Шановні колеги, дорогі співвітчизники!

Від щирого серця вітаю Вас
з Новим роком та Різдвом Христовим!

Зимові свята – символ нових починань і надій. Це довгоочікувані і душевні дні, наповнені неповторними емоціями радості і щастя від яскравих вражень і приємних сюрпризів.

У такі дні кожен з нас підводить підсумки року, що минає, будує плани на майбутнє і, звичайно, вірить у їх реалізацію.

Минулий рік став знаковим для кожного українця. Прагнення до євроінтеграції – ключовий елемент, який змінив хід історії нашої країни. Відбулися глобальні зміни в економіці і банківській системі. Україна заявила на весь світ, що настав час змін, які, без сумніву, завершаться перемогою. У нас є всі передумови для цього – бажання, самовідданість і впевненість у власних силах. Відновлення стабільності фінансово-кредитної системи і створення сприятливих умов для її динамічного розвитку – першочергові завдання в Новому році.

У часи суворих викликів нехай новорічні свята нададуть нові сили і натхнення. Бажаю Вам терпіння, впевненості у завтрашньому дні та успішної реалізації усіх планів і сподівань. Нехай надія зігріває серця, а посмішки близьких людей вселяють оптимізм і додають снаги.

2015 рік буде складним, але вірю, що він наблизить Україну до подальшого процвітання та зростання добробуту кожного українця!

Бажаю Вам терпіння, впевненості у завтрашньому дні та успішної реалізації усіх планів і сподівань.

Творчих і професійних перемог у Новому році, підкорення найвищих вершин і прагнення до їх реалізації!

Здійснення всіх мрій і бажань в Новому році та у Різдво Христове!

Щастя і благополуччя!

Голова Національного банку України **Валерія Гонтарева**

№ 1 (227)
Січень 2015

Здано до друку 23.12.2014 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20467-10267 ПР від 06.12.2013 р.

Видається у комплекті з електронною версією на CD-диску додатка "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"

Дизайн: редакція періодичних видань Національного банку України

Надруковано з готового оригінал-макета відділом організації видавничого забезпечення Головного господарського управління Національного банку України

КОНТАКТИ

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
(адреса для листування:
редакції періодичних видань,
вул. Інститутська, 9, Київ-601, 01601, Україна)
Тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25
Тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 10
Умовн. друк. арк. 10
Обл.-вид. арк. 9.8

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів – рекламодавець.

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2015

ISSN 2310–2624

ВІСНИК
Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

Журнал "Вісник Національного банку України" внесено до нового "Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук" (економічні науки). Підстава: постанова президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана (протокол від 02.12.1999 р. № 4) та Вченою радою Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) (протокол від 13.03.2009 р. № 7)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Петрик Олександр Іванович (голова, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Бажал Юрій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Барановський Олександр Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України);
Боровецький Ришард (доктор, професор);
Вовчак Ольга Дмитрівна (доктор економічних наук, професор);
Вожжов Анатолій Павлович (доктор економічних наук, професор);
Гальчинський Анатолій Степанович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Геєць Валерій Михайлович (академік НАН України, доктор економічних наук, професор);
Кірєєв Олександр Іванович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Коваленко Олена Іванівна (кандидат економічних наук);
Козьменко Сергій Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Круглик Сергій Вікторович (кандидат економічних наук);
Лютий Ігор Олексійович (доктор економічних наук, професор);
Міттнік Стефан (доктор, професор);
Міщенко Володимир Іванович (доктор економічних наук, професор);
Мороз Анатолій Миколайович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Патрікац Людмила Миколаївна (завідувач Редакції періодичних видань – головний редактор журналу "Вісник Національного банку України");
Раєвський Костянтин Євгенійович (кандидат економічних наук, професор);
Ричаківська Віра Іванівна (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Савлук Михайло Іванович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Сеніщ Павло Миколайович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України);
Смовженко Тамара Степанівна (доктор економічних наук, професор);
Стельмах Володимир Семенович (кандидат економічних наук, заслужений економіст України, Герой України);
Тридід Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Федосов Віктор Михайлович (доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України);
Шаров Олександр Миколайович (доктор економічних наук, професор);
Шевчук Анатолій Васильович (доктор технічних наук, професор);
Шульга Наталія Петрівна (доктор економічних наук, професор);
Щербакова Олена Анатоліївна (кандидат економічних наук).

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор **ПАТРІКАЦ Л.М.**
Заступник головного редактора **КРОХМАЛЮК Д.І.**
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник Національного банку України" **ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.**
Заступник начальника відділу **МАТВІЙЧУК Ю.Г.**
Редактор **ПАЦЕРА М.М.**
Відповідальний секретар **ЛІПІНСЬКА С.М.**
Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**
Дизайн і верстка: **ХАРУК О.В., НЕВСЬКИЙ Д.О.**
Коректор **ТРИФОНОВА О.М.**
Оператор **ЛИТВИНОВА Н.В.**
Переклад: **МАРЧЕНКО О.В., ОСЬМАК О.Г.**
Розповсюдження: **ТРИКІША А.І.**
Реклама: **СЧАСТЛІВЦЕВА І.В.**
Фото: **КРОХМАЛЮК Д.І., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.**
Черговий редактор **ПАЦЕРА М.М.**

Повна електронна версія цього номера журналу буде доступна у розділі "Публікації" Офіційного інтернет-представництва Національного банку України у липні 2015 року

ISSN 2310-2624

ВІСНИК
Національного банку України

Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy
Herald of the National Bank of Ukraine

Monthly scientific and practical journal of the National Bank of Ukraine

Published since March 1995

The journal "Herald of the National Bank of Ukraine" is registered in the new "List of scientific professional editions of Ukraine, in which results of theses for obtaining of a Ph.D. degree (Economics) can be published". Grounds: Resolution of the Higher Attestation Commission of Ukraine No. 1-05/1 of 10 February 2010

The journal was recommended for publication by the Academic Council of the Vadym Hetman National Economic University (Minutes No.4 of 2 December 1999) and by the Academic Council of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Minutes No. 7 of 13 March 2009)

EDITORIAL STAFF:

Oleksandr Petryk (Chairman, Sc.D. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine)
Yurii Bazhal (Sc.D. (Economics), Professor)
Oleksandr Baranovskyi (Sc.D. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine)
Ryszard Borowiecki (Sc.D., Professor)
Olha Vovchak (Sc.D. (Economics), Professor)
Anatolii Vozhzhov (Sc.D. (Economics), Professor)
Anatolii Halchynskyi (Sc.D. (Economics), Professor, Honored Scientist and Technician of Ukraine)
Valerii Heiets (Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Sc.D. (Economics), Professor)
Oleksandr Kirieiev (Ph.D. (Economics), Honored Economist of Ukraine)
Olena Kovalenko (Ph.D. (Economics))
Serhii Kozmenko (Sc.D. (Economics), Professor)
Serhii Kruhlyk (Ph.D. (Economics))
Ihor Liutyi (Sc.D. (Economics), Professor)
Stefan Mittnik (Ph.D., Professor)
Volodymyr Mishchenko (Sc.D. (Economics), Professor)
Anatolii Moroz (Sc.D. (Economics), Professor, Honored Scientist and Technician of Ukraine)
Liudmyla Patrikats (Head of the Editorial Board of NBU Periodicals, Editor-in-Chief of the "Herald of the National Bank of Ukraine")
Kostiantyn Raievskyi (Ph.D. (Economics), Professor)
Vira Rychakivska (Ph.D. (Economics), Honored Economist of Ukraine)
Mykhailo Savluk (Sc.D. (Economics), Professor, Honored Scientist and Technician of Ukraine)
Pavlo Senyshch (Ph.D. (Economics), Honored Economist of Ukraine)
Tamara Smovzhenko (Sc.D. (Economics), Professor)
Volodymyr Stelmakh (Ph.D. (Economics), Honored Economist of Ukraine, Hero of Ukraine)
Oleksandr Trydid (Sc.D. (Economics), Professor)
Viktor Fedosov (Sc.D. (Economics), Professor, Honored Scientist and Technician of Ukraine)
Oleksandr Sharov (Sc.D. (Economics), Professor)
Anatolii Shevchuk (Sc.D. (Technics), Professor)
Nataliia Shulha (Sc.D. (Economics), Professor)
Olena Shcherbakova (Ph.D. (Economics))

EDITORIAL BOARD OF NBU PERIODICALS:

Editor-in-Chief: **LIUDMYLA PATRIKATS**
Deputy Editor-in-Chief: **DMYTRO KROKHMALIUK**
Head of the Division for Issue of the "Herald of the National Bank of Ukraine": **ROMAN PIDVYSOTSKYI**
Deputy Head of the Division: **YURII MATVIICHUK**
Editor: **MYKOLA PATSERA**
Responsible Secretary: **SVITLANA LIPINSKA**
Chief Designer: **SVITLANA KOZYTSKA**
Designers: **OKSANA KHARUK, DMYTRO NEVSKYI**
Proofreader: **OLENA TRYFONOVA**
Computer-aided composition: **NATALIIA LYTVYNOVA**
Translators: **OLENA MARCHENKO, OLEKSANDR OSMAK**
Distribution Agent: **ANDRII TRYKISHA**
Advertising Manager: **IRYNA SCHASTLIVTSEVA**
Photos: **DMYTRO KROKHMALIUK, VLADYSLAV NEHREBETSKYI**
Duty Editor: **MYKOLA PATSERA**

The electronic version of the publication will be available in the Publications section of the official web-site of the National Bank of Ukraine in July 2015

No. 1 (227)
January 2015

Authorized publication: 23 December 2014

Founder and publisher:
National Bank of Ukraine
Address:
9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine
Registration certificate:
KB No. 20467-10267 ПР of 6 December 2013

The journal comes with a CD supplement "Legislative and Normative Acts on Banking"

Designed by the Editorial Board of NBU Periodicals

Printed by the Printed Materials Division of the NBU Main Administration and Maintenance Office

CONTACTS

Address of the Editorial Office:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Address for correspondence:
Editorial Board of NBU Periodicals,
9 Instytutska Street, Kyiv, 01601, Ukraine
Tel./fax: + 380 (44) 524 9625, 525 3825
Tel.: + 380 (44) 527 3944, 527 3806, 527 3177
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Address of the Printing House:
7 Nauky Avenue, Kyiv, 03028, Ukraine

Format 60 × 90 / 8
Digital printing
Physical printed sheets: 10
Conventional printed sheets: 10
Publisher's sheets: 9.8

For reprinting materials published herein the reference to the journal "Herald of the National Bank of Ukraine" is compulsory.

The Editorial Board can publish materials being under discussion, not sharing the author's opinion.

The author bears responsibility for the accuracy of the materials; the advertiser bears responsibility for the content of promotional materials.

Subscription index: 74132

© National Bank of Ukraine, 2015

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

В.Гонтарева
Вітання з Новим роком і Різдвом Христовим 1

В.Міщенко, В.Крилова, М.Ніконова
Комунікаційна політика центрального банку 6

Ю.Матвійчук
Благодійна акція в День святого Миколая 13

Хроніка найважливіших подій і рішень. Листопад 2014 року ..... III стор. обкладинки

ФІНАНСИ, БІЗНЕС, СОЦІУМ

Л.Котигорох
Небесна сотня 10

Р.Підвисоцький
Працівники Національного банку активно допомагають українським воїнам 11

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

В.Башко
Прогнозування валютного курсу в Україні 14

Ю.Серпенінова
Інформування громадськості як необхідний чинник підвищення ефективності системи гарантування вкладів 44

О.Пластун
Гіпотеза надреакцій: теорія та практика фінансових ринків 50

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2014 року) 75

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за листопад 2014 року) 76

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2014 року 79

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2014 року 80

БАНКИ УКРАЇНИ

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2014 р. 19

Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у листопаді 2014 року 19

Визначено лауреатів VI Всеукраїнського конкурсу "Банк року – 2014" 29

І.Волошин
Управління кредитним ризиком банку в умовах швидкого зростання обсягів кредитування 36

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2014 року 78

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

С.Заднепровська (Поліщук)
Організаційні та методичні аспекти внутрішнього аудиту депозитних операцій банку 20

МАКРОЕКОНОМІКА

Н.Пігуль, О.Люта, А.Бойко
Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні 30

О.Жихор, В.Баранова
Сучасні загрози економічній безпеці України 71

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Пілотний проект удався 43

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами номіналами 200 гривень та 1 гривня в грудні 2014 року 49

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Львівській області" 60

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Рівненській області" 61

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Тернопільській області " 61

Про введення в обіг пам'ятної монети "Василь Липківський" 62

Про введення в обіг пам'ятної монети "Рік Кози" 62

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

В.Селіверстов
Аналіз впливу монетарних і немонетарних факторів на цінову стабільність в Японії 56

О.Олійник
Заходи валютної політики уряду Китаю в посткризовий період 63

НОВІ КНИГИ

Т.Зінькова
Нові надходження до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 68

CONTENTS

CENTRAL BANK

Valeriia Gontareva
Congratulations on the occasion of the New Year and Christmas holidays 1

Volodymyr Mishchenko, Vira Krylova, Maryna Nikonova
Central bank communication policy 6

Yurii Matviichuk
The act of charity on the St. Nicholas Day 13

Chronicle of the most important events and resolutions. November 2014 ..... 3rd page of the cover

FINANCE, BUSINESS, SOCIETY

Liudmyla Kotyhorokh
The Heavenly Hundred 10

Roman Pidvysotskyi
National Bank of Ukraine employees actively help Ukrainian soldiers 11

FINANCIAL MARKET

Vasyl Bashko
Exchange rate forecasting in Ukraine 14

Yuliia Serpeninova
Informing the public as a necessary factor for increasing effectiveness of the deposit guarantee system 44

Oleksii Plastun
Overreaction hypothesis: theory and practice of financial markets 50

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for November 2014) 75

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine daily (for November 2014) 76

Main parameters of the monetary market of Ukraine in November 2014 . 79

Government securities of Ukraine market in November 2014 80

BANKS OF UKRAINE

Amendments to the State Register of Banks, which were made in November 2014 19

Banks whose banking licenses were changed or revoked in November 2014 19

The 6th All-Ukrainian Competition "Bank of the Year 2014" named its laureates 29

Ihor Voloshyn
Credit risk management in a bank under a rapid growth in lending 36

Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 December 2014 78

SUPERVISION, AUDIT, CONTROL

Svitlana Zadneprovska (Polishchuk)
Organizational and methodological aspects of the internal audit of bank's deposit operations 20

MACROECONOMICS

Natalia Pihul, Olha Liuta, Anton Boiko
Financial provision for the social sphere in Ukraine 30

Olena Zhykhor, Valeriia Baranova
Modern threats to economic security of Ukraine 71

ECONOMIC EDUCATION

A pilot draft was a success 43

BANKNOTES AND COINS

Replenishment of money circulation with the 200 hryvnia and 1 hryvnia banknotes in December 2014 49

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Lviv Oblast" 60

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Rivne Oblast" 61

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Ternopil Oblast" 61

Putting into circulation the commemorative coin "Vasyl Lypkivskyi" 62

Putting into circulation the commemorative coin "Year of the Goat" 62

WORLD ECONOMY

Valerii Seliverstov
Analysis of the impact of monetary and non-monetary factors on price stability in Japan 56

Oleh Oliinyk
Measures of the currency policy of China's government in the post-crisis period 63

NEW BOOKS

Tetiana Zinkova
New inflows to the Vernadsky National Library of Ukraine 68

УДК 336.711

Дослідження/

Комунікаційна політика центрального банку

Central bank communication policy

Володимир Міщенко
Volodymyr Mishchenko

Доктор економічних наук, професор, директор Центру наукових досліджень Національного банку України

Sc.D. (Economics), Professor, Director of the Scientific Research Center of the National Bank of Ukraine

E-mail: Volodymyr.Mischenko@bank.gov.ua

Віра Крилова
Vira Krylova

Кандидат економічних наук, начальник відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України

Ph.D. (Economics), Head of the Division for Financial and Banking System Research of the Scientific Research Center of the National Bank of Ukraine

E-mail: Vira.Krylova@bank.gov.ua

Марина Ніконова
Maryna Nikonova

Кандидат економічних наук, заступник начальника відділу досліджень фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень Національного банку України

Ph.D. (Economics), Deputy Head of the Division for Financial and Banking System Research of the Scientific Research Center of the National Bank of Ukraine

E-mail: Maryna.Nikonova@bank.gov.ua

У статті проаналізовано сутність поняття "комунікаційна політика", досліджено її генезис та визначено роль у діяльності центрального банку, обґрунтовано основні засади комунікаційної політики Національного банку України.

The article considers the essence of the notion "communication policy". The authors analyzed its genesis, determined its role in central bank's activities, and grounded main principles of the communication policy of the National Bank of Ukraine.

Ключові слова: комунікаційна політика центрального банку, режим інфляційного таргетування, стабільність фінансової системи.

Key words: central bank communication policy, inflation targeting regime, financial system stability.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЙ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Минули ті часи, коли секретність і непрозорість центральних банків вважалися необхідними. Інформаційна відкритість стала невід'ємною складовою діяльності центральних банків економічно розвинутих країн світу. Вагомий внесок у розвиток і поширення високих стандартів комунікаційної політики центральних банків зробив Міжнародний валютний фонд, підготувавши у 1999–2000 рр. "Кодекс належної практики із забезпечення транспарентності в грошово-кредитній політиці". Зокрема, МВФ закликав центральні банки розкривати всім зацікавленим особам цілі, правові, інституційні й економічні засади своєї діяльності, принципові рішення та їхні обґрунтування, дані й інформацію, пов'язані з монетарною політикою і банківським регулюванням, у повному обсязі, доступно і своєчасно.

Разом із підвищенням прозорості й розвитком комунікацій центральних банків у рамках реалізації монетарної політики розгортання кризових явищ також стало поштовхом до революції у сфері комунікацій центрального банку. Безумовно, прерогативою діяльності центрального банку й надалі буде забезпечення стабільності національної грошової одиниці, проте на сучасному етапі на перший план виходить фінансова стабільність.

За цих умов центральним банкам світу доведеться виконати значний обсяг роботи. Потрібно змінити дуже багато – навчитися працювати з очікуваннями, запровадити жорсткі стандарти для фінансового сектору, проте в першу чергу слід **змінити свою комунікаційну політику**. Саме враховуючи це, більшість центральних банків світу переглядає стратегії комунікаційної політики. У центрі уваги цієї політики повинні перебувати питання про рівень прозорості повідомлень центрального банку стосовно фінансових ризиків і можливих шоків. Важливим також є забезпечення взаємозв'язків між монетарною та макропруденційною політикою. Це важка і копітка робота, проте вона необхідна для забезпечення фінансової стабільності.

Під час формування режиму таргетування інфляції розбудова комунікаційної політики є вкрай важливою і для Національного банку України. Відповідні заходи треба розробляти, не озираючись на минулий досвід комунікаційних політик центральних банків світу, який нині фактично втратив актуальність, а враховувати новітні світові тенденції у цій сфері.

СУТНІСТЬ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Досить часто поняття "комунікація" і "комунікаційна політика" розглядаються як тотожні, проте такий підхід є хибним. Термін "комунікації" походить від латинського слова "communico", що означає "роблю загальним", "поєдную". Поняття "комунікації" має кілька значень. По-перше, це шляхи сполучення (наприклад, повітряні або водні комунікації); по-друге, це форма зв'язку (радіо, телеграф); по-третє, це процес передачі інформації (радіо, телебачення, преса, кінематограф); по-четверте, комунікація виступає як акт спілкування, зв'язок між двома або більше індивідами, повідомлення інформації однією особою іншій.

Таким чином, комунікація – це процес двостороннього обміну ідеями та інформацією, який веде до взаємного розуміння. Якщо не досягається взаєморозуміння, то комунікація не відбулася. Підкреслимо в цьому контексті, що неправильними є також ототожнення понять "комунікація" та "інформація", оскільки перше поняття, на відміну від другого, включає в себе і те, що передається, і сам процес передачі.

Поняття "комунікаційна політика" є значно ширшим від поняття "комунікація". Сам по собі термін "політика" можна визначити як діяльність організації з реалізації своїх цілей. Слід зазначити, що досить часто комунікаційна політика центрального банку сприймається дослідниками як оприлюднена інформація, зовнішній прояв діяльності центрального банку. При цьому "комунікаційну політику" визначають у широкому розумінні як діяльність із оприлюднення інформації задля досягнення певної мети. Ми не прихильники такого підходу, оскільки, з одного боку, він не враховує важливості внутрішніх комунікацій усередині самого центрального банку, а з другого – не вписується в рамки терміна "комунікаційна політика", який є значно ширшим.

Безумовно, визначення комунікаційної політики, наведене вище, більше сприймається як зовнішні комунікації центрального банку, адже, оприлюднюючи певну інформацію, він фактично реалізує зовнішню комунікацію. Проте насправді цьому передує етап копіткої роботи структурних підрозділів центрального банку з підготовки необхідної інформації, що передбачає їхню взаємодію між собою. Таким чином, комунікаційна політика центрального банку включає і внутрішні комунікації.

Розглянемо це на прикладі. Так, Центральний банк Швеції – Ріксбанк, маючи ефективну комунікаційну політику, особливу увагу приділяє організації внутрішніх комунікацій. Стратегію комунікаційної політики в ньому визначає топ-менеджмент банку, який також несе відповідальність за належне поширення серед співробітників банку інформації, необхідної для виконання ними службових обов'язків, а також за реалізацію комунікацій всередині самого банку. За тактичну частину комунікаційної політики, тобто налагоджування прямих і зворотних зв'язків, у Ріксбанку відповідає його секретаріат.

Якщо топ-менеджмент банку відповідальний за поширення інформації щодо місії Ріксбанку, його цілей, стратегії та керівних принципів, то інші структурні підрозділи відповідають за підготовку змістової частини інформації в рамках своїх функціональних обов'язків, яка згодом уже в погодженому форматі передається на ринок. Інформація, яка підлягає оприлюдненню, надається відповідно до затверджених у Ріксбанку правил (див. таблицю).

Відповідальність за зовнішні повідомлення про діяльність та заходи Ріксбанку є децентралізованою. Тобто керівники департаментів уповноважені коментувати питання, пов'язані з роботою очолюваних ними підрозділів, а окремі співробітники департаментів надають фактичну інформацію та/або коментарі як експерти. Питання, які знаходяться поза компетенцією окремо взятого департаменту, уповноважені коментувати: голова та члени правління, голова секретаріату або директор з комунікацій. Керівник прес-служби (прес-служба) також може робити заяви, однак лише члени правління мають право оприлюднювати точку зору щодо монетарної політики та фінансової стабільності. У будь-якому центральному банку існує вимога щодо необхідності підготовки комунікацій у співпраці з підрозділами, відповідальними за контакти зі ЗМІ, у Ріксбанку в цьому випадку відбувається внутрішня комунікація секретаріату із прес-службою.

У кризових ситуаціях при наданні інформації секретаріат Ріксбанку координує цю діяльність у взаємодії з групою кризового менеджменту. При цьому реалізація комунікаційної політики Ріксбанком відбувається "єдиним фронтом". Крім того, такі комунікації мають бути скоординовані з діяльністю інших органів влади.

Здійснюючи внутрішні комунікації, співробітники Ріксбанку несуть відповідальність за підтримку належного рівня своєї поінформованості. При цьому важливим є забезпечення поширення та обміну знаннями, ідеями і думками для належного виконання своїх обов'язків співробітниками Ріксбанку, що також корисне для створення сприятливого робочого клімату.

Досвід Ріксбанку переконливо засвідчує, що термін "комунікаційна політика центрального банку" повинен включати сукупність не лише зовнішніх, а й внутрішніх комунікацій.

Підсумовуючи зазначене вище, комунікаційну політику центрального банку можна визначити як механізм, який передбачає взаємодію підрозділів центрального банку, та оприлюднення інформації стосовно поточних і прогнозних економічних умов, а також стратегії і тактики схвалення рішень центральним банком для формування очікувань і посилення у такий спосіб заходів, які має на меті реалізувати центральний банк. Це визначення, на відміну від існуючих на сьогодні, дає змогу змістовно та всеохоплююче, з урахуванням внутрішніх і зовнішніх комунікацій, визначити комунікаційну політику центрального банку.

У рамках досліджень проблеми комунікаційної політики центральних банків слід чітко розуміти перелік основних питань, які вона повинна охоплювати, тобто яку інформацію має оприлюднювати центральний банк. Можна виділити принаймні чотири узагальнених типи комунікацій, про які центральний банк тією чи іншою мірою може оприлюднювати інформацію [5].

Перший тип комунікацій – це інтерпретація центральним банком *економічних умов*, включаючи його бачення майбутніх перспектив. Зазвичай в узагальненні та аналізі інформації про поточний стан економіки задіяно значну кількість персоналу центрального банку. Поліпшення розуміння стану економіки можна досягти, якщо центральний банк оприлюднюватиме якомога більше інформації.

Другий тип – *політичні рішення*, схвалені центральним банком стосовно поточних операційних цілей. Наприклад, Федеральна резервна система США публічно не підтверджувала

Таблиця. **Інформаційні правила Ріксбанку**

№	Правила	Структура правила
1	Правила інформації для зовнішніх користувачів	– цілі
2	Правила інформації для ЗМІ	– цільова група
3	Правила інформації для внутрішніх користувачів	– рівні
4	Правила інформації для зовнішнього сайта	відповідальності
5	Кризова інформація	

існування операційної цілі щодо ставки за федеральними фондами до 1994 року, тоді як поточна практика цілком протилежна – оприлюднити інформацію одразу ж після кожного засідання Федерального комітету з операцій на відкритому ринку (Federal Open Market Committee – FOMC), який, серед іншого, оголошує операційну мету, затверджену під час такого засідання.

Третій тип – це *опис стратегії* більш або менш деталізований, у рамках якої центральним банком ухвалюються рішення.

Четвертий – оприлюднення заяв про *перспективи щодо майбутньої політики*, з огляду на поточну ситуацію. Зазначимо, що цей тип комунікацій є найдискусійнішим, зокрема в США.

Види та основні типи комунікаційної політики центрального банку наведено на схемі.

Усі ці типи комунікацій потребують вищого рівня прозорості з метою забезпечення відкритості з даних питань. Проте рівень прозорості з цих чи інших питань (наприклад, фінансова стабільність) може бути різним у кожному конкретному випадку. Проблема прозорості перших двох типів комунікацій є найменш дискусійною серед представників центральних банків, тоді як існують сумніви щодо доцільності оприлюднення всієї інформації стосовно майбутньої політики, якою володіє центральний банк (третій та четвертий типи комунікацій). Це пов'язано переважно з тим, які висновки робитиме громадськість, використовуючи таку інформацію, – правильні чи неправильні. У будь-якому випадку саме вплив на формування очікувань громадськості оприлюдненої інформації щодо майбутньої політики є ключовим. Враховуючи це, даному аспекту в статті буде приділено особливу увагу.

ГЕНЕЗИС КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

В економічній літературі зазвичай розглядаються три етапи розвитку комунікаційної політики центральних банків, зокрема [2]:

– період неявного інфляційного таргетування (pre-explicit inflation targeting);

– період явного інфляційного таргетування (explicit inflation targeting);

– оприлюднення офіційної інформації щодо досягнень майбутньої монетарної політики.

Так, у попередні роки центральні банки світу були закритими з точки зору комунікацій. Цей етап розвитку комунікаційної політики центрального банку отримав назву "періоду неявного інфляційного таргетування". У той час надавалася перевага саме закритості інформації про цілі, стратегії, особливості схвалення рішень щодо монетарної політики та вибору інструментів її реалізації. Необхідність "закритості" центрального банку ґрунтувалася на прагненні захистити його автономність та свободу від політичного тиску.

Із появою таргетування інфляції на початку 1990-х рр. деякі центральні банки стали відкритішими щодо інфляційної цілі та мандата. Одним із перших інфляційне таргетування започаткував Резервний банк Нової Зеландії у 1990 році. Згодом таку практику запровадили центральні банки Норвегії (2001 р.), Швеції (2007 р.) та США (2012 р.). Цей етап отримав назву "період явного інфляційного таргетування". У США з жовтня 1979 року існувало неявне таргетування інфляції, тобто більш жорстка монетарна політика та вжиття заходів із обмеження інфляції. Проте у січні 2012 року було оприлюднено прес-реліз Федерального комітету з відкритого ринку "Стратегія довготривалої політики та цілей" ("Longer-Run Goals and Policy Strategy") [3], в якому вперше чітко зазначався числовий інфляційний таргет, що фактично вважається переходом до таргетування інфляції.

Практика інфляційного таргетування зумовила посилення транспарентності центральних банків. Переваги від такої зміни в роботі центрального банку стали очевидними та широко визнаними. Так, регулярне спілкування з громадськістю та підвищення прозорості сприяло посиленню довіри до центрального банку і формування інфляційних очікувань. Безумовним є той факт, що ефективна комунікаційна політика центрального банку здатна поліпшувати управління очікуваннями.

Етап оприлюднення майбутньої фінансової політики почався після останньої фінансової кризи, яка зумовила дискусії стосовно того, як найкраще досягти фінансової стабільності. Важливу роль у цьому сенсі мають відіграти саме центральні банки, більшість із яких наділена мандатами з фінансової стабільності. З огляду на це значна кількість центральних банків різних країн світу почала відповідним чином реалізовувати власні комунікації. Отже, комунікаційна політика більшості центральних банків світу відтепер, поряд із інфляційним таргетуванням, стала також орієнтованою на питання щодо забезпечення фінансової стабільності. Зокрема комунікаційна політика центрального банку із зазначеного питання здійснюється шляхом публікацій Звітів з фінансової стабільності та відповідних повідомлень.

При цьому зауважимо, що існують відмінності між комунікаціями, пов'язаними з монетарною політикою, та комунікаціями, пов'язаними з фінансовою стабільністю. Так, комунікації щодо монетарної політики потребують вищого рівня прозорості й посилення ролі комунікацій як таких [1].

Питання прозорості комунікаційної політики центральних банків щодо фінансової стабільності на сьогодні є дискусійним (див., наприклад, праці Мишкіна (2004 р.), Морріса і Шина (2002 р.), Свенсона (2006 р.)). Підставою для обмеження прозорості центрального банку в рамках фінансової стабільності, на думку Цукермана (2009 р.), може бути випадок, коли центральний банк володіє конфіденційною інформацією про проблеми в окремих сегментах фінансової системи, оприлюд-

Схема. **Основні складові комунікаційної політики центрального банку**

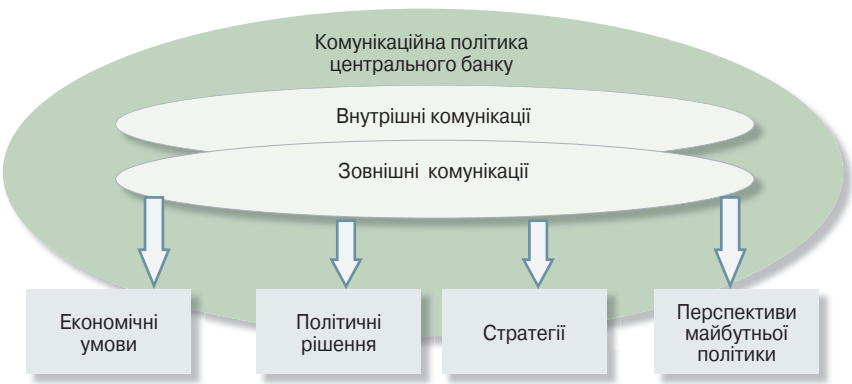

Джерело: складено авторами.

нення якої може негативно позначитися на фінансовій стабільності. Враховуючи зазначене, розробники стратегії комунікаційної політики центрального банку, особливо з огляду на цілі фінансової стабільності, повинні брати до уваги можливість виникнення подібних випадків на практиці [1].

МЕТА І ЦІЛІ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Як було зазначено вище, комунікація передбачає зворотну реакцію. З огляду на це в загальному розумінні мету комунікаційної політики центрального банку можна визначити як свідомий вплив центрального банку на суб'єктів економіки за допомогою комунікацій для формування у такий спосіб необхідної моделі поведінки в економічних суб'єктів, а також забезпечення належної реалізації політики (монетарної, щодо фінансової стабільності) центрального банку.

Досі нема єдиного підходу до визначення цілей комунікаційної політики центрального банку. Так, існує підхід (Нідерланди), відповідно до якого визначають дві цілі комунікаційної політики [6]:

– сприяння підзвітності центрального банку;

– допомога центральному банку в управлінні очікуваннями.

У деяких країнах центральний банк (наприклад, Резервний Банк Індії) основними цілями комунікаційної політики визначає:

– прозорість з метою посилення підзвітності і довіри;

– визначення ролі центрального банку та повноважень відповідно до завдань, які стоять перед ним;

– управління очікуваннями та сприяння двосторонньому обміну інформацією;

– поширення інформації, статистичних даних та результатів досліджень.

Інші центральні банки (наприклад, Ріксбанк (Швеція) основними цілями своєї комунікаційної політики визначають [4, 7, 8]:

– створення умов для усвідомлення та оцінювання суб'єктами економіки і владою діяльності центрального банку;

– сприяння підвищенню рівня довіри до дій центрального банку;

– сприяння прозорості й передбачуваності монетарної політики і поширенню знань про фінансову стабільність;

– надання співробітникам центрального банку необхідної інформації з метою виконання ними своїх обов'язків та формування в них умотивованості, відчуття приналежності й отримання задоволення від роботи.

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ: ЯКОЮ ВОНА МАЄ БУТИ

У нинішніх умовах комунікаційна політика як для Національного банку України, так і для вітчизняного фінансового сектору та суспільства в цілому дуже важлива. З одного боку, необхідним є виконання Україною вимог МВФ щодо запровадження режиму інфляційного таргетування. Крім того, з огляду на уроки кризи та останні світові тенденції Національний банк має "очолити" діяльність із забезпечення стабільності фінансового сектору України. З другого боку, нині, коли засобами масової інформації, інколи й ненавмисно, створюються прецеденти, які зумовлюють посилення панічних настроїв у суспільстві, Національний банк України як регулятор найвагомішого сегмента фінансового сектору повинен діяти на випередження. Це потребує реалізації ефективної комунікаційної політики Національним банком України. Іншими словами, йдеться про підготовку інформації, що передбачає взаємодію його підрозділів, та оперативне оприлюднення інформації стосовно поточних і прогнозних економічних умов в Україні та світі, а також стратегії і тактики схвалення ним рішень.

Враховуючи світовий досвід, задля забезпечення успішності реалізації комунікаційної політики Національного банку України важливим є розроблення Стратегії комунікаційної політики (надалі – Стратегія). Цей документ має визначати поняття "комунікаційна політика", мету, цілі та основні засади внутрішніх і зовнішніх комунікацій.

На нашу думку, основними цілями комунікаційної політики Національного банку України мають бути такі:

– формування та управління очікуваннями суб'єктів економіки й органів влади;

– сприяння підвищенню рівня довіри до дій Національного банку України;

– надання співробітникам необхідної інформації з метою виконання ними своїх обов'язків і формування в них умотивованості, відчуття приналежності та отримання задоволення від роботи.

Перша ціль – формування та управління очікуваннями суб'єктів економіки і влади на сьогодні є найголовнішою щодо реалізації комунікаційної політики Національного банку України. Враховуючи останні зміни в комунікаційній політиці центральних банків більшості країн світу, він повинен забезпечувати суб'єктів економіки та органів влади інформацією, пов'язаною як із монетарною політикою, так і з фінансовою стабільністю. В свою чергу, формування та управління очікуваннями дає змогу посилити дієвість заходів політики, яка реалізується НБУ, а отже, й забезпечити вищу ефективність такої політики.

Другою ціллю комунікаційної політики Національного банку України є сприяння підвищенню рівня довіри до його дій. Це означає, що оприлюднення тієї чи іншої інформації, зокрема про заходи, які ним реалізуються та/або будуть реалізовані, є відкритим для суспільства в цілому, а його дії в такий спосіб набувають вищого рівня прозорості. Таким чином посилюється рівень підзвітності НБУ та підвищується довіра до нього.

Важливість такої цілі комунікаційної політики, як надання співробітникам Національного банку України необхідної інформації для виконання ними своїх обов'язків та формування у них вмотивованості, відчуття приналежності та отримання задоволення від роботи, визначається тим, що комунікаційна політика обов'язково повинна включати внутрішні комунікації. Тільки такий підхід здатний забезпечити підготовку якісної основи для реалізації зовнішніх комунікацій.

Найзагальнішими принципами комунікаційної політики Національного банку України повинні бути **принципи відкритості й чіткості**. Принцип відкритості означає, що зовнішня та внутрішня інформації мають бути легкодоступними з урахуванням законодавчого обмеження щодо секретності та доступу громадськості до інформації. При цьому важливо, що інформація, яка може вплинути на фінансові ринки, повинна підлягати негайному оприлюдненню. Принцип чіткості означає, що роль регулятора та причини схвалення ним тих чи інших рішень мають бути чітко сформульованими та оприлюдненими, а також зрозумілими, актуальними та добре обґрун-

тованими, оприлюднюватись простою, зрозумілою мовою відповідно до потреб та вимог цільових груп.

У Стратегії слід чітко прописати процедуру взаємодії структурних підрозділів Національного банку України з підготовки інформації та вироблення формату їх оприлюднення, тобто процедуру внутрішніх комунікацій. Щодо зовнішніх комунікацій, то важливо передбачити основні блоки питань, які мають доводитися до відома громадськості Національним банком України, а також порядок і розподіл повноважень між структурними підрозділами та/або співробітниками щодо оприлюднення таких питань.

З огляду на останні світові тенденції комунікаційна політика Національного банку України повинна розроблятися з урахуванням змін парадигми комунікаційної політики центральних банків світу, що зокрема передбачає включення до комунікаційної політики центрального банку питань як монетарної політики, так і фінансової стабільності.

❑

Список використаних джерел

1. Central Bank Communication on Financial Stability // Benjamin Born, Michael Ehrmann, Marcel Fratzscher. Working Paper № 93. – 39 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1927149.

2. Central Bank Communication Policy: A Comparative Study, April 2013. – 106 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sipa.columbia.edu/sites/default/files/AY13_FederalReserveBank_FinalReport.pdf.

3. Federal Reserve System, FOMC Statement of Longer-Run Goals and Policy Strategy, (press release, January 25, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/fomcpresconf20120125.htm.

4. Macroprudential policy and clear communication contribute to financial stability. – Speech/ – 30/03/2012/ – 11 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.riksbank.se/en/.

5. Michael Woodford. Central Bank Communication and Policy Effectiveness. Working Paper № 11898 – p. 65. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nber.org/papers/w11898.pdf.

6. The communication policy of the European Central Bank: An overview of the first decade // DNB Working paper, No 212. – June 2009. – 35 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dnb.nl.

7. The Riksbank's Communication Policy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.riksbank.se/en/The-Riksbank/Legislation/The-Riksbanks-communication-policy.

8. The Riksbank's rules for communication. – 7 May 2008. – 31 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.riksbank.se/en.

Пам'ять/

Небесна сотня

The Heavenly Hundred

У січні минає рік від тієї трагічної, зрошеної кров'ю дати, коли загинули перші герої Революції гідності, і їхні волелюбні, нескорені душі вознеслися на небеса, відкривши в раю скорботний список Небесної сотні. Юрій Вербицький, Сергій Нігоян, Михайло Жизнєвський, Роман Сеник, Богдан Калиняк... Їхні імена, як незгасимі свічки пам'яті, осявають нам багатостраждальний шлях європейського вибору. Їхня жертовність пробуджує в наших серцях синівську любов до неньки-України. Їхній подвиг надихає на нові трудові і творчі здобутки в ім'я розвитку і процвітання нашої молодої незалежної країни. Вшановуючи нині світлу пам'ять про героїв Небесної сотні, ми кладемо до підніжжя їхнього монумента ці душевні віршовані рядки...

In January, there passes a year from the tragic bloody event when the first heroes of the Revolution of Dignity were killed, and their freedom-loving and unbroken souls ascended to heaven, having opened a list of sorrow of the Heavenly Hundred. Yurii Verbytskyi, Serbii Nigoian, Mykhailo Zhyznievskyi, Roman Sienyk, Bohdan Kalyniak... Their names, like everburning candles of memory, light up our long-suffering way of the European choice. Their generosity arouses son' s love of Ukraine in our hearts. Their exploit inspires us to new labor and creative achievements in the name of development and prosperity of our young independent state. Keeping the heroes of the Heavenly Hundred in our memories we lay these heartfelt verses to their monument...

Ви бачили, як гірко плаче мати,
Схилившись низько, ставши на коліна?
Хіба могла вона ще вчора знати,
Що завтра буде плакати над сином?

Вона ще вчора говорила тихо:
– Дитино, сину, будь, молю, обачний.
Я серцем відчуваю – буде лихо.
А він просив тихенько: "Ви пробачте...

Пробачте, ненько, та хіба ж так можна,
Сидіти вдома, як наш люд страждає?
Коли чужинець – "лапотний" вельможа
Майбутнє наше звірськи забирає.

Чому скажіть, матусю, рідна ненько,
Чом ворогів повинні пробачати?!
Мене ж ви вчили, що малих, стареньких,
Чоловіки повинні захищати.

Я повернуся, мамо, обіцяю
І пригорнуся, голову схиливши,
Ми переможемо, я твердо знаю,
Свою Вкраїну-неньку захистивши".

"Ти не один, синочку, вас багато –
Між матерів, на жаль, я не самотня...
Та внуки наші будуть пам'ятати,
За що пішла з життя НЕБЕСНА СОТНЯ!"

❑

Людмила Котигорох,
Liudmyla Kotyhorokh,
начальник відділення ПАТ "КБ "Надра", Рівненське регіональне управління.
Head of the Bank Branch of the PJSC "Commercial Bank Nadra", Rivne Regional Office.

Фото ***Дмитра Крохмалюка.***
Pfoto by ***Dmytro Krokhmaliuk.***

Благодійність/

Працівники Національного банку активно допомагають українським воїнам

National Bank of Ukraine employees actively help Ukrainian soldiers

Українське суспільство послідовно підтримує реальними справами військовослужбовців Збройних Сил України, а також інших силових структур, котрі беруть участь в антитерористичній операції на сході країни. Небайдужі громадяни збирають необхідні кошти і закуповують для мужніх захисників Вітчизни одяг, взуття, технічні та оптичні прилади, медикаменти й екіпірування. Активно долучилися до загальнонаціональної справи підтримки наших воїнів працівники Національного банку України – вони щомісяця перераховують кошти із заробітної плати, беруть участь у благодійних заходах, спрямованих на допомогу українським солдатам.

Ukrainian society continually provides support to servicemen of the Armed Forces of Ukraine and of other law enforcement agencies, which take part in the anti-terrorist operation in the east of the country. Not indifferent citizens raise necessary funds and buy battledresses, technical and optical devices, medical supplies, and equipment for courageous defenders of the Motherland. NBU employees also took an active part in the All-Ukrainian support of our soldiers; every month they transfer a part of their salaries and take part in charity events to support Ukrainian soldiers.

У вересні 2014 року з метою раціонального використання зібраних коштів у Національному банку України було створено робочу групу, яку очолила заступник начальника управління – начальник відділу департаменту платіжних систем Ольга Галянт. За її словами, упродовж останніх місяців робоча група НБУ розглядала та в межах акумульованих коштів задовольняла запити військових частин, котрі безпосередньо перебувають у зоні проведення АТО. Організаційну допомогу в цій важливій справі надавав Благодійний фонд "Волонтерська сотня "Україна – Світ". Зібрані кошти використовуються для лікування і реабілітації поранених воїнів, придбання матеріальних засобів, технічних і оптичних приладів.

Представники Міністерства оборони України передали заступнику Голови НБУ Я.В.Смолію подяку колективу Національного банку за підтримку і сприяння обороноздатності України.

У листопаді – грудні 2014 року було перераховано кошти на рахунки 14 військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції та отримали ушкодження різного ступеня, для проходження ними курсу реабілітації в оздоровчих закладах і на лікування в Головному військовому клінічному госпіталі Міністерства оборони України.

На придбання технічних засобів, оптичних приладів, теплого одягу та взуття, маскувальних костюмів, спальників, дизель-генератора, ліків та іншого необхідного спорядження було виділено кошти благодійному фонду "Волонтерська сотня "Україна – Світ". Амуніцію передано окремим бригадам Збройних Сил України та Національної гвардії. Спорядження і технічні за-

В Операційному департаменті Національного банку України відкрито спеціальний рахунок № 47333992705, на який кошти працівників НБУ відраховуються на підставі поданої до департаменту персоналу заяви. Гроші з рахунку переказуються на цілі, визначені робочою групою. Особливо цінують українські воїни дитячі малюнки та листівки з добрими словами. Це справжні обереги і нагадування про те, що солдатів люблять і чекають удома. Таким чином діти долучаються до суспільного виховання, отримують найкращий урок патріотизму, адже вони можуть часточку своєї доброти подарувати захисникові рідної землі.

Спорядження та подарунки доставлені до місця призначення.

Від працівників НБУ бійці отримали особливо важливі технічні засоби.

З нагоди Дня святого Миколая банкіри зібрали для воїнів подарунки.

Солодкі гостинці від НБУ доставлено бійцям на передову.

Українські воїни в маскувальних костюмах.

соби доставлялися безпосередньо військовослужбовцям у місцях їхньої дислокації або у військових частинах перед їхнім відрядженням у зону бойових дій. Теплі речі і технічні засоби від центрального банку отримали ще два бійці, один з яких є нашим мобілізованим колегою.

ПОДЯКА

колективу Національного банку України

Міністерство оборони України висловлює велику вдячність колективу Національного банку України та особисто Ользі Галянт за надане сучасне обладнання, що суттєво сприятиме підвищенню боєздатності, ефективності застосування підрозділів Української армії та досягнення Перемоги.

Ваш патріотизм, активна громадська позиція та наснага заслуговують на повагу, а своїми діями ви підтверджуєте, що великий Український народ та його армія єдині.

Міністр оборони України генерал-полковник С.Т.ПОЛТОРАК

"29" жовтня 2014 року

У грудні за кошти працівників Національного банку України за участі Благодійного фонду "Волонтерська сотня "Україна – Світ" забезпечено медикаментами польові шпиталі та реанімобілі, які надають допомогу бійцям на лінії фронту.

Загальна сума коштів, витрачених із дня створення робочої групи на придбання необхідної військової амуніції і технічних засобів, становить понад 1 млн. гривень.

Крім того, 30 тисяч гривень допомоги надано Благодійному фонду "Заради дітей України" для забезпечення побутових потреб, харчування та лікування біженців із зони АТО, які тимчасово розміщені в пансіонаті "Джерело" у Київській області. Це переважно матері з маленькими дітьми, вагітні жінки та люди похилого віку.

До Дня святого Миколая колектив Національного банку України провів акцію збору солодощів для українських бійців, які перебувають у зоні антитерористичної операції на сході України. Загалом солодкими гостинцями було завантажено два автомобілі, а це близько двох тонн вантажу.

"Від себе особисто й від імені робочої групи дуже дякую всім колегам за допомогу! Я впевнена, що бійці на передовій отримають неймовірні позитивні емоції від подарунків, від підтримки наших діток, які намагалися висловити свої почуття в малюнках та листівках, – зазначила Ольга Галянт під час передачі зібраних гостинців. – Безмежно вдячна всім, хто словом і ділом долучився до цієї акції. Ми – миролюбний народ, який уболіває за світле майбутнє рідної країни і кожен своїм маленьким посильним внеском наближає перемогу в боротьбі за незалежність і суверенітет України". Крім працівників центрального апарату Національного банку України, до акції також долучилися колективи навчальних закладів НБУ, Головного управління Національного банку України по м. Києву і Київській області, Державної скарбниці України, Редакції періодичних видань тощо. Нині багато співробітників Національного банку також надають посильну допомогу коштами пораненим бійцям, які проходять лікування у Головному військовому клінічному госпіталі Міністерства оборони України.

Колектив Національного банку України отримав подяку Міністерства оборони України та чимало теплих слів вдячності безпосередньо від бійців, які були екіпіровані й оснащені належним чином. Захисники Вітчизни дякують усім працівникам Національного банку за вагомий внесок у загальну справу оборони країни, а також за моральну підтримку, яка для них є не менш важливою, ніж спорядження. Колективу Національного банку України також висловив подяку Благодійний фонд "Волонтерська сотня "Україна – Світ", котрий безпосередньо передавав допомогу військовим у зоні проведення антитерористичної операції.

"Робоча група дякує всім, хто зголошується допомагати нашим мужнім та відважним захисникам! Допомога – це не лише кошти і спорядження, а й моральна підтримка воїнів, які під кулями оберігають спокій наших родин та незалежність країни! Спілкуючись із військовими, я бачу, наскільки для них важливо те, що ми про них пам'ятаємо, підтримуємо, тому використовуємо кожну можливість, аби їх підбадьорити", – наголошує Ольга Галянт і закликає працівників Національного банку України й надалі активно допомагати Українській армії. Адже бійцям просто необхідний зворотний зв'язок із тими, кого вони захищають.

Для потреб військових НБУ передав кілька вантажних автомобілів.

❑

За матеріалами, наданими прес-службою НБУ, підготував ***Роман Підвисоцький.***

By materials granted by the NBU Press Service, Prepred by ***Roman Pidvysotskyi.***

Подія/

Благодійна акція в День святого Миколая

The act of charity on the St. Nicholas Day

Напередодні новорічно-різдвяних свят, у День святого Миколая, працівники Національного банку України провели благодійний аукціон "Від серця до серця". Зібрані кошти передано для лікування хворих дітей.

On the eve of the New Year and Christmas holidays, on the St. Nicholas Day, National Bank of Ukraine employees held the charity auction "From Heart to Heart". The raised funds were transferred to the treatment of sick children.

В Україні здавна шанують святого Миколая як символ Різдва і Нового року, чудотворця і доброчинця, котрий приносить дарунки дітям, благословляє на милосердя і добрі вчинки. Втішає, що в ці складні для нашої країни часи у суспільстві відроджуються справжні цінності, повертаються споконвічні традиції, а з ними – і новітні традиції благодійності.

У День святого Миколая в операційному залі Національного банку України було велелюдно, гамірно і яскраво від барвистих вишиванок, в які вбралися працівники НБУ. Кожен мав нагоду долучитися до спільної доброї справи, запропонувавши на благодійний аукціон персональні чи колективні лоти, або взявши участь у торгах і придбавши уподобаний експонат. Загалом на аукціоні було представлено 62 лоти: мальовані й вишивані картини, прикраси, зроблені власноруч іграшки, солодощі, набори колекційних монет, навіть історичні експонати – давній арифмометр та військові каски з Майдану. Торги на тихому аукціоні проходили досить жваво: покупці записували своє прізвище та ціну на спеціальні планшети, розташовані біля кожного лота. Крок для торгу – 50 гривень. Перемагав той, хто пропонував найбільшу суму.

В операційному залі НБУ, де проходив благодійний аукціон, панувала святкова атмосфера.

Кращих співробітників відзначено нагородами. На фото: директор департаменту банківського нагляду Алла Шульга (ліворуч) і Голова Національного банку України Валерія Гонтарева.

У результаті проведення благодійного аукціону було вторговано 43 тисячі 800 гривень. Зібрані кошти через волонтерів передано на лікування дітей із захворюваннями крові, котрі перебувають у Національній дитячій спеціалізованій лікарні "ОХМАТДИТ".

Голова Національного банку України Валерія Гонтарева подякувала усім, хто не залишився осторонь та поділився частинкою любові і добра задля допомоги знедоленим дітям. Вона привітала всіх присутніх зі святом, підбила попередні підсумки року та вручила подяки Голови і грамоти Національного банку кращим працівникам.

Святкову атмосферу доповнили виступи юної скрипальки Ганни Фабер і студентів Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України.

❑

Юрій Матвійчук,
Yurii Matviichuk,
"Вісник Національного банку України".
"Herald of the National Bank of Ukraine".

Фото ***Владислава Негребецького.***
Photos by ***Vladyslav Nehrebetskyi.***

Ці та інші лоти було реалізовано на благодійному аукціоні.

Юна скрипалька Ганна Фабер зачарувала присутніх своєю майстерністю.

УДК: 336.748

Дослідження/

Василь Башко
Vasyl Bashko
Старший науковий співробітник відділу управління державним боргом Академії фінансового управління, кандидат економічних наук
Ph.D. (Economics), Senior Staff Scientist of the Department of Public Debt Management of the Academy of Financial Management
E-mail: bashko@ecofin.org.ua

Прогнозування валютного курсу в Україні

Exchange rate forecasting in Ukraine

У статті розглянуто підходи до прогнозування валютного курсу в Україні на основі даних щодо динаміки фінансових операцій та оптимального реального ефективного обмінного курсу, необхідного для забезпечення збалансованого сальдо платіжного балансу.

The article considers approaches to exchange rate forecasting in Ukraine based on the dynamics of financial operations and optimal real effective exchange rate that is necessary to ensure the balance between balance of payments accounts.

Ключові слова: валютний курс, платіжний баланс, реальний ефективний обмінний курс, інфляція.
Key words: exchange rate, balance of payments, real effective exchange rate, inflation.

ВСТУП

Вплив зміни валютного курсу на фінансову систему країн із відкритою економікою, зокрема України, важко переоцінити. Більше половини заощаджень резидентів (включаючи заощадження поза фінансовою системою) зберігається в іноземній валюті, до 50% боргових зобов'язань резидентів оформлені в іноземній валюті. При цьому оцінювання рухомих і нерухомих об'єктів, а також оцінка дохідності активів здійснюються в доларовому еквіваленті. Все це свідчить про те, що національна валюта не виконує всіх функцій грошей. Це також означає, що центральний банк як емісійний центр недостатньо ефективно здійснює грошово-кредитне регулювання, значну частину функції грошей виконують резервні валюти, надходження яких на внутрішній ринок здебільшого не залежить від центрального банку.

За умови скоординованої фіскальної політики уряду та грошово-кредитної і валютної політики центрального банку органи державного управління без негативних наслідків спроможні нівелювати значні перепади надходжень іноземної валюти, убезпечуючи економічних агентів від різких змін валютного курсу та здійснюючи управління ним з метою отримання цінових преваг у міжнародній торгівлі. Саме таку політику проводить Китай. Але для управління валютним курсом необхідно чітко визначити основні фактори та їхній кількісний вплив на валютний курс, що є предметом дослідження у цій статті.

В Україні зазначені проблеми вивчали такі науковці, як О.Береславська [1], В.Геєць [2], С.Кораблін [3], І.Крючкова [4], В.Шевчук [5] та багато інших. Найвідомішими теоретичними та практичними концепціями прогнозування валютного курсу є перелічені нижче.

Теорія купівельної спроможності валюти. Реальний обмінний курс відображає купівельну спроможність національної валюти відносно валюти іншої країни за поточного рівня валютного курсу та цін. Реальний ефективний обмінний курс (РЕОК) відображає те саме співвідношення, але вже відносно кошика валют країн – торговельних партнерів. Це співвідношення кількості грошових одиниць країни А, необхідних для придбання визначеного набору товарів у країні Б (попередньо обміняних на валюту країни Б до кількості грошових одиниць країни А), необхідних для придбання цього набору товарів безпосередньо у країні А.

Якщо всі товари вільно продаються і при цьому зовнішні і внутрішні резиденти купують ідентичні набори товарів та послуг, паритет купівельної спроможності зберігатиметься за постійного курсу валюти й однакових рівнів інфляції у двох країнах. Тобто за таких умов реальний обмінний курс дорівнюватиме одиниці.

Теорія паритетності процентних ставок. Згідно з нею переоцінка або недооцінка однієї валюти відносно іншої повинна бути нейтралізована за рахунок зміни у різниці відсоткових ставок. Якщо в країні А процентні ставки зростають, тоді як у країні Б залишатимуться незмінними, валюта країни А у короткостроковому періоді ревальвує відносно валюти країни Б, а в довгостроковому періоді девальвує на величину, яка зробить невигідним валютний арбітраж. На практиці теорія паритетних відсоткових ставок використовується рідко.

Модель платіжного балансу. Вона

передбачає, що валютний курс відображає рівноважний рівень, за якого досягається стабільне значення рахунку поточних операцій. Країна з торговельним дефіцитом втрачатиме золотовалютні резерви, що врешті-решт призведе до знецінення її національної валюти. Недооцінена валюта здешевлює товари цієї країни, завдяки чому вони стають доступнішими на світовому ринку, а імпортні товари – дорожчими. Через певний час обсяги імпорту зменшаться, а експорту – зростуть, стабілізуючи торговельний баланс та приводячи рівень валютного курсу до рівноважного стану. Як і теорія паритету купівельної спроможності, модель платіжного балансу концентрується здебільшого на сальдо торгівлі товарами і послугами та ігнорує рух міжнародних потоків капіталу.

Модель ринку активів. Збільшення потоків капіталу привело до ефективного розвитку ринкової моделі активів. Зростання обсягів торгів фінансовими активами (акціями та облігаціями) спричинило необхідність переосмислення впливу руху фінансових операцій на курси валют. Такі економічні змінні, як економічне зростання, інфляція і продуктивність, перестали бути основними факторами зміни валютних курсів. Частка операцій із іноземною валютою, пов'язаних із міжнародною торгівлею фінансовими активами, значно перевищила обсяги валютних операцій, пов'язаних із торгівлею товарами та послугами.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ В УКРАЇНІ

У нашому дослідженні спробуємо поєднати ці концепції з урахуванням особливостей національної економіки. У сучасних умовах найбільш наближеною до практики є модель ринку активів, яка передбачає визначальний вплив операцій із фінансовими активами на баланс валюти в країні. Курс національної валюти реагує на рух валюти таким чином, щоб платіжний баланс був збалансованим, тобто знижується настільки, щоб компенсувати за рахунок статті чистого експорту товарів та послуг у випадку відпливу за фінансовим рахунком або зростає у випадку припливу, як це передбачає модель платіжного балансу. Рівень зниження або зростання курсу національної валюти для збалансування платіжного балансу при цьому визначається на основі інструментарію, розробленого в рамках теорії купівельної спроможності валюти – реального ефективного обмінного курсу (РЕОК).

Розглянемо детальніше структуру платіжного балансу. За аналітичною формою платіжний баланс поділяється на:

1) рахунок поточних операцій;

2) рахунок операцій із капіталом та фінансових операцій;

3) рахунок фінансування платіжного балансу центральним банком за рахунок валютних резервів та кредитів МВФ.

У цьому дослідженні спробуємо розподілити статті платіжного балансу відповідно до того, які взаємозв'язки існують між ними та валютним курсом:

1) статті, що відображають вплив екзогенних факторів;

2) статті, що відображають вплив ендогенних факторів;

3) інтервенції НБУ з метою коригування різких перекосів, зумовлених екзогенними факторами або штучним утриманням валютного курсу.

До статей, надходження за якими залежать від екзогенних факторів, відносять:

1. Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, поточні трансферти на доходи. Зміна обсягів надходжень за рахунком фінансових операцій залежить передусім від циклічності розвитку міжнародних фінансових ринків, зокрема від ліквідності міжнародних ринків капіталу та готовності зовнішніх інвесторів вкладати кошти в країни з рівнем доходів, що менший або більший від середнього рівня відповідно до класифікації Світового банку (див. графік 1), а також екзогенних внутрішніх чинників: зміни політичної кон'юнктури, продажу нерезидентам великих активів тощо.

Варто зазначити, що, формуючи інвестиційний клімат, уряд також впливає на обсяги надходжень через рахунок фінансових операцій, однак цей вплив має опосередкований характер і реалізується у довгостроковій перспективі. НБУ володіє дієвішими механізмами регулювання валютного курсу в короткостроковому періоді шляхом здійснення валютних інтервенцій, однак порівняно з масштабом вхідних та вихідних грошових потоків, котрі здійснюються за іншими статтями рахунку фінансових операцій, можливості Національного банку вельми обмежені.

Показники статті фінансового рахунку "валюта поза банками", з одного боку, є наслідком очікувань ринкових агентів щодо змін валютного курсу в майбутньому, що ґрунтуються на макроекономічних та фінансових передумовах. З другого боку, її показники є важливим фактором, який впливає на баланс валюти і валютний курс. Із концептуальної точки зору обсяги та напрям руху за цією статтею формується на основі рівня накопичених дисбалансів та залежно від руху коштів за іншими статтями, які, по-перше, є незалежними від динаміки валютного курсу, а по-друге, за своїми обсягами значно більші від руху коштів за статтею "валюта поза банками". Зважаючи на це, а також з метою спрощення вважатимемо цю статтю екзогенною.

Інші статті зазначеного блоку операцій, зокрема "поточні трансферти" і "доходи" також не залежать від динаміки валютного курсу;

2. Зміни обсягів експорту й імпорту, що не пов'язані з ціновою конкурентоспроможністю. До таких факторів можемо віднести:

Графік 1. **Сальдо рахунку операцій із капіталом та фінансових операцій, статтями поточного рахунку "поточні трансферти" і "доходи"**

Джерело: складено автором за даними Світового банку [6].

Схема. **Взаємозв'язок статей платіжного балансу із валютним курсом**

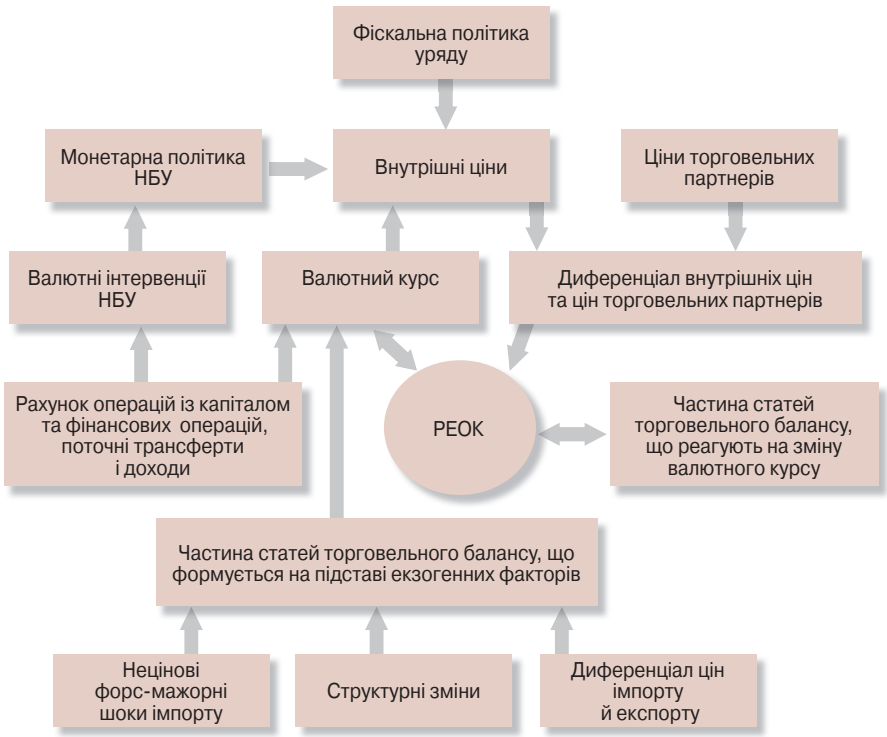

Джерело: складено автором за даними Світового банку [7].

а) зміни цін імпорту відносно експорту, оскільки вони визначаються на міжнародному ринку товарів та послуг;

б) структурні зміни, що впливають на фізичні обсяги експорту, наприклад, зміна ринків збуту вітчизняними експортерами протягом 1992–1999 рр.;

в) інші форс-мажорні обставини, зокрема неофіційна блокада українського експорту до Росії у 2013–2014 рр.;

г) війна на Донбасі у 2014 році, яка фізично унеможливила виробництво й експорт металургійної продукції та продукції машинобудування.

До статей платіжного балансу, рух валюти за якими залежить від РЕОК, а отже, від валютного курсу, належать експорт та імпорт тих товарів і послуг, які чутливі до цінової конкурентоспроможності. До цих статей у площині імпорту відносять товари та послуги не першої необхідності (автомобілі, туристичні послуги) і товари першої необхідності, для яких в Україні або в країнах – торговельних партнерах існують аналоги.

В умовах значних надходжень коштів за статтями рахунку фінансових операцій номінальний та реальний валютні курси переоцінюються, що призводить до погіршення сальдо деяких статей торговельного балансу, які реагують на зміну валютного курсу.

За інших однакових умов (диференціалу внутрішніх цін в Україні та внутрішніх цін у її торговельних партнерів) на ринку встановлюється такий рівень валютного курсу, який би забезпечив рівновагу між статтями платіжного балансу, котрі впливають на валютний курс, та статтями платіжного балансу, що є наслідком зміни номінального та реального обмінного валютного курсу. Варто зазначити, що збереження рівності інших умов, зокрема стабільності внутрішніх цін під впливом зміни валютного курсу у малій відкритій економіці важко досягнути, але зважаючи на те, що уряд та НБУ мають достатньо засобів для нівелювання значного впливу зміни валютного курсу на цінову стабільність, вважатимемо цю умову виконаною.

Отже, одним із методів прогнозування валютного курсу є, по-перше, визначення РЕОК на основі очікуваного обсягу припливу валюти за статтями платіжного балансу, що формуються на підставі екзогенних факторів. До факторів, кількісні значення яких нам відомі, можемо віднести рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, поточні трансферти і доходи, а також диференціал цін імпорту й експорту. Натомість вплив структурних шоків та інших нецінових форс-мажорних обставин важко піддається кількісному визначенню, що не дає змоги включити їх до регресійного рівняння.

По-друге, оптимізувавши рівняння взаємозв'язку валютного курсу, внутрішніх цін та РЕОК, можемо визначити прогнозний рівень валютного курсу, ґрунтуючись на необхідності досягнення рівня РЕОК, визначеного на попередньому етапі.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕОК В УКРАЇНІ

До особливостей методики визначення динаміки РЕОК у цьому дослідженні слід віднести:

1. *Встановлення ваги країн – основних торговельних партнерів України, показники яких використовуються при обчисленні РЕОК.* У 1995–2013 рр. до десяти країн, з якими Україна мала найбільший обсяг торгівлі товарами та послугами, належали Білорусь, Індія, Італія, Казахстан, Китай, Німеччина, Польща, Росія, США і Туреччина.

Частка торгівлі з Росією серед групи основних торговельних партнерів становила від 70% у 1995 році до 41% у

Таблиця 1. **Кумулятивні значення дефлятора кінцевих споживчих витрат та індексу споживчих цін за період із 2000 до 2012 року у деяких країнах світу**

Разів

Країна/ група країн	Дефлятор кінцевих споживчих витрат	Індекс споживчих цін	Дефлятор кінцевих споживчих витрат / індексу споживчих цін
Середнє значення за вибіркою країн СНД	22.3	11.4	2.0
Білорусь	55.1	25.6	2.2
Росія	6.1	4.5	1.4
Україна	5.6	4.0	1.4
Середнє значення за вибіркою економічно розвинутих країн	1.3	1.3	1.0
Великобританія	1.4	1.3	1.0
Німеччина	1.2	1.2	0.9
США	1.3	1.4	1.0
Франція	1.3	1.3	1.0

Джерела: розраховано автором за даними ООН [8] та МВФ [10].

2008-му. Така динаміка обсягів пов'язана з імпортом природного газу та інших товарів, ціни на які не залежать від динаміки внутрішніх цін у Росії. Зважаючи на це, усереднимо значення, присвоївши кожній із вибраних країн однакову вагу при розрахунку РЕОК;

2. *Визначення впливу різниці цін та зміни номінальних курсів валют в Україні та у країнах, котрі є основними торговельними партнерами на РЕОК.* Варто зазначити, що при порівнянні цін до уваги слід брати не індекс споживчих цін, як це робиться при визначенні РЕОК у переважній більшості досліджень, а дефлятор кінцевих споживчих витрат. Як видно з таблиці 1, в Україні та країнах СНД індекс споживчих цін не відображає реального зростання цін за всіма групами товарів, що є предметом задоволення кінцевих споживчих витрат. Зокрема кумулятивне значення дефлятора кінцевих споживчих витрат у Білорусі, Росії та Україні протягом 2000–2012 рр. більше від кумулятивного значення індексу споживчих цін удвічі. Натомість в економічно розвинутих країнах значення цих показників є практично однаковими.

Таблиця 2. **Вихідні передумови прогнозу валютного курсу на 2014–2024 рр.**

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Дефлятор кінцевих споживчих витрат, %	1.25	1.35	1.15	1.08	1.06	1.06	1.06	1.06	1.06	1.06	1.06
РЕОК, %	99	101	105	107	107	107	107	107	107	107	107
Екзогенні фактори, скориговані на інтервенції НБУ, % від ВВП	–0.8	–4.9	0	2	2	2	2	2	2	2	2

Джерело: власні розрахунки автора за даними Національного банку України [10].

Таблиця 3. **Деякі показники платіжного балансу України у 2007–2014 рр.**

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Січень – жовтень 2013 р.	Січень – жовтень 2014 р.
Рахунок поточних операцій	–5 272	–12 763	–1 732	–3 018	–10 245	–14 315	–16 478	–13 537	–4 028
Баланс товарів і послуг	–8 152	–14 350	–1 953	–3 984	–10 157	–14 326	–15 594	–12 883	–3 954
Експорт	64 001	85 612	54 253	69 255	88 844	90 035	85 482	70 450	58 399
Імпорт	–72 153	–99 962	–56 206	–73 239	–99 001	–104 361	–101 076	–83 333	–62 353
Доходи	–659	–1 540	–2 440	–2 009	–3 796	–2 965	–3 033	–2 414	–1 218
Поточні трансферти	3 539	3 127	2 661	2 975	3 708	2 976	2 149	1 760	1 144
Рахунок операцій із капіталом та фінансових операцій	14 693	9 700	–11 994	8 049	7 790	10 140	18 501	14 591	–4 432
Рахунок операцій із капіталом	3	5	595	187	98	38	–83	–59	369
Фінансовий рахунок	14 690	9 695	–12 589	7 862	7 692	10 102	18 584	13 024	–4 801
Прямі інвестиції	9 218	9 903	4 654	5 759	7 015	7 195	4 079	3 088	–208
Портфельні та інші інвестиції	5 472	–208	–17 243	2 103	677	2 907	14 505	11 572	–4 593
Готівкова валюта поза банками	–13 518	–12 897	–9 713	–5 600	–11 408	–7 961	–2 691	–765	–2 881
Помилки та упущення	–437	531	343	1 354	986	1 375	–657	–	–
Зведений баланс	9 421	–3 063	–13 726	5 031	–2 455	–4 175	2 023	1 054	–8 460

Джерело: Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Платіжний баланс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id = =44464.

ПРОГНОЗНІ РОЗРАХУНКИ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

Як відображено на графіку 2, протягом 1996–2013 рр. існував високий рівень взаємозв'язку між РЕОК, обсягом пропозиції валюти за рахунком фінансових операцій та операцій із капіталом, доходів і поточних операцій до ВВП (PB_{EXO}). Включивши в рівняння фактор диференціалу цін імпорту й експорту (DIE), було отримано таке рівняння:

$$REER = 132.76 + 1.71PB_{EXO} - 0.4\ DIE; \quad R^2 = 0.91. \qquad (1)$$

На основі отриманих даних розраховано теоретичне значення РЕОК, на підставі динаміки якого з урахуванням різниці внутрішніх цін в Україні та в основних країнах – торговельних партнерах встановлено теоретичне значення валютного курсу. Вихідні передумови прогнозування валютного курсу на 2014–2024 роки наведено в таблиці 2.

Графік 2. **РЕОК і рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, поточних трансфертів і доходів, скоригованих НБУ**

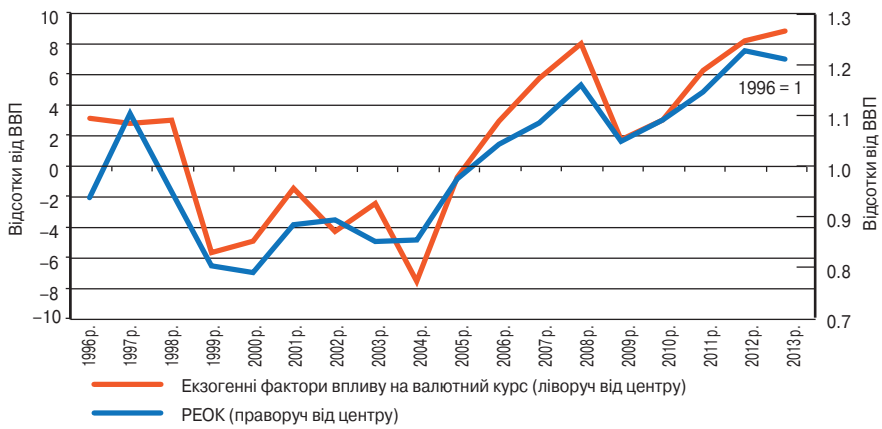

Джерело: власні розрахунки автора.

По-перше, очікується, що у 2014 році обсяг надходжень за такими екзогенними факторами, як рахунок операцій з капіталом, фінансових операцій, доходів та поточних операцій за рахунок валютних інтервенцій НБУ буде збалансованим. Так, протягом січня – жовтня 2014 року за статтею "прямі інвестиції" спостерігався відплив валюти в обсязі 208 млн. доларів США, при цьому за аналогічний період 2013 року надходження становили 3.1 млрд. доларів США. Відплив портфельних та інших інвестицій у січні – жовтні 2014 року становив 4.6 млрд. доларів США порівняно з припливом в обсязі 11.6 млрд. доларів США за аналогічний період 2013 року.

У цілому дефіцит рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій, доходів і поточних трансфертів за січень – жовтень 2014 року становив понад 4.5 млрд. доларів США. Одначе за рахунок фінансування платіжного балансу НБУ компенсував не лише зазначені недонадходження, а й недо-

Таблиця 4. **Деякі статті торговельного балансу України у січні – жовтні у 2013–2014 рр.**

Млрд. грн.

	Експорт			Імпорт			Сальдо	
	2013 р.	2014 р.	Відсотки	2013 р.	2014 р.	Відсотки	2013 р.	2014 р.
Усього	50.9	46.1	90.6	62.4	45.6	73	–11.5	0.6
У розрізі торговельних партнерів								
Росія	12.5	8.8	70.6	19.0	11.2	58.8	–6.6	–2.4
Інші країни	38.5	37.3	97.1	43.3	34.4	79.2	–4.9	3.0
У розрізі регіонів України								
Донецька обл.	10.4	7.9	76.2	3.4	1.9	55.6	7.0	6.0
Луганська обл.	3.0	1.9	61.6	1.5	0.9	62.5	1.5	0.9
Разом	13.4	9.8	72.9	4.9	2.8	57.7	8.5	6.9

Джерело: власні розрахунки автора на основі даних Державної служби статистики України.

надходження за екзогенними статтями торговельного балансу, про які йтиметься далі. Очікується, що у 2015 та 2016 роках сальдо за цими статтями буде збалансованим, а в 2016–2024 роках становитиме по 2% від ВВП.

По-друге, у 2014 та 2015 роках на валютний курс впливатимуть екзогенні фактори за статтями торговельного балансу. Одним із таких екзогенних факторів є запровадження Росією адміністративних обмежень на експорт з України, а також бойкот російських товарів українськими споживачами у 2014 році. Зокрема обсяг експорту товарів з України за січень – жовтень 2014 року становив 46.1 млрд. доларів США, в тому числі до Росії – 8.8 млрд. доларів США, що становить відповідно 90.6% та 70.6% порівняно з аналогічним періодом 2013 року. Можемо припустити, що за відсутності торговельної війни динаміка експорту до РФ була б такою ж як і до інших країн, і він становив би 12.1 млрд. доларів США замість фактичних 8.8 млрд. доларів США. Отже, в результаті торговельної війни з Росією сальдо торговельного балансу за січень – жовтень 2014 року погіршилося на 3.3 млрд. доларів США, або на 4 млрд. доларів США в цілому за рік.

Ще одним додатковим екзогенним фактором, який впливає на статті торговельного балансу, є ведення військових дій на Донбасі, який традиційно є експортоорієнтованим промисловим регіоном зі значним профіцитом сальдо торговельного балансу. Впродовж січня – жовтня 2014 року сальдо торговельного балансу було профіцитним і становило 6.9 млрд. доларів США. Водночас якби динаміка експорту й імпорту в цих регіонах була аналогічною динаміці експорту й імпорту в цілому по Україні, позитивне сальдо становило б 8.6 млрд. доларів США. Тобто втрати за січень – жовтень 2014 року становили 1.6 млрд. доларів США, або 2.4 млрд. доларів США в цілому за рік.

Завершуючи розрахунок впливу екзогенних факторів на надходження коштів за платіжним балансом, варто зазначити, що деяка частка зовнішніх торговельних операцій підприємств, розташованих у Донецькій та Луганській областях, здійснюється з Росією. Припустивши, що ця частка становить 20%, визначаємо, що загальний обсяг втрат від збройного і торговельного конфлікту з Росією у 2014 році становитиме 4.5 млрд. доларів США. Також можемо прогнозувати, що у 2015 році ці втрати не будуть коригуватися НБУ і становитимуть 4.9% від ВВП.

По-третє, прогнозується, що дефлятор кінцевих споживчих витрат у 2014 році становитиме 27%, у 2015-му – 35%, у 2016-му – 15%, 2017-му – 8%, у 2018–2024 роках – по 6%. Водночас у країнах, котрі є основними торговельними партнерами України, значення дефлятора передбачається на рівні 3%.

По-четверте, очікується, що диференціал імпортних та експортних цін становитиме впродовж наступних 11 років 75% порівняно з 1996 роком.

По-п'яте, враховуючи зниження ролі долара США як світової резервної валюти і необхідність вирівнювання торговельного балансу США, прогнозується, що протягом 2015–2024 років РЕОК долара США відносно валют інших основних торговельних партнерів девальвує на 11%.

Враховуючи ці передумови, розрахункове значення середньорічного валютного курсу у 2014-му та 2015 роках становитиме 12.6 грн. та 17.3 грн. / долар США. У подальшому за умови виваженої політики НБУ курсове співвідношення зростатиме не стрибкоподібно, як було до цього, а поступово – до 22 грн. / долар США у 2024 році (див. графік 3).

ВИСНОВКИ

Статті платіжного балансу залежно від їхнього взаємозв'язку з валютним курсом поділяються на три види:

1) **екзогенні статті** – ті, які в односторонньому порядку впливають на платіжний баланс і не залежать від валютного курсу. До таких статей належать рахунок поточних та фінансових операцій, трансферти, доходи, а також частина статей торговельного балансу, нееластичних до зміни курсу національної валюти. До екзогенних факторів належать ліквідність на міжнародних фінансових ринках, схильність міжнародних інвесторів до ризиків та вкладень у країни, що розвиваються, торговельні війни, події, що унеможливлюють торгівлю;

2) **статті коригування** – це статті фінансування платіжного балансу з боку Національного банку України за рахунок валютних інтервенцій, спрямованих на нейтралізацію різких змін за статтями, зумовленими дією екзогенних факторів;

Графік 3. **Фактичні та прогнозні значення курсу гривні щодо долара США у 1996–2024 рр.**

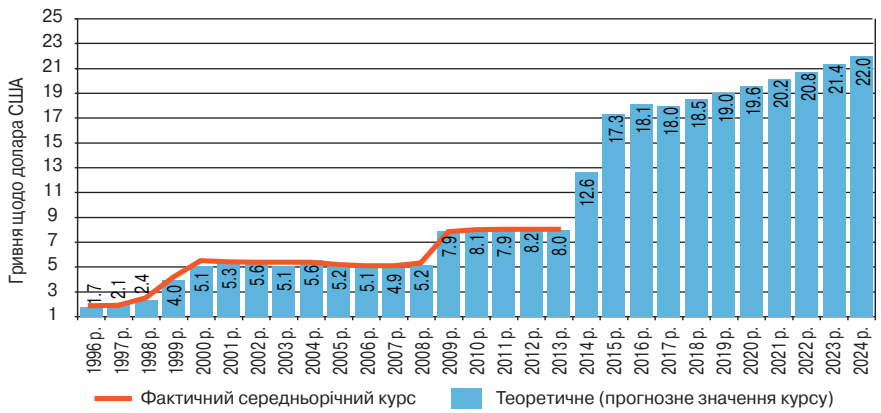

Джерело: власні розрахунки автора на основі даних Національного банку України та Державної служби статистики України.

3) **ендогенні статті** – ті, які впливають на валютний курс, але водночас і залежать від нього. До них відносяться статті торговельного балансу, які еластичні до зміни валютного курсу. В результаті цієї взаємодії здійснюється остаточне збалансування платіжного балансу.

Наприкінці 2013 року валютний курс національної грошової одиниці був переоцінений. Для зведення бездефіцитного сальдо рахунку поточних операцій він мав становити близько 10.5 грн. за долар США. Однак у 2014 році відбулися події, що призвели до зменшення надходжень за платіжним балансом за екзогенними статтями. Зокрема впродовж січня – жовтня 2014 року за рахунками операцій з капіталом та фінансових операцій відбувся відплив валютних надходжень в обсязі 4.4 млрд. доларів США порівняно з надходженнями в обсязі 14.6 млрд. доларів США за відповідний період 2013 року.

Додатковим екзогенним фактором, що вплинув на статті торговельного балансу, став військовий і торговельний конфлікт з Росією, що за підсумками 2014 році призведе до погіршення його сальдо на 4.5 млрд. доларів США.

Національний банк із метою утримання штучно завищеного валютного курсу протягом січня – березня 2014 року та нівелювання екзогенних шоків протягом квітня – жовтня витратив майже 8.5 млрд. доларів США. Зважаючи на зменшення обсягу золотовалютних резервів до критичних значень, у 2015 році НБУ, найвірогідніше, не зможе здійснювати значні валютні інтервенції для нівелювання відпливу валюти в результаті екзогенних факторів. Тому сальдо платіжного балансу збалансовуватиметься за рахунок еластичних до валютного курсу статей торговельного балансу. За умови спаду ескалації військового конфлікту на Донбасі відплив валюти за екзогенними статтями становитиме до 4.9% від ВВП, а рівноважний курс, необхідний для збалансування платіжного балансу, становитиме 17.3 грн. за долар США. ❑

Список використаних джерел

1. Береславська О. Курсоутворення гривні в контексті змін у світовій валютній системі // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 3. – С. 10–16. – (Ukrainian source).

2. Геєць В. Цінова конкуренція чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 9–31. – (Ukrainian source).

3. Кораблін С. Валютно-курсова політика України: стабілізаційні ефекти та можливі перспективи розвитку // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 112–123. – (Ukrainian source).

4. Крючкова І. Макроекономічні наслідки зміцнення гривні // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 5. – С. 14–18. – (Ukrainian source).

5. Шевчук В. О. Макроекономічні ефекти відхилень реального обмінного курсу від рівноважного рівня в Україні // Міжнародна економічна політика. – 2010. – № 1–2 (12–13). – С. 257–277. – (Ukrainian source).

6. World development indicators. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: –http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators.

7. World development indicators. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators.

8. National Accounts Official Country Data. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://data.un.org/Explorer.

9. World Economic Outlook Data bases. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28.

10. Розрахунки прогнозу валютного курсу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecofin.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Exchange-rate.xlsx.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2014 р.[1]
Amendments to the State Register of Banks, which were made in November 2014

Повне офіційне найменування банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ГРІН БАНК”	ПАТ	76 650 000	09.01.1992 р.	81	**м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21**	207	11.11.2011 р.

[1] “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків (станом на 1 липня 2014 р.)” опубліковано у “Віснику Національного банку України” № 8, 2014 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Банки, яким змінено або в яких відкликано банківську ліцензію у листопаді 2014 року
Banks whose banking licenses were changed or revoked in November 2014

Повне офіційне найменування банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія:		Примітка
		номер	дата видачі	
м. Київ і Київська область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГАЗОВИЙ БАНК”	м. Київ, просп. Московський, 16	233	07.11.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 17.11.2014 р. № 725
Донецька область				
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ”	м. Донецьк, просп. Миру, 5-б	209	27.10.2011 р.	Банківську ліцензію відкликано згідно з постановою Правління НБУ від 10.11.2014 р. № 717

Матеріали для “Вісника Національного банку України” підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

УДК 657.6

Наука і практика/

Світлана Заднепровська (Поліщук)
Svitlana Zadneprovska (Polishchuk)

Кандидат економічних наук, доцент кафедри аудиту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, інструктор Національного центру підготовки банківських працівників України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Audit Department of the Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

E-mail: polantonk@bigmir.net

Організаційні та методичні аспекти внутрішнього аудиту депозитних операцій банку

Organizational and methodological aspects of the internal audit of bank's deposit operations

Проведено дослідження депозитних операцій банку крізь призму системи внутрішнього контролю, розглянуто основні методичні й організаційні підходи до аудиту цих операцій. Запропоновано практичні матеріали (програма перевірки, тести, ризико-орієнтовані заходи, приклади типових недоліків та порушень), які будуть корисними у практиці вітчизняного аудиту.

The article considers bank's deposit operations in the light of the internal control system as well as main methodological and organizational approaches to the audit of these operations. The author suggests practical materials (audit program, tests, risk-oriented approaches, examples of typical shortcomings and violations), which will be useful for the domestic audit.

Ключові слова: банк, депозит, внутрішній аудит, система внутрішнього контролю, ризико-орієнтовані заходи.
Key words: bank, deposit, internal audit, internal control system, risk-oriented approach.

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Ефективна діяльність банків та масштаби їхніх операцій залежать від обсягу та вартості ресурсів, які знаходяться в їхньому розпорядженні. Переважна частина цих коштів формується завдяки залученню депозитів від фізичних та юридичних осіб, які, окрім економічної функції, є водночас мірилом довіри до банку з боку вкладників. Останнім часом ми все частіше стаємо свідками справжніх випробувань банків на міцність, коли вкладники "миттєво" реагують на політичні події і переводять свої кошти в іноземну валюту або просто знімають із рахунків гроші. Перший спосіб утримати депозити, яким завжди користуються банки у "стресових" ситуаціях, – це підвищення ставок за короткостроковими депозитами і рахунками до запитання. Такі заходи впливають на ліквідність банку, вартість його активів та собівартість операцій і повинні перебувати в допустимих межах, лімітах, значеннях економічних показників. Важливу роль у забезпеченні виконання цих завдань відіграє внутрішній аудит, який зобов'язаний своєчасно виявляти недоліки, помилки, зловживання та найголовніше – оцінювати рівень наявного ризику.

Однією з проблем, яка простежується за результатами дослідження динаміки депозитних операцій, є недовіра клієнтів до стабільності й надійності роботи банків. Посилює цей факт ще й те, що останнім часом банки вдаються до різноманітних схем та умов залучення ресурсів, які відкривають їм можливості для маніпуляцій у взаємовідносинах із клієнтами, невиконання або виконання не в повному обсязі своїх договірних зобов'язань. Із другого боку, співробітники банку за неякісної системи внутрішнього контролю можуть свідомо йти на порушення бізнес-процесів, установлених правил та регламентів. Обсяги недоліків, порушень та зловживань у банківській сфері нині є суттєвими та зумовили збиткову діяльність багатьох банківських установ, а окремі з них збанкрутували [12]. Всі ці обставини негативно впливають на ефективність банків-

ської діяльності через посилення притаманних ризиків та наслідків їх реалізації.

На уникнення або мінімізацію ризиків спрямовано функцію внутрішнього аудиту, яка полягає у здійсненні внутрішнього контролю за дотриманням банком положень чинного законодавства під час проведення банківських операцій, правильного їх відображення у бухгалтерському обліку та звітності, забезпечення захисту інтересів власників та клієнтів банку, уникнення збитків унаслідок помилок, порушень технологічного процесу або зловживань, доступу до інформації з обмеженим доступом, виявлення недоліків і порушень у банківській діяльності та вжиття заходів із їх недопущення в подальшій роботі банку.

Дослідженню технології проведення депозитних операцій, їх обліку, аналізу та контролю приділено чимало уваги в працях сучасних науковців та економістів, зокрема таких, як О.Васюренко, Л.Кіндрацька, А.Мороз, О.Любунь, О.Полєтаєва, Г.Спяк, О.Сарахман, О.Скаско та інших. Водночас набуває помітного розвитку серед дослідників напрямок внутрішнього аудиту і ризик-менеджменту в банківських установах (О.Кірєєв, Н.Шульга, І.Краснова, Б.Усач).

Метою цієї статті є розгляд діяльності банку у сфері депозитних операцій крізь призму ризиків та принципів внутрішнього контролю; викладення практичних аспектів організації та методики аудиту депозитних операцій.

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Під депозитом (від лат. *depositum* – річ, передана на зберігання) в світовій банківській практиці розуміють грошові кошти або цінні папери, передані на зберігання фінансово-кредитній установі. Згідно з Положенням "Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами", затвердженим постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516 (надалі – Постанова № 516), "вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору" [3].

Операції із залучення коштів на вклади називаються депозитними, це важливе і відносно недороге джерело підтримання ліквідності, а тому вони є неодмінним об'єктом зовнішнього та внутрішнього аудиту. Міжнародний стандарт аудиту 610 "Розгляд роботи внутрішнього аудиту" визначає поняття "внутрішній аудит" як оцінювальну діяльність служби, створеної суб'єктом господарювання [1]. На принципах згаданого стандарту ґрунтуються вимоги до організації внутрішнього контролю банківськими установами, які визначені у Положенні "Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України", затвердженому постановою Правління Національного банку України від 20.03.1998 р. № 114 [2]. Виходячи із засад міжнародних стандартів та нормативно-правових актів, що регулюють питання здійснення депозитних операцій банку та організації внутрішнього аудиту, мету і завдання аудиту депозитних операцій банку можна викласти у вигляді таблиці 1.

Основне завдання внутрішнього аудиту депозитних операцій банку – уникнути або зменшити ризики, які виникають у роботі банківської установи, пов'язаній із депозитною діяльністю. На наш погляд, цьому, здавалося б, найпростішому виду банківської діяльності притаманні майже всі традиційні ризики – ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик. Основні чинники, які генерують ризики, містяться у сферах:

1. Менеджменту *– недостатня увага менеджменту, ризик не розглядається менеджментом як високий чи стратегічно значущий;*

2. Організації *– недосконала структура власності (власники процесів, продуктів, систем); нечіткий розподіл ролей та обов'язків; недостатній рівень кваліфікації персоналу, відсутність належних навичок і знань;*

3. Персоналу *– механічні помилки (людський фактор), недостатність людських ресурсів (перевантаженість);*

4. Інформаційних технологій та систем *– недосконалі технології, низькій рівень капіталовкладень в IT-системи.*

Оскільки кожна аудиторська перевірка обмежена в часі, аудитору завжди важливо чітко визначити її мету, безпомилково вибрати об'єкти, котрі будуть досліджуватися, раціонально спланувати й узгодити свої дії, застосувати ефективні аудиторські процедури і зібрати необхідні докази для формування об'єктивного висновку. Для успішної реалізації мети конкретної аудиторської перевірки необхідне послідовне виконання основних етапів проведення аудиту. Об'єкти аудиту слід визначити з урахуванням поставлених власниками та керівництвом банку цілей, притаманних ризиків, дати проведення попереднього аудиту, змін у продуктовій політиці та наявних ресурсів у службі внутрішнього аудиту

Таблиця 1. **Мета і завдання аудиту депозитних операцій банку**

Мета
• Контроль депозитних операцій із точки зору виконання стратегічних завдань банку
• Контроль ефективності залучення ресурсів, виходячи з позицій їхнього впливу на фінансову стійкість банку
• Контроль дотримання вимог чинного законодавства та положень внутрішньобанківських документів (комплаєнс)
• Незалежна й об'єктивна оцінка адекватності системи внутрішнього контролю
• Оцінка заходів ризик-менеджменту і системи корпоративного управління
• Оцінка менеджменту з позицій здійснення процедур внутрішнього контролю
• Оцінка достовірності даних бухгалтерської та фінансової звітності
Завдання
• З'ясувати відповідність діяльності із залучення ресурсів та формування ресурсної бази стратегічним намірам банку, політиці управління активами та пасивами
• Перевірити правомірність здійснення операцій із залучення коштів у національній та іноземних валютах
• Перевірити дотримання вимог чинного законодавства та внутрішньобанківських положень
• Оцінити ефективність організації роботи і дотримання технології здійснення депозитних операцій
• Надати оцінку процедурам внутрішнього контролю за критеріями адекватності, достатності, якості
• Перевірити своєчасність та достовірність відображення депозитних операцій у бухгалтерському обліку та звітності
• Оцінити ефективність залучення депозитних коштів та їхню вартість

банку. Доцільно дати оцінку кожному об'єкту аудиту відносно його релевантності, ступеня ризику, що допоможе обрати аудиторські процедури та визначити послідовність дій аудитора. Аудиторській перевірці має передувати актуалізація вимог нормативно-правових актів, положення яких регулюють порядок роботи банку із залучення коштів. Зазначені документи є складовою ***інформаційного забезпечення аудиторської перевірки***.

Наступним важливим етапом організації аудиту депозитних операцій є ***вибірка операцій***, яка безпосередньо впливає на оптимальність аудиторських процедур та інформаційних джерел, на ефективність проведення перевірки. Адекватна аудиторська вибірка забезпечить належний рівень упевненості як користувачам, так і аудиторам стосовно результатів проведеної роботи. Враховуючи зміст і особливості технології здійснення депозитних операцій, їхньої ролі у банківській діяльності, найсуттєвішими критеріями відбору мають бути:

– найбільші за обсягами депозити: як за одним договором, так і за сумою коштів, що належать одному власнику (клієнту банку);

– депозитні операції співробітників банку;

– депозити, які були достроково повернуті;

– угоди, умови за якими (процентна ставка, термін дії тощо) відрізняються від типових; також договори, до яких було внесено зміни;

– структура операцій має охоплювати всіх відповідальних виконавців;

– депозитні договори, які укладалися в період відсутності (відпустки, лікарняного) керівника підрозділу або відповідального виконавця;

– депозитні операції, які були здійснені у період надлишкової ліквідності, перевищення запланованих обсягів залучення коштів, адміністративних заходів (наприклад таких, як заборона валютних депозитів, заборона дострокового зняття коштів), без підтвердження джерела походження коштів у нерезидентів;

– розрахунки за депозитними договорами зі спадкоємцями вкладника;

– операції, за якими були встановлені порушення попередніми перевірками;

– акційні депозитні продукти, програми лояльності тощо.

Перелік питань для аудиту залежить у тому числі від завдань і вимог, поставлених власниками та керівництвом банку, і мають бути попередньо погоджені з керівниками підрозділів головного офісу та філій.

Традиційно одним з етапів аудиторської перевірки будь-якого напряму банківської діяльності є оцінка рівня менеджменту.

ОЦІНКА ПОВНОТИ І ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

На цьому етапі аудиторської перевірки передбачено здійснення низки заходів.

1. Аналіз організаційної структури підрозділів, які задіяні у бізнес-процесах, її стабільності або, навпаки, розвитку (реструктуризації), відповідності поставленим завданням, технологічної цілісності й уникнення розривів (коли не зрозуміло, хто виконує певну процедуру), дублювання функцій тощо.

2. Оцінка кадрового складу та "психологічного клімату" – комплектації підрозділів у цілому та за рівнями управління, кваліфікації, оцінка плинності кадрів та з'ясування причин цього явища, розподіл управлінських повноважень (менеджмент і регламент роботи), інноваційний потенціал персоналу, здатність до розвитку, задоволеність статусом, орієнтація на кар'єрне зростання; роль керівника підрозділу (якість адміністрування (менеджменту), залежність діяльності підрозділу від керівника, його професійний рівень).

3. Якість виконання поставлених завдань та функцій підрозділу (у тому числі якість використання ресурсів, якість (стан) виконання бізнес-показників та аналіз відхилень).

4. Оцінка ефективності взаємодії відповідних підрозділів з іншими структурними підрозділами, які задіяні в операціях із залучення коштів юридичних та фізичних осіб (бек-офіс, фронт-офіс).

5. Оцінка автоматизації бізнес-процесів (відкриття рахунків та формування договорів, первинних документів в автоматизованій банківській системі (АБС), нарахування відсотків, здійснення облікових процедур, підготовка звітності, достатність автоматизованих систем для забезпечення ефективної діяльності підрозділу, права доступу до інформації та її збереження.

6. Оцінка повноти і якості нормативно-правового забезпечення депозитних операцій (доступ до нормативних актів Національного банку України, наявність належної системи внутрішньобанківських документів та знання працівниками їх основних положень).

7. Аналіз ефективності маркетингових заходів.

8. Дотримання порядку зберігання депозитних договорів (зберігатися договори мають у металевих шафах).

Схема 1. **Технологічний цикл депозитної операції**

Для виконання зазначених аудиторських процедур внутрішній аудитор ***з'ясовує:***

(*питання 1.1*) – фактичний розподіл функціональних обов'язків між співробітниками та структурними підрозділами (окремо за депозитами юридичних і фізичних осіб) на всіх етапах технологічного процесу (див. схему 1).

Для цього аудитор повинен:

– перевірити наявність і зміст посадових інструкцій, їхню відповідність фактичним обов'язкам співробітників;

– перевірити термін дії довіреностей на підписання депозитних договорів;

– проаналізувати фактичний розподіл функціональних обов'язків на відповідність організаційній структурі та внутрішньобанківським документам;

(*питання 1.3*) – порядок обігу документів між співробітниками та підрозділами;

(*питання 1.4*) – перелік та функціональність автоматизованих систем оброблення інформації про депозитні операції: оцінка рівня автоматизації технологічного процесу, облікових та контрольних процедур;

(*питання 1.5*) – наявність затверджених внутрішньобанківських документів (положень, інструкцій, регламентів), їх актуальність та повноту. Для цього доцільно застосовувати процедури опитування, анкетування, усної співбесіди з відповідальними виконавцями, щоб з'ясувати, якими документами вони керуються під час виконання своїх функціональних обов'язків. Також слід провести порівняльний аналіз змісту цих документів (на предмет відповідності актуальній нормативно-правовій базі, наявності розбіжностей, протиріч, повноти технології операційного процесу);

(*питання 1.7*) – у світовій банківській практиці існують різноманітні системи доведення депозитних послуг до споживачів, але всі вони спрямовані на досягнення однієї мети: збільшення обсягу реалізації банківських депозитних продуктів, а суть методів досягнення даної цілі зводиться до забезпечення простоти і зручності доступу клієнтів до депозитних послуг банків. При розробці подібних систем банки враховують такі аспекти: наскільки адекватно згадані системи відповідають класу споживачів, на який орієнтується банк; чи достатньо високий рівень обслуговування клієнтів; наскільки ретельно обрано час і місце надання банківських послуг. Наведені аспекти потрібно враховувати, оскільки банки з вищим рівнем клієнтоорієнтованості досягають кращих фінансових результатів [9].

Наступною складовою програми аудиторської перевірки є оцінка системи внутрішнього контролю (СВК) за основними критеріями – адекватність (відповідність наявному ризику), достатність (повнота), якість (дотримання процедур внутрішнього контролю).

ОЦІНКА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ (СВК)

На сучасному етапі розвитку банківської системи роль внутрішніх аудиторів полягає в тому, що під час перевірки процедур та процесів внутрішнього контролю вони можуть не так ідентифікувати випадки їх недотримання, як:

– систематично та об'єктивно оцінити ступінь впливу таких випадків на ефективність діяльності банку;

– рекомендувати менеджменту банку заходи для усунення виявлених проблем і підвищення ефективності управління ризиками [12].

Головний принцип побудови СВК полягає в розподілі повноважень між працівниками таким чином, щоб жоден із них не мав можливості зосередити у своїх руках усі функції (повноваження), необхідні для здійснення банківської операції. З огляду на це у технологічному циклі депозитної операції можна виділити окремі етапи (див. схему 2).

Традиційно системою контролю передбачено кілька рівнів, один з яких здійснюється безпосередньо відповідальними працівниками фронт-офісу, основним завданням яких є перевірка правильності виконання операцій відповідно до встановленої технології (внутрішньобанківські правила, технологічна карта, нормативно-правові акти Національного банку України, регламенти і повноваження). Також до цього рівня контролю належить подальший бухгалтерський та адміністративний контроль. На другому рівні СВК "працюють" заходи ризик-менеджменту, такі як ліміти на певні операції, їхню суму та кількість, допустимий збиток, ліміти ризику на підрозділ (ліміти, які є впливовими щодо ринкового та операційно-технологічного ризиків). Контролюється узгодженість кожного бізнес-напряму з "ризик-апетитом" (risk appetite) шляхом інтегрованих у діяльність підрозділу процедур контролю. Ці види контролю здійснюються постійно.

Контроль третього рівня спрямований на оцінку СВК загалом. Перевірку того, як фактично виконується контроль на різних рівнях (повнота, якість), проводять вибірково. У разі виявлення помилок та порушень аудитор з'ясовує причини їх допущення (систематичність, наявність наміру, рівень загрози тощо) та невиявлення працівниками, які уповноважені на контрольну функцію. Це можна зробити шляхом перевірки знань співро-

Схема 2. **Розподіл функцій та повноважень системи внутрішнього контролю**

бітників про процедури контролю при здійсненні якогось бізнес-процесу або його складових та з'ясування порядку доведення до співробітників рішень про запровадження тих чи інших контрольних процедур.

Ключовим моментом є відкриття й обслуговування депозитних рахунків та укладення договорів (відповідно до Постанови № 516 – обов'язково у письмовій формі). Депозитний договір засвідчує право банку на управління залученими коштами від юридичних і фізичних осіб та право власників коштів отримати в чітко установлений термін або на першу вимогу суму депозитного вкладу і процентів за його використання. Типова структура та зміст депозитного договору є важливими з позицій правового та іміджевого ризиків. На цьому етапі аудитор має перевірити:

– відповідність форми та змісту укладених депозитних договорів затвердженим типовим формам договорів; чи всі договори щодо залучення депозитних коштів оформлені письмово;

– чи укладались угоди, відмінні від типових. Якщо так, слід з'ясувати, ким погоджувалися такі угоди і чи брали участь у їхньому погодженні юридичні фахівці банку;

– правильність оформлення та наявності в договорах усіх необхідних реквізитів;

– наявність, правильність укладення і відповідність умов основного та додаткових договорів, листів, розпоряджень тощо;

– повноваження і відповідність підписів осіб, які засвідчували документи;

– відповідність депозитних продуктів і програм затвердженим положенням, регламентам банку та вимогам Національного банку України;

– відповідність процентних ставок, які використовуються при укладенні депозитних угод, шляхом їх порівняння із затвердженими (вибірково);

– наявність депозитних договорів, за якими процентні ставки вищі від затверджених у банку (укладені на індивідуальних умовах). Аудитору слід з'ясувати чинність повноважень працівників, які приймали рішення щодо таких умов;

– повноту і правильність формування депозитних справ вкладників – юридичних осіб відповідно до вимог Національного банку України та внутрішньобанківських документів;

– порядок відкриття рахунків та перелік документів, на підставі яких відкривалися рахунки;

– процес інформування податкових органів про відкриття депозитних рахунків суб'єктів господарювання;

– своєчасність отримання електронних файлів-звітів;

– наявність копії (лицьової та зворотної сторони) депозитних ощадних сертифікатів;

– відповідність форм випущених депозитних ощадних сертифікатів затвердженим (типовим) формам.

У юридичній справі з відкриття депозитного рахунку мають міститися документи, на підставі яких відкриваються рахунки. Їх перелік наведено в таблиці 2.

Нормативно-правовими актами України встановлено певні вимоги до режиму рахунків, які мають відмінності залежно від валюти рахунку, типу клієнта – резидент, нерезидент; фізична особа, юридична особа тощо. Найважливішими з них (аудитор має перевірити) є такі:

– залучення коштів на депозитний рахунок фізичних осіб має здійснюватися шляхом внесення готівки, перерахування з іншого особистого депозитного або поточного рахунку;

– наявність документального підтвердження джерела походження іноземної валюти для фізичних осіб-нерезидентів (підтверджувальним документом буде митна декларація з відміткою (датою) – термін дії не пізніше одного року з часу її (декларації) оформлення);

– повернення коштів із депозитного рахунку фізичної особи (резидента і нерезидента) має здійснюватися шляхом: сплати готівкою, сплати платіжними документами, перерахування на особистий поточний рахунок. Для нерезидентів дозволяється перерахування коштів за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України та банків-нерезидентів (слід враховувати вимоги нормативно-правових актів щодо повернення вкладів у кризові періоди, наприклад, поточні обмеження щодо обмеження на видачу коштів у сумі 150 000 грн. та еквіваленту 15 000 грн. із валютних рахунків);

– перерахування коштів на депозитний рахунок суб'єктів господарювання відбувалося лише з їхнього поточного або депозитного рахунків;

– наявність операцій з видачі готівкових коштів із депозитного рахунку суб'єкта господарювання, що заборонено Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (зі змінами) "Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах" (надалі – Постанова № 492) [5].

– наявність розрахункових операцій, крім тих, які пов'язані з реалізацією майнових прав на суму коштів, що зберігаються на вкладному (депозитному) рахунку, відповідно до договору застави коштів (Постанова № 492);

– розрахунки зі спадкоємцями депозиту. Відповідно до чинного законодавства України виплата коштів померлих вкладників здійснюється спадкоємцям на підставі свідоцтва про право на спадщину (як за законом, так

Таблиця 2. **Перелік документів, на підставі яких відкриваються депозитні рахунки клієнтам банку**

Суб'єкти господарювання
• Копії паспортів та реєстраційних номерів облікових карток платників податків посадових осіб і засновників підприємства (для нерезидентів слід звернути увагу на наявність реєстрації в органах внутрішніх справ і термін дії дозволу на працевлаштування, який надається Міністерством соціальної політики України)
• Завірена копія Статуту зі змінами та доповненнями
• Завірена копія свідоцтва про реєстрацію в органах виконавчої влади
• Завірена копія документа, який засвідчує взяття підприємства на облік у Державній податковій інспекції (ф. 4-ОПП)
• Завірена копія довідки про реєстрацію в державному органі статистики
• Дві картки зі зразками підписів
• Копія протоколу загальних зборів засновників про призначення керівника та про призначення головного бухгалтера
• Копія листа про повідомлення Фонду соціального страхування від нещасних випадків (у випадках, коли юридична особа використовує найману працю)
• Завірена копія повідомлення про реєстрацію платників страхових внесків у Пенсійний фонд України
• Договір (угода)
Фізичні особи
• Документ, який засвідчує особу (паспорт або документ, що його замінює), неповнолітнім до 16-ти років – свідоцтво про народження
• Облікова картка фізичної особи – платника податків, що засвідчує реєстрацію фізичної особи-резидента в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків
• Нотаріально завірена довіреність у випадках відкриття рахунку на ім'я іншої особи
• Картка зі зразками підпису
• Договір

і за заповітом), котре видане державним або приватним нотаріусом, та рішення суду (рішення нотаріуса) на отримання спадкоємцем частини грошових коштів. Дружині або чоловіку померлого вкладника – на підставі свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, яке оформлене нотаріусом (приватним або державним). Слід узяти до уваги й обов'язковість нарахування процентів упродовж 6-місячного періоду до набуття права на спадщину.

Під час закриття депозитних рахунків банк має керуватись положеннями нормативно-правових актів та умов договору. Цей етап депозитних операцій містить багато "спокус" та можливостей для помилок і зловживань, серед яких найпоширеніші такі:

– зловживання з недіючими рахунками, або недотримання установленого в банку порядку роботи з цими рахунками;

– різні підходи в банку до порядку роботи зі спадкоємцями (терміни виплати, нарахування відсотків, на підставі яких документів, суб'єкт прийняття рішення тощо);

– несвоєчасне закриття рахунків в АБС після закінчення строку зберігання коштів та їх повернення;

– відсутність заяв про дострокове розірвання депозитної угоди та порушення термінів повернення грошових коштів вкладникам за угодами (банки можуть маніпулювати умовами або обставинами, що негативно впливає на імідж установи);

– відсутність процедури реєстрації заяв клієнтів – фізичних осіб про дострокове розірвання угод у разі, якщо такий порядок установлено внутрішньобанківськими документами;

– відсутність роздрукованих файлів – квитанцій, котрі *підтверджують факт отримання повідомлення Державною податковою інспекцією*;

– порушення установлених термінів повідомлення податкових органів про закриття депозитних рахунків суб'єктів господарювання (протягом трьох днів, з урахуванням дня закриття рахунку).

ОЦІНКА СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ

Згідно зі статтею 68 Закону України "Про банки і банківську діяльність" "банки організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі правил, встановлених НБУ відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку". ***Об'єкти аудиту обліково-операційної роботи***:

– порядок обліку депозитних операцій відповідно до "Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України", затвердженої постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481;

– відповідність даних аналітичного обліку за депозитними операціями з даними на рахунках синтетичного обліку (рахунки групи 262 та 263 балансу);

– алгоритм розрахунку відсотків за депозитними операціями, перерахунок відсотків у разі дострокового розірвання депозитних договорів, дотримання принципу нарахування процентних доходів і витрат (порівняти суму нарахування з фактично перерахованими на рахунки);

– облік бланків ощадних (депозитних) сертифікатів на позабалансових рахунках (*в умовній одиниці – гривні*);

– правильність обліку (нарахування) зобов'язань банку та розрахунків із Фондом гарантування вкладів фізичних осіб;

– правильність оформлення первинних документів: реквізити розрахункових касових документів, меморіальних ордерів, платіжних доручень; заяви на перерахування коштів із рахунків вкладів клієнтів; книги реєстрації; оборотні відомості;

– правильність використання балансових рахунків у випадках пролонгації депозитних угод (у частині відповідності строку депозиту – від дати пролонгації до дати повернення депозиту);

– надання наприкінці звітного періоду суб'єктам господарювання повідомлення та виписки з їхніх депозитних рахунків про залишки та рух коштів.

Аудитор має перевірити періодичність контрольних процедур з боку уповноваженого працівника, який не задіяний у технологічному процесі. Мета перевірки – проценти, відображені на окремих аналітичних рахунках процентних витрат (доходів), повинні бути зіставлені із сумою процентів, сплачених депонентові або отриманих від банку. У разі сплати процентів безпосередньо з рахунків витрат (касовий метод) необхідно забезпечити додатковий контроль і звірку операцій зі списання з рахунків витрат і зарахованих на рахунки вкладника сум процентів. СВК банку має забезпечувати особливий контроль за рахунками, за якими тривалий час не здійснювалися операції, крім нарахування процентів, а також за рахунками співробітників.

Важливим питанням на етапі аудиту обліку депозитних операцій є перевірка застосування в обліку методу ефективного відсотка (Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) 39 "*Фінансові інструменти: визнання та оцінка", § 9*). ***Метод ефективного відсотка*** – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу чи витрат і відсотків на відповідний період. Нормативно-правова база з цього питання – Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами) "Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України" [7].

1. Процентні доходи і витрати визнаються за рахунками процентних доходів і витрат за класами 6, 7 із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

2. Нарахування процентів за фінансовими інструментами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору (випуску), і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів і нарахованих витрат за класами 1, 2, 3.

3. Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів (витрат) і нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів (витрат) за фінансовими інструментами, придбаними (наданими, отриманими) за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками процентних доходів (витрат).

4. Амортизація дисконту (премії) за фінансовими інструментами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Порядок визнання зобов'язань, розрахунок та відображення в обліку

премій та дисконту за депозитними операціями визначається обліковою політикою банку. На дату залучення фінансові зобов'язання оцінюються за справедливою вартістю, враховуючи всі витрати на операцію, сплачені відсотки, комісійні винагороди (у тому числі й ті, що сплачуються агентам, консультантам, посередникам). Якщо справедлива вартість фінансового інструменту перевищує його номінальну вартість, визначається премія. Якщо ж під час первісного визнання фінансового інструменту його справедлива вартість нижча від номінальної вартості, виникає дисконт. Депозит має бути облікований на всю суму його номіналу на депозитному рахунку до дати погашення. Банк відразу має визнавати прибуток (збиток) у випадку залучення коштів на вклад (депозит) за ставкою, нижчою (вищою), від ринкової, та відобразити ці події в бухгалтерському обліку.

Банк повинен обов'язково визначати ***ефективну процентну ставку (ЕПС)*** – ставку, яка чітко дисконтує очікувані майбутні платежі чи надходження протягом терміну дії фінансового інструменту або необхідності скорочення терміну до чистої балансової вартості (амортизованої вартості) фінансового інструменту. Такий розрахунок має включати всі комісії та винагороди, сплачені сторонами договору. ЕПС є такою, що всі грошові потоки, пов'язані з депозитом, дисконтуються за цією ставкою, дорівнюють початковій сумі депозиту, *яка повинна бути повернена (сплачена)*.

На схемі 3 наведено приклад облікових процедур за депозитною угодою. Клієнт – суб'єкт господарювання; за умовами угоди ставка процентів відрізняється від загальноприйнятої у банку.

Оскільки в Україні функціонує державна система гарантування вкладів, банк, який є її учасником, повинен виконувати певні зобов'язання перед Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд). Аудитор має впевнитись у правильності і своєчасності розрахунків банку з Фондом. Відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" від 23.02.2012 р. № 4452-VI банки зобов'язані сплачувати початковий, регулярний та спеціальний збори. ***Правильність нарахування та сплати відсотків, дотримання порядку і строків розрахунків за депозитними операціями має розглядатись аудитором у таких аспектах:***

– відповідність бізнес-процесів вимогам щодо нарахування відсотків, передбачених нормами Постанови № 516, а саме: "*проценти на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передує поверненню грошових коштів або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших підстав*" [3];

– правила та норми щодо сплати відсотків визначені розпорядчими та внутрішньобанківськими документами, депозитними угодами;

– фактичне здійснення розрахунків;

– достовірність і повнота даних системи обліку *та звітності*.

Для цього аудитор має перевірити:

– відповідність нарахованих процентів за фактичною ставкою та порядку розрахунків за депозитними операціями умовам, зазначеним у договорах банківського депозиту;

– правильність нарахування та сплати процентів;

– чи здійснюється щомісячна амортизація процентів протягом строку депозиту і чи відносяться відповідні суми на процентні витрати щомісячно за сплаченими авансом процентами;

– чи виконано нарахування процентів на дату погашення депозиту за період з останньої дати нарахування до дати, що передує дню погашення депозиту;

– чи застосовувалася зменшена ставка процентів (якщо інше не передбачено угодами) за договорами, які розірвано достроково;

– чи враховано в обліку різницю між нарахованими раніше процентами і тими, які мають бути сплачені; чи віднесено цю суму на зменшення витрат;

Схема 3. **Облікові процедури за депозитною угодою з використанням методу ЕПС**

Залучення депозиту від суб'єкта господарювання	• Дт поточного рахунку клієнта • Кт депозитні рахунки суб'єктів господарювання (2620, 2615, 2651, 2652, 2525, 2546)
Облік винагороди агенту й інші витрати	• Бухгалтерські проведення здійснюються в останній день звітного періоду • Дт рахунку неамортизованого дисконту (2656, 2616) • Кт поточного рахунку (2600)
Облік збитку в разі залучення коштів за ставкою, вищою від ринкової	• Бухгалтерські проведення виконуються в день залучення депозиту • Дт рахунку витрат (7398) • Кт рахунку неамортизованої премії (2653, 2617)
Облік доходів у разі залучення депозиту за ставкою, нижчою від ринкової	• Бухгалтерські проведення виконуються в день залучення депозиту • Дт рахунку неамортизованої премії (2656, 2616) • Кт рахунку доходів від залучення коштів за ставкою, нижчою від ринкової (6398)
Амортизація дисконту	• Бухгалтерські проведення виконуються в день амортизації дисконту або в день повернення депозиту / залучення депозиту • Дт рахунку процентних витрат (7021, 7071) • Кт неамортизованого дисконту (2656, 2616)
Амортизація премії	• Бухгалтерські проведення виконуються в день амортизації дисконту або в день повернення депозиту / залучення депозиту • Дт рахунку неамортизованої премії (2653, 2617) • Кт рахунку процентних доходів (7021,7071)
Повернення депозиту	• Бухгалтерські проведення виконуються в день закінчення терміну дії депозиту • Дт рахунку для обліку депозитів (2610, 2615, 2651, 2652, 2525, 2546) • Кт поточного рахунку клієнта

– чи виконується банком при автоматизації процесів нарахування процентів відповідний внутрішній контроль алгоритму і чи перевіряються розрахунки процентів та записів за рахунками;

– правильність використання бланків розрахунково-касових та меморіальних документів, регістрів аналітичного та синтетичного обліку;

– ідентичність даних первинних документів із даними касових журналів, довідок, виписок із рахунків клієнтів.

Особливу увагу аудитор має приділити рахункам, *за якими тривалий час не виконувались операції, крім нарахування процентів (банк самостійно повинен визначити строк, протягом якого операції не здійснювалися).* ***Аудитор мусить здійснити такі процедури:***

– провести аналіз надходжень та перерахувань коштів за цими рахунками;

– перевірити процедури СВК за такими рахунками;

– дослідити практику повернення депозитів спадкоємцям;

– дослідити матеріали судових справ.

За депозитними операціями банки складають та подають до Національного банку такі форми звітності: *№ 631 "Звіт про структуру активів та пасивів за строками" (декадна – 01, 11, 21 числа); № 350Д "Звіт про суми і вартість депозитів (у процентах річних)" (щоденна); № 360 "Звіт про депозити та процентні ставки за непогашеними сумами (за класифікаціями видів депозитів та контрагентів)" (місячна)*. Для оцінки якості та своєчасності на цій ділянці роботи аудитору слід з'ясувати:

– перелік працівників, відповідальних за складання звітності;

– перелік внутрішніх форм звітності за депозитними операціями;

– порядок взаємодії підрозділів, задіяних у процеси формування, контролю та відправлення звітності до користувачів;

– перелік внутрішньобанківських документів, регламентів, якими керуються працівники у процесі складання звітності;

– вибірково перевірити правильність складання зазначених форм звітності;

– наявність фактів неякісного складання та несвоєчасного подання до Національного банку України звітності;

– провести порівняння однакових показників у різних формах звітності

Таблиця 3. **Тести для оцінки заходів щодо потенційних ризиків за депозитними операціями банку**

№ п/п	Основні види та процедури внутрішнього контролю за депозитними операціями	Так/ ні
1	Чи затверджуються операції запозичення та відповідні процентні ставки органом (радою директорів, правлінням або комітетом), уповноваженим на це згідно з політикою внутрішнього контролю банку?	Так
2	Чи розмежовано функції ведення записів у головній книзі та журналах аналітичного обліку і функції підрозділу, який безпосередньо здійснює залучення депозитів та погашення позик (депозитів)?	Так
3	Чи забезпечується належним чином схоронність документації, яка стосується депозитних операцій?	Так
4	Чи ведеться реєстр процентів за депозитними рахунками клієнтів?	Так
5	Чи звіряються суми нарахованих процентів до сплати за депозитними операціями з контрольним рахунком головної книги щоденно уповноваженим працівником?	Так
6	Чи надаються звіти керівництву в разі виявлення розбіжностей за результатами такої роботи?	Так
7	Чи існують процедури для виявлення значних розбіжностей?	Так
	Виявлення чинників ризику	
8	Чи існує в банку система індикаторів, яка дає змогу встановити проблеми ліквідності й інші чинники ризику бізнес-діяльності?	Так
9	Чи мали місце факти затримки у виплаті депозитів клієнтам банку?	Ні
10	Чи мали місце факти залучення депозитів на умовах, які відрізняються від загальноприйнятих без належних підстав?	Так
11	Чи існує плинність персоналу у відділі депозитних операцій?	Так
12	Чи забезпечується ротація працівників у відділі депозитних операцій?	Так
13	Чи мало місце невиконання бізнес-показників за депозитними операціями?	Ні
14	Чи можуть депозити в іноземній валюті призвести до значних втрат через зміну валютних курсів?	Ні
15	Чи існують проблеми у взаємостосунках працівників, соціальні конфлікти, звільнення?	Ні
	Корпоративне управління	
16	Чи існує в банку процедура, затверджена правлінням банку, із визначення рівня процентних ставок за депозитами?	Так
17	Чи передбачена в банку процедура незалежного контролю за правильністю нарахування процентів до сплати за коштами, залученими банком?	Так
18	Чи передбачає така процедура контролю порівняння виплачених банком процентів із процентними ставками, дійсними в попередні періоди; процентними ставками, оголошеними іншими банками; процентними ставками, узгодженими з окремими контрагентами; обліковими ставками НБУ та даними первинних документів, засвідчених клієнтами?	Ні
19	Чи існують процедури, що використовуються для розслідування та щомісячного кількісного визначення суттєвих розбіжностей, виявлених у ході звірки?	Так
	Сфера інформаційних технологій (інформаційна безпека)	
20	Чи є підрозділ інформаційних технологій незалежним від відділу, який він обслуговує?	Так
21	Чи заборонено персоналу підрозділу інформаційних технологій проводити операції або надавати на них дозвіл?	Так
22	Чи заборонено персоналу підрозділу інформаційних технологій самостійно виправляти помилки, крім помилок, зроблених працівниками цього підрозділу?	Так
23	Чи існують адекватні системи контролю, що забезпечують доступ до комп'ютерного обладнання лише уповноваженому працівнику?	Так
24	Чи контролюються належним чином сервісні програми, які можуть змінити дані або прикладне програмне забезпечення, та чи ведеться протокол використання програмного забезпечення для інформування керівництва?	Так
25	Чи існує порядок попередження несанкціонованого зовнішнього доступу через систему автоматичного набору (наприклад, шляхом введення системи паролів, ідентифікаційних номерів користувачів)?	Так

і виявити причини можливих розбіжностей;

– дати оцінку рівню автоматизації процесів формування та контролю звітності.

Також аудитору слід перевірити порядок формування звітності, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб:

1. Форма № 10 (місячна) "Оборотно-сальдовий баланс банку" (щомісяця, до 10 числа після звітного періоду);

2. "Звіт про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб" – місячна форма звітності № 1Ф (щомісяця, до 15 числа після звітного періоду до 16-ї години);

3. Розрахунок суми початкового збору, що підлягає сплаті до Фонду (протягом десяти календарних днів із дня отримання банківської ліцензії);

4. Розрахунок суми регулярного збору, що підлягає сплаті до Фонду (до 10 числа місяця, наступного за звітним кварталом);

5. Звіт аудитора (щороку, до 1 червня наступного за звітним роком).

ОЦІНКА СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Ефективна оцінка ризику передбачає аналіз та визначення ризиків, які піддаються контролю та вимірюванню їхнього розміру, а також тих, що не контролюються. За результатами цієї роботи аудитор надає рекомендації, а керівництво ухвалює рішення щодо прийняття ризиків у повному обсязі чи визначається, на якому рівні має намір їх залишити внаслідок застосування заходів внутрішнього контролю та ризик-менеджменту. Щодо ризиків, які неможливо контролювати, слід прийняти рішення щодо їх прийняття, відмови від пов'язаної з ними діяльності або зменшення їхнього рівня.

Операційно-технологічний ризик – депозитні операції перевіряються за напрямками: недосконаліть порядку і процедур (атестація рівня автоматизації депозитних операцій, аналіз ефективності процедур (подвійні функції (дублювання), громіздкий документообіг), дослідження взаємодії осіб, що відповідають за методологію депозитних операцій та їхнє технічне забезпечення), ступінь виконання (стандартні зазначені вище процедури), шахрайські дії, збої в роботі обладнання і програмного забезпечення.

Юридичний ризик – перевірка на дотримання норм чинного законодавства, неточна юридична консультація чи неправильне складання документа, введення в оману клієнта, недосконаліть нормативної бази та правової системи.

Іміджевий ризик (ризик втрати ділової репутації) – дослідження відгуків про банк у ЗМІ, соціальних мережах.

Для оцінки ризиків у банку мають бути розроблені різні види аудиторських процедур, приміром – тести. Приклад такого тесту наведено в таблиці 3.

Структура аудиторського звіту повинна містити такі розділи:

1. Викладення фактичної ситуації, огляд діяльності;
2. Критерії (якою ситуація має бути);
3. Наслідки впливу негативних чинників (до чого це призводить, оцінка загроз (ризиків));
4. Причини (чому це відбулось?);
5. Рекомендації (що слід зробити?).

ВИСНОВКИ

Економічна та політична нестабільність, періодичні "стреси" для банківської системи, депозитна лихоманка (гарячі процентні ставки, масове вилучення депозитів у кризові періоди) та інші негативні явища і їхні наслідки підвищують роль аудиту в банківських установах. Цей вид контролю перетворився на важливий елемент системи корпоративного управління, який динамічно розвивається на практиці і потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень. Депозити як один із класичних видів банківських послуг залишаються важливим та відносно недорогим ресурсом забезпечення ліквідності банку, мірилом довіри до банку вкладників. Багатогранність ризиків, що супроводжують депозитну діяльність, об'єктивно зумовлює значущість внутрішнього аудиту. У дослідженні розглянуто основні методичні та організаційні аспекти аудиторської перевірки депозитних операцій банку, які слугуватимуть розвитку теоретичних концепцій та стануть у пригоді практикуючим аудиторам. ❑

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (Стандарти). Редакція 2013 року. – (Ukrainian source).

2. Постанова Правління Національно банку України від 20.03.1998 р. № 114 (зі змінами) "Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України". – (Ukrainian source).

3. Постанова Правління Національно банку України від 03.12.2003 р. № 516 "Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами". – (Ukrainian source).

4. Постанова Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 481 "Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України". – (Ukrainian source).

5. Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (зі змінами) "Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах". – (Ukrainian source).

6. Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 254 (зі змінами) "Про затвердження Положення про організацію операційної діяльності в банках України". – (Ukrainian source).

7. Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами) "Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України". – (Ukrainian source).

8. Погореленко Н. П. Внутрішній аудит у банку: [Навчальний посібник]. – Львів: Новий світ-2000, 2012. – 270 с. – (Ukrainian source).

9. Пастернак А. Л. Аналіз депозитних операцій банку // Вісник КНУТД. Проблеми економіки організацій та управління підприємствами. – 2013. – № 1. – С. 242–246. – (Ukrainian source).

10. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А.О.Єпіфанова [А.О.Єпіфанов, Л.О.Пластун, В.С.Домбровський, Т.М.Болгар]. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 295 с. – (Ukrainian source).

11. Вейкрута Л., Бандура Д. Методичні засади організації внутрішнього аудиту депозитних операцій банку // Вісник Львівського національного університету ім. І.Франка. Серія економічна. – 2007. – Вип. 37. – С. 223–227. – (Ukrainian source).

12. Урусова З. Внутрішній аудит і контроль операцій комерційних банків України // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 278–282. – (Ukrainian source).

Вітаємо!/

Визначено лауреатів VI Всеукраїнського конкурсу "Банк року – 2014"

The 6th All-Ukrainian Competition "Bank of the Year 2014" named its laureates

10 грудня 2014 року в конференц-залі столичного готелю "Русь" відбулася урочиста церемонія нагородження лауреатів VI Всеукраїнського конкурсу "Банк року – 2014". Організатором заходу, що вже став традиційним, виступив міжнародний спеціалізований журнал "Банкиръ", інформаційними партнерами – журнал "Вісник Національного банку України" та інформаційний портал "Banki.ua".

On 10 December 2014, the solemn ceremony of awarding the laureates of the 6th All-Ukrainian Competition "Bank of the Year 2014" was held in the conference hall of the capital hotel "Rus". The international financial affairs magazine "The Banker" was the organizer of the traditional event; the journal "Herald of the National Bank of Ukraine" and information portal "Banki.ua" became the information partners of the competition.

Економіка країни, її фінансово-банківський сектор переживають надзвичайно складні часи, перед багатьма банківськими установами гостро постало питання виживання на ринку. За таких умов дуже важливо доносити до широкої аудиторії інформацію про банки, котрі продовжують працювати надійно, відкрито і прозоро, котрі цінують довіру клієнтів, підтримують бездоганну ділову репутацію серед партнерів, проводять активну інноваційну політику, розширюють асортимент продуктів і послуг.

"Цей конкурс – знаковий для всіх нас, – сказав голова оргкомітету, головний редактор журналу "Банкиръ" Олег Капралов, звертаючись до присутніх представників банківської спільноти. – Адже незважаючи на складну ситуацію в Україні, банки продовжують працювати на благо стабільності й добробуту України та її громадян".

За результатами вивчення громадської думки та експертних оцінок, анкетування учасників банківського ринку, моніторингу засобів масової інформації та інших відкритих джерел, аналізу якісних показників діяльності фінансово-кредитних установ лауреатами VI Всеукраїнського конкурсу "Банк року – 2014" визнано:

– **ПАТ "Комінвестбанк"** (IV група банків) у номінації *"Банк – лідер у кредитуванні малого та середнього бізнесу"*;

– **ПАТ "Банк "Ренесанс-капітал"** (IV група) в номінації *"Найкраща кредитна карта"*;

– **ПАТ "Ідея-банк"** (IV група) одразу в двох номінаціях: *"Кращий банк із кредитування населення"* та *"Кращий банк за депозитними програмами для населення"*;

Лауреати й організатори VI Всеукраїнського конкурсу "Банк року – 2014".

– **ПАТ "КБ "Глобус"** (IV група) в номінації *"Найбільш клієнтоорієнтований банк"*;

– **ПАТ "Юніон-стандард банк"** (IV група) в номінації *"Банк – лідер із впровадження сучасних IT-технологій"*;

– **ПАТ "Агрокомбанк"** (IV група) в номінації *"Банк із високим рівнем стабільності і безпеки вкладів клієнтів"*;

– **ПАТ "Банк "Кредит-Дніпро"** (II група) в номінації *"Кращий банк за депозитними програмами для населення"*;

– **ПАТ "Кредобанк"** (III група) у спеціальній номінації *"Кращий банк у сфері автокредитування"*;

– **ПАТ "Діамант-банк"** (III група) у спеціальній номінації *"Надійний партнер у світі бізнесу"*;

– **ПАТ "Укрсиббанк"** (I група банків) у номінації *"Банк – лідер у кредитуванні малого та середнього бізнесу"*;

– **ПАТ "Банк "Юнісон"** (IV група) в номінації *"Банк – лідер з інновацій"*;

– **ПАТ "Укрінбанк"** (II група) у номінації *"Найбільш клієнтоорієнтований банк"*;

– **ПАТ "ТАС-комбанк"** (IV група) у номінації *"Банк – лідер із впровадження інтернет-банкінгу"*;

– **ПАТ "КБ "Стандарт"** (IV група) у номінації *"Банк з високим рівнем відкритості та прозорості бізнесу"*;

– **ПАТ "Перший інвестиційний банк"** (IV група) у спеціальній номінації *"Банк із найбільшим інноваційним потенціалом"*.

На урочистій церемонії того дня також було названо лауреатів III Міжнародного конкурсу "Лідер у сфері платіжних систем і технологій – 2014". Усім лауреатам вручено спеціальні дипломи. ❑

УДК [336.531.1:316.3](477)

Дослідження/

Наталія Пігуль
Natalia Pihul

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Finance of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: piguln@mail.com

Ольга Люта
Olha Liuta

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Finance of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: olga_lutaya@ukr.net

Антон Бойко
Anton Boiko

Кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів Української академії банківської справи Національного банку України

Ph.D. (Economics), Senior Lecturer of the Department of Finance of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

E-mail: antonboyko@yandex.ua

Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні

Financial provision for the social sphere in Ukraine

У статті розглянуто особливості фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні, у тому числі за рахунок бюджетних коштів. На основі математичної моделі розраховано додатковий обсяг фінансових ресурсів, необхідний для забезпечення стабільного розвитку соціальної сфери в Україні.

The article considers peculiarities of the financial provision for the social sphere in Ukraine, including at the expense of budgetary funds. Having used the mathematical model the authors calculated the volume of additional financial resources that are necessary for ensuring the sustainable development of Ukraine's social sphere.

Ключові слова: соціальна сфера, фінансові ресурси, бюджетні ресурси, фінансове забезпечення.
Key words: social sphere, financial resources, budgetary resources, financial provision.

У сучасних економічних умовах ефективне функціонування держави значною мірою забезпечується стабільним розвитком соціальної сфери, яка істотно впливає на процеси відтворення робочої сили, зростання продуктивності праці, підвищення освітнього і кваліфікаційного рівнів трудових ресурсів, рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, а також культурне і духовне життя суспільства. Основною метою розвитку соціальної сфери країни є підвищення якості життя населення, що включає не лише споживання матеріальних благ та послуг, а й задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат. Досягнення цієї мети потребує значних затрат фінансових ресурсів, акумулювання яких повинно відбуватись як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання. Тому забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери, що є одним із пріоритетних завдань уряду на сучасному етапі розвитку держави, неможливе без створення ефективного фінансового механізму.

Проблемам фінансового забезпечення функціонування різних сфер і галузей економічної системи присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених-економістів В.І.Аранчія, І.Т.Балабанова, В.Д.Базилевича, В.М.Федосова, В.Н.Суторміної, А.Д.Шеремета, Р.С.Сайфуліна, С.Я.Огородника, О.Д.Василика, А.М.Поддєрьогіна, В.К.Сенчагова, В.М.Опаріна, С.І.Юрія та інших.

Незважаючи на значний внесок цих науковців у розробку теоретичних і практичних аспектів мобілізації та використання фінансових ресурсів у забезпеченні ефективного функціонування суб'єктів господарювання, залишається невирішеною низка проблем, зокрема щодо особливостей фінансування соціальної сфери, а також визначення необхідного обсягу додаткових коштів для забезпечення її стабільного розвитку. Тож метою нашого дослідження є визначення специфіки фінансового забезпечення соціальної сфери та обґрунтування додаткових обсягів ресурсів, необхідних для її ефективного функціонування.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Необхідною умовою поліпшення рівня та якості життя населення є наявність розвинутої соціальної сфери. На нашу думку, вона є сектором економіки, в якому здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних та нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участі держави як гаранта підвищення рівня життя населення.

Соціальну сферу умовно можна поділити на дві складові: соціально-побутову та соціально-культурну. Соціально-побутова складова охоплює житлово-комунальне господар-

ство (ЖКГ), побутове обслуговування, торгівлю і громадське харчування, транспорт і зв'язок, а соціально-культурна – освіту, охорону здоров'я, спорт, туризм, культуру та соціальне забезпечення.

На соціальну сферу покладено вирішення низки завдань, котрі мають першочергове значення для розвитку економіки і позитивно впливають на головну продуктивну силу суспільства – людину, а саме:

– досягнення гідного рівня матеріального добробуту й умов життя людей;

– забезпечення максимальної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили;

– забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям;

– підтримка соціально найвразливіших верств населення;

– підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя [1].

Для реалізації поставлених завдань потрібен достатній обсяг фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери. Виходячи з цього, вивчення питання фінансування соціальної сфери в Україні доцільно розпочати з аналізу існуючих підходів щодо трактування категорії "фінансове забезпечення". Так, потреба в уточненні методологічних підходів спричинена існуючою термінологічною невизначеністю, котра викликає дискусії щодо формалізації його складових.

Схема 1. **Підходи щодо тлумачення сутності фінансового забезпечення**

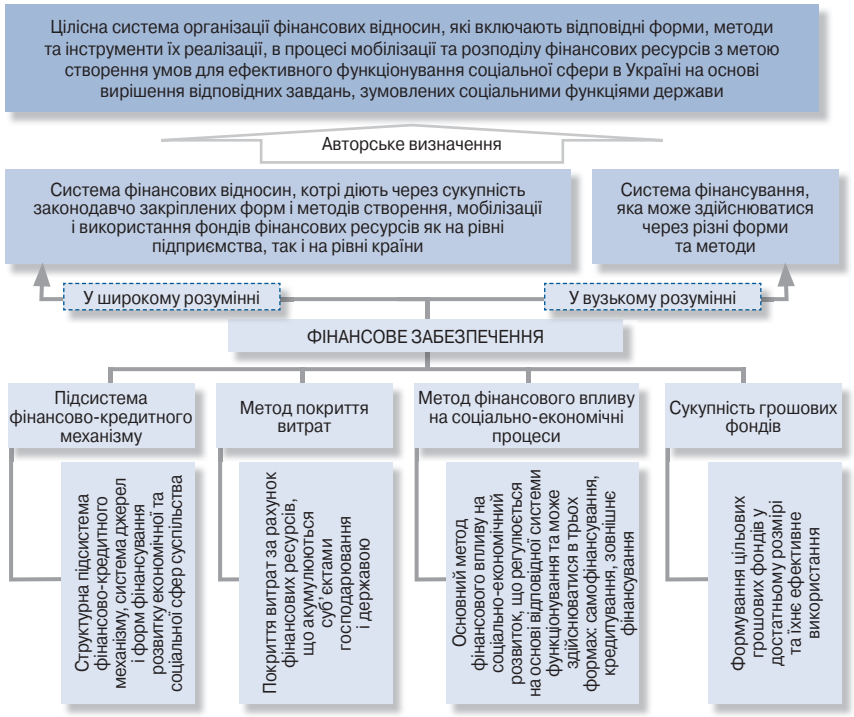

Джерело: складено авторами на основі [2–7].

Схема 2. **Система фінансового забезпечення соціальної сфери**

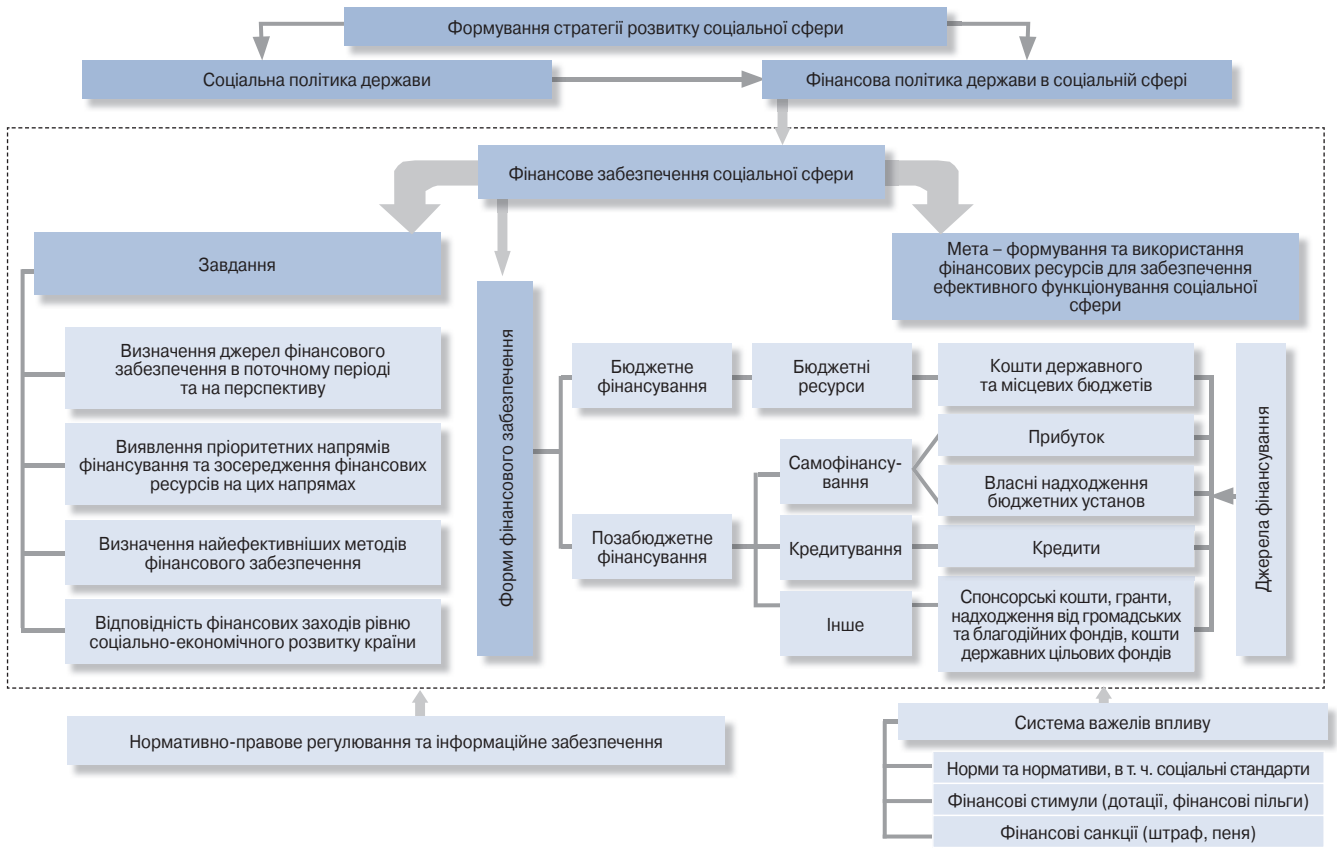

В економічній літературі сутність "фінансового забезпечення", розглядають як:

– підсистему фінансово-кредитного механізму;

– метод покриття витрат;

– метод фінансового впливу на соціально-економічні процеси;

– сукупність грошових фондів.

На схемі 1 наведено узагальнюючі трактування сутності фінансового забезпечення.

Таким чином, на основі проведеного дослідження, на нашу думку, *під фінансовим забезпеченням соціальної сфери варто розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, які включають відповідні форми, методи та інструменти їх реалізації, в процесі мобілізації та розподілу фінансових ресурсів з метою створення умов для ефективного функціонування соціальної сфери в Україні на основі вирішення відповідних завдань, зумовлених соціальними функціями держави*. Наведений підхід до трактування категорії "фінансове забезпечення", на відміну від існуючих, має системний характер, оскільки конкретизує складові фінансового забезпечення соціальної сфери, а також мету і завдання, покладені в основу його організації.

Саму ж систему фінансового забезпечення соціальної сфери пропонуємо представити за допомогою схеми 2, з якої видно, що основними джерелами фінансового забезпечення соціальної сфери є бюджетне та позабюджетне фінансування. Перше означає надання в безповоротному порядку коштів із бюджетів різних рівнів суб'єктам господарювання соціальної сфери для повного або часткового покриття їхніх витрат.

Позабюджетне фінансування включає самофінансування, кредитування та мобілізацію фінансових ресурсів з інших джерел. Самофінансування є вихідною формою фінансового забезпечення та передбачає процес відшкодування поточних витрат діяльності суб'єктами господарювання соціальної сфери, а також їхній розвиток за рахунок власних джерел фінансових ресурсів (прибутку та власних надходжень бюджетних установ). Кредитування є процесом отримання необхідних грошових коштів у відповідних фінансово-кредитних установах на умовах поворотності, платності, строковості та цільового використання підприємствами й установами соціальної сфери.

До інших форм фінансового забезпечення доцільно віднести спонсорські кошти, надходження від громадських та благодійних фондів, кошти державних цільових фондів.

Таблиця 1. **Напрями бюджетного фінансування соціальної сфери протягом 2001–2012 рр.**

Млн. грн.

Рік	Напрями фінансування соціальної сфери					Бюджетне фінансування
	Житлово-комунальне господарство	Охорона здоров'я	Духовний і фізичний розвиток	Освіта	Соціальний захист та соціальне забезпечення	
2002	1 392.6	7 537.9	1 417.9	12 268.3	12 581.3	35 198.0
2003	1 823.3	9 708.2	2 052.5	14 977.7	12 953.2	41 514.9
2004	2 665.3	12 159.4	2 695.9	18 333.2	19 310.5	55 164.3
2005	3 914.2	15 476.5	3 449.8	26 801.8	39 940.2	89 582.5
2006	8 024.1	19 737.7	4 328.4	33 785.0	41 419.9	107 295.1
2007	5 900.3	26 717.6	5 687.7	44 333.6	48 517.3	131 156.5
2008	8 968.5	33 559.9	7 916.1	60 959.4	74 069.7	185 473.6
2009	7 498.1	36 564.9	8 330.2	66 773.6	78 775.4	197 942.2
2010	5 431.3	44 745.4	11 525.4	79 826.0	104 534.9	246 063.0
2011	8 679.3	48 961.6	10 754.9	86 253.6	105 434.8	260 084.2
2012	20 059.6	58 453.9	13 639.6	101 560.9	125 306.9	319 020.9

Джерело: [9].

Зазначимо, що фінансове забезпечення соціальної сфери має свою специфіку, зумовлену особливостями джерел мобілізації та порядку розподілу грошових коштів у соціально-побутовій і соціально-культурній складових цієї сфери. Специфіка фінансового забезпечення функціонування соціальної сфери полягає в тому, що в таких галузях, як освіта, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, культура переважає бюджетне фінансування, а в побутовому обслуговуванні, громадському харчуванні, частково у фізичній культурі більшість суб'єктів господарювання функціонують на засадах комерційного розрахунку, що передбачає самофінансування та кредитування.

Дослідивши сутність і складові елементи фінансового забезпечення соціальної сфери, варто провести аналіз обсягів та динаміки фінансових ресурсів, котрі спрямовуються на її фінансування. Існуючу в Україні ситуацію з державним фінансуванням соціальної сфери наочно показано в таблиці 1.

Розглядаючи напрями державного

Таблиця 2. **Результати структурного моделювання взаємозв'язку індексу людського розвитку, бюджетного та позабюджетного фінансування соціальної сфери за допомогою пакета Statistica 8**

	Оцінка моделі (Таблиця)			
	Оцінка параметра	Стандартна помилка	T Статистика	Ймовірність, рівень
(ILR)-1->[ILR]	0.500	0.335	1.490	0.136
(DELTA1)-->[ILR]				
(DELTA1)-2-(DELTA1)	0.500	0.000		
(gf)-->[GF]				
(sf)-->[SF]				
(EPSILON1)-->[GF]				
(EPSILON2)-->[SF]				
(EPSILON1)-3-(EPSILON1)	24 937.485	11 156.213	2.235	0.025
(EPSILON2)-4-(EPSILON2)	0.500	0.000		
(ZETA1)-->(gf)				
(ZETA2)-->(sf)				
(ZETA1)-5-(ZETA1)	1 049 533.626	480 388.748	2.185	0.029
(ZETA2)-6-(ZETA2)	0.500	0.000		
(ILR)-7->(gf)	0.060	567.861	0.000	1.000
(ILR)-8->(sf)	0.515	36.569	0.014	0.989
(gf)-9->(sf)	0.423	0.021	20.511	0.000

Примітка. ILR – індекс людського розвитку; sf – рівень розвитку позабюджетного фінансування соціальної сфери; SF – обсяг позабюджетного фінансування; gf – рівень розвитку бюджетного фінансування; GF – обсяг бюджетного фінансування.

фінансування соціальної сфери в Україні, слід зауважити, що за 2001–2012 рр. найбільший обсяг коштів було спрямовано на соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а також на освіту, які в сумі становлять у середньому 73% від загального обсягу. Протягом досліджуваного періоду розглянуті статті бюджетного фінансування соціальної сфери зросли відповідно у вісім та дев'ять разів. Це свідчить про особливу увагу держави до соціальної підтримки малозабезпечених верств українського суспільства та намагання реформувати вітчизняну систему освіти.

Стабільне нарощування обсягів фінансування відбувалося у сфері охорони здоров'я. Так, за 11 років середній темп зростання грошових ресурсів, витрачених на її забезпечення, становив 23%. Проте обсяги державної підтримки охорони здоров'я все ж недостатні для її якісної структурної перебудови та виходу на новий рівень надання послуг.

Найменше з бюджету фінансується ЖКГ та духовний і фізичний розвиток. Незважаючи на позитивні тенденції в динаміці цих складових соціальної сфери, обсяг їхнього фінансування залишається на критично низькому рівні, що особливо актуалізує питання самофінансування зазначених напрямів соціальної сфери.

Водночас варто підкреслити, що проведений аналіз неспроможний відповісти на питання щодо необхідного обсягу не лише самофінансування соціальної сфери, а й достатності державного фінансування. А отже, потрібні подальші дослідження цієї проблеми, а саме розробка математичного інструментарію ідентифікації оптимальних розмірів фінансування вітчизняної соціальної сфери.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В умовах зростаючої ролі та значення соціальної сфери для розвитку економіки України значної актуальності набуває проблема розробки практичних аспектів визначення додаткового обсягу фінансових ресурсів, достатнього для забезпечення виконання державою соціальних функцій.

З метою вирішення цього завдання в першу чергу доцільно розглянути показник, який би комплексно характеризував рівень розвитку соціальної сфери в Україні. В нашому випадку в ролі результативного показника варто обрати індекс людського розвитку, який у даний час розраховується більш як для 180 країн світу й описує рівень прогресу, досягнутий кожною з них у межах результативного показника. Індекс людського розвитку вимірюється за шкалою від 0 до 1 та має чотири рівні: дуже високий (від 0.8 до 1), високий (від 0.7 до 0.8), середній (від 0.5 до 0.7) і низький (від 0 до 0.5). За своєю суттю індекс людського розвитку є інтегральним показником, який виступає середньоарифметичним трьох інших індексів, котрі охоплюють дохід, стан здоров'я та рівень освіти населення в країні. Виходячи з цього, розглянутий показник цілком відповідає завданню щодо загальної характеристики рівня розвитку соціальної сфери в Україні.

Переходячи до факторних ознак, варто зауважити, що в умовах розвитку вітчизняної економіки існує два основних джерела залучення коштів для забезпечення витрат, пов'язаних із фінансуванням соціальної сфери: бюджетне фінансування, котре включає видатки державного та місцевих бюджетів, і позабюджетне – воно охоплює самофінансування, кредитування та інші форми фінансового забезпечення. Ці джерела ресурсів формують той рівень соціального розвитку, який нині існує в Україні. Безумовно, на функціонування соціального сектору вітчизняної економіки впливає не лише наявний обсяг фінансових ресурсів, а й ефективність їхнього використання. Проте для нашого дослідження актуальною є проблема визначення додаткових джерел фінансування соціальної сфери в Україні за умови, що рівень ефективності їхнього використання сталий. Так, запропонований науково-методичний підхід повинен базуватися на максимізації результативного показника (індексу людського розвиту) за умови збільшення факторних ознак (бюджетного та позабюджетного фінансування соціальної сфери).

Необхідно також зауважити, що перехід безпосередньо до ідентифікації математичного інструментарію для вирішення даної задачі є проблематичним, оскільки в умовах вітчизняної статистично-методологічної бази неможливо знайти кількісні дані щодо обсягів позабюджетного фінансування соціальної сфери. Виходячи з цього, науково-методичний підхід до визначення необхідних резервів фінансування соціальної сфери складатиметься з двох моделей: ідентифікації обсягу самофінансування та визначення додаткових обсягів фінансування соціальної сфери.

Отже, ідентифікацію обсягу позабюджетного фінансування соціальної сфери запропоновано провести за допомогою використання структурного моделювання. Вибір зазначеного математичного інструментарію зумовлено можливістю врахувати невизначеність щодо залучення фінансових ресурсів із позабюджетних джерел для фінансування соціальної сфери в Україні (в межах структурного моделювання це завдання вирішується за рахунок введення латентної змінної). Крім того, актуальності набуває необхідність відображення існуючого взаємозв'язку між: індексом людського розвитку та обсягом бюджетного фінансування, індексом людського розвитку та обсягом позабюджетного фінансування, а також бюджетним та позабюджетним фінансуванням соціальної сфери (в межах структурного моделювання це завдання вирішується за рахунок побудови трьох рівнянь, що описують кожний із чинників, та ідентифікації параметрів зв'язку між ними). Безумовно, стверджувати про повну відповідність отриманих даних реальним неможливо, але дана модель за умови її адекватності максимально відображатиме існуючу ситуацію, оскільки залежність між розглянутими трьома складовими є безперечною.

Здійснення цього етапу загального науково-методичного підходу до визначення необхідних резервів фінансування соціальної сфери проведено за допомогою використання пакета Statistica 8 (результати наведено в таблиці 2). Для його реалізації було використано реальні значення індексу людського розвитку та обсяг державних витрат на соціальну сферу (кількісну характеристику цих показників наведено в графах 1 та 2 таблиці 4).

На основі даних таблиці 1 можемо сформувати таку систему рівнянь (формула 1):

$$\begin{cases} sf = 0.515\,ILR + 0.423\,gf + 0.500 \\ gf = 0.60\,ILR + 1\,049\,533.626 \\ GF = gf + 24\,937.485 \\ SF = sf + 0.500\,. \end{cases} \quad (1)$$

Ця система рівнянь відображає кількісні особливості взаємозв'язку між індексом людського розвитку та обсягом бюджетного і позабюджет-

Таблиця 3. **Матриця-рефлектор**

	Рефлектор (Таблиця)		
	ILR	GF	SF
ILR	0.996	–2 901.595	205.360
GF	–0.002	–15 186.792	–4 581.694
SF	0.009	15 775.226	2 578.619

ного фінансування соціальної сфери. Водночас варто зазначити, що остаточна система рівнянь знаходження обсягу позабюджетного фінансування матиме такий вигляд (формула 2):

$$\begin{cases} SF^* = 0.515ILR + 0.423(0.06(GF + \\ \quad + 24\,937.485) + 1\,049\,533.626) + 0.500 \\ SF\% = GF / SF^* \times 100 \\ SF = GF / (SF\% / 100). \end{cases} \quad (2)$$

Результати розрахунку обсягу позабюджетного фінансування соціальної сфери з використанням системи рівнянь 2, наведено в графі 3 таблиці 4. Стверджувати про адекватність моделі можна на основі її стійкості – підтвердженням виступає матриця-рефлектор, а самі значення першої колонки майже не відрізняються одне від одного, знаходячись у проміжку від –1 до 1 (див. таблицю 3).

Отже, остаточний масив даних, потрібний для реалізації науково-методичного підходу до визначення необхідних резервів фінансування соціальної сфери, сформовано в таблиці 4.

На основі даних, наведених у таблиці 4, варто зауважити, що визначений обсяг позабюджетного фінансування протягом 2002–2012 рр. переважав суму бюджетного фінансування. Крім того, слід звернути увагу на той факт, що темпи зростання позабюджетного фінансування переважають темпи збільшення бюджетного фінансування, що свідчить про недостатність коштів бюджетів різних рівнів для покриття потреб соціальної сфери та зростання обсягів залучення фінансових ресурсів суб'єктами соціального сектору за рахунок самофінансування, кредитування та інших джерел. Зазначені тенденції відображено на графіку 1.

Таблиця 4. **Значення індексу людського розвитку та обсяги бюджетного і позабюджетного фінансування соціальної сфери протягом 2002–2012 рр. в Україні**

Рік	Індекс людського розвитку, од.	Обсяг бюджетного фінансування соціальної сфери, млн. грн.	Обсяг позабюджетного фінансування соціальної сфери, млн. грн.
2002	0.777	35 198.0	104 387.3
2003	0.766	41 514.9	123 121.4
2004	0.774	55 164.3	163 601.7
2005	0.788	89 582.5	265 676.3
2006	0.791	107 295.1	318 206.9
2007	0.796	131 156.5	388 973.0
2008	0.797	185 473.6	550 062.1
2009	0.798	197 942.2	587 040.5
2010	0.710	246 063.0	729 753.1
2011	0.729	260 084.2	771 336.0
2012	0.740	319 020.9	946 125.6

Примітка. Отриманні дані (індекс людського розвитку [8], обсяг бюджетного фінансування [9]; обсяг позабюджетного фінансування соціальної сфери) – власні розрахунки.

ПРОГНОЗУВАННЯ ОБСЯГУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Визначивши обсяги позабюджетного фінансування, розрахуємо суму грошових коштів, необхідних для забезпечення стимулювання якісного розвитку соціальної сфери України в майбутньому. Вирішувати це завдання доцільно за рахунок розв'язання задачі нелінійного програмування, в межах якої в ролі цільової функції виступає максимізація індексу людського розвитку (тобто ILR прагне до 1), а змінними – обсяг бюджетного та позабюджетного фінансування соціальної сфери. Процес формалізації цільової функції здійснюється за допомогою економетричної моделі у вигляді багатофакторного регресійного рівняння (формула 3).

$$ILR = 0.6628 - 0.0247\,sin(DF) + 0.0108\,sin(SF) + \\ + 0.0209\,cos(DF) - 0.0268\,cos(SF) + \\ + 1.4560 \times 10^{-5} DF \times ln(SF) - \\ - 5.3259 \times 10^{-6} SF \times ln(DF). \quad (3)$$

Ця модель є цілком адекватною, оскільки коефіцієнт детермінації знаходиться на рівні більше 80%, а фактичне значення критерію Стьюдента більше від критичного. Визначивши достовірну цільову функцію та враховуючи наявні обмеження щодо рівня індексу людського розвитку, можна сформувати загальну модель (формула 4) ідентифікації додаткових обсягів фінансових ресурсів, залучення яких сприятиме поліпшенню функціонування соціального сектору вітчизняної економіки.

$$\begin{cases} max\ ILR(DF + SF) = max(0.6628 - \\ - 0.0247\,sin(DF) + 0.0108\,sin(SF) + \\ + 0.0209\,cos(DF) - 0.0268\,cos(SF) + \\ + 1.4560 \times 10^{-5} DF \times ln(SF) - \\ - 5.3259 \times 10^{-6} SF \times ln(DF)) \\ 0 \le ILR \le 1. \end{cases} \quad (4)$$

Графік 1. **Обсяг бюджетного та позабюджетного фінансування протягом 2001–2011 рр.**

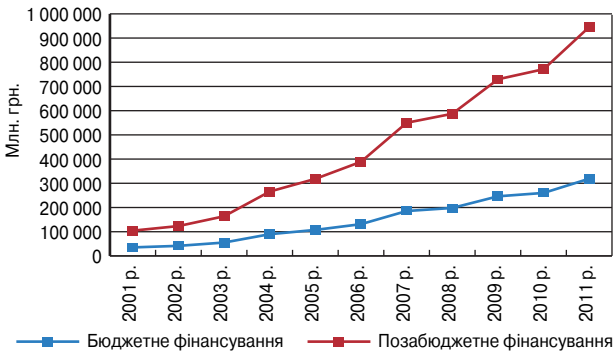

Графік 2. **Обсяг додаткових фінансових ресурсів, що гарантує достатній рівень фінансового забезпечення соціальної сфери України за 2002–2015 рр.**

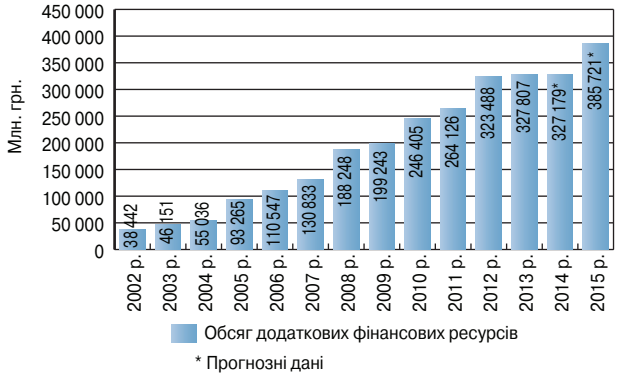

Таблиця 5. **Прогнозні значення індексу людського розвитку, обсягів бюджетного та позабюджетного фінансування соціальної сфери на 2013– 2015 рр. в Україні**

Рік	Індекс людського розвитку, од.	Обсяг бюджетного фінансування соціальної сфери, млн. грн.	Обсяг позабюджетного фінансування соціальної сфери, млн. грн.
2013	0.64	307 834.4	912 952.0
2014	0.66	336 688.4	998 525.0
2015	0.68	365 542.4	1 084 098.0

Вирішення системи рівнянь 4 відбувається за допомогою інструментарію Microsoft Excel "Пошук рішення".

Завершальним етапом науково-методичного підходу до визначення необхідних резервів фінансування соціальної сфери є побудова короткотермінового прогнозу, який буде підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень відносно можливостей поліпшення рівня розвитку соціальної сфери за рахунок певного пропорційного нарощування ресурсів її фінансування.

Прогнозування запропоновано проводити за рахунок екстраполяції, використовуючи рівняння лінійної регресії. Його формалізацію здійснено за допомогою додавання лінії тренду діаграми розсіювання вихідних точок даних у розрізі бюджетного (формула 5) та позабюджетного фінансування (формула 6) соціальної сфери:

$$y_{DF} = 28\,854x - 9\,559.6. \quad (5)$$

$$y_{SF} = 85\,573x - 28\,351. \quad (6)$$

Прогнозні значення індексу людського розвитку отримано за рахунок підставлення в формулу 3 визначених у результаті моделювання значень обсягу бюджетного та позабюджетного фінансування соціальної сфери. Результати проведеного прогнозування подано в таблиці 5.

Врахувавши спрогнозовані дані, наведені в таблиці 4, при обчисленні додаткових обсягів фінансових ресурсів, необхідних для достатнього рівня фінансового забезпечення соціальної сфери України за допомогою запропонованого вище науково-методичного підходу, отримаємо результати, відображені на графіку 2.

За період із 2002-го до 2012 року потреба в додатковому фінансуванні соціальної сфери збільшилася на 285 046 млн. грн., що становить 741%. Крім того, прогнозні розрахунки свідчать про подальше зростання дефіциту фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення сталого розвитку соціальної сфери України. Ця тенденція пов'язана з низкою проблем, котрі існують нині в соціальній сфері України. Насамперед необхідно зазначити, що фінансування практично всіх статей соціальних видатків відбувається в меншому обсязі, ніж це необхідно, внаслідок недостатності бюджетних коштів та низького рівня самофінансування, що зумовлено недосконалістю механізму забезпечення якості соціальних послуг, які надаються.

ВИСНОВКИ

Особливістю сучасного розвитку економіки України є зростання ролі соціальної сфери, яка створює сприятливі умови як для духовного, так і для матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність послуг, котрі надаються, є важливою складовою частиною формування високого рівня життя населення. Стабільний розвиток соціальної сфери України потребує такого рівня фінансового забезпечення, який би дав змогу стати соціальній сфері одним із важливих факторів переходу до сталого розвитку економіки в цілому.

Характерною ознакою розвитку соціальної сфери останніх років є недостатність обсягів як бюджетного, так і позабюджетного фінансування, що, в свою чергу, негативно позначається на людському потенціалі, який є не лише ключовою метою, а й найважливішим детермінантом і чинником економічного розвитку України.

Враховуючи сучасний стан і тенденції розвитку вітчизняної економіки, на нашу думку, збільшення обсягів бюджетного фінансування в Україні є проблематичним, тому необхідно зосередити увагу на підвищенні ролі та рівня позабюджетного фінансування. Так, для установ соціальної сфери, котрі фінансуються переважно за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, доцільно розширити автономію у сфері залучення та використання фінансових ресурсів. Це дасть змогу не лише самостійно залучати додаткові фінансові ресурси, а й витрачати їх, виходячи з власних потреб. Це може стати стимулом для їхнього подальшого розвитку і навіть виникнення конкуренції за право реалізовувати власні послуги на ринку.

Для суб'єктів господарювання соціальної сфери, котрі використовують комерційний розрахунок як метод організації фінансів, необхідно підвищувати рентабельність діяльності через підвищення якості послуг та застосування ринкових механізмів ціноутворення.

Крім того, важливим фактором фінансової підтримки розвитку соціальної сфери можуть бути кредитні ресурси, котрі надаються на пільгових умовах для реалізації соціальних програм. Отже, збільшення обсягів позабюджетного фінансування позитивно вплине на функціонування соціальної сфери та підвищення якості життя населення України. ❑

Список використаних джерел

1. Фахрутдинова Е. В. Роль социальной сферы и социальной политики в обеспечении устойчивого социально-экономического развития страны. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/2011/10/28/1267245220/1.pdf.

2. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/960/.

3. Сокирська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І.Г.Сокирська // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 89 – 93. – (Ukrainian source).

4. Фінанси: навч. посіб. / О.Г.Близнюк, Л.І.Ланкова, В.І.Оспищев та ін.; за ред. В.І.Оспищева. – К.: Знання, 2006. – 415 с. – (Ukrainian source).

5. Фінанси: Підручник / За ред. С.І.Юрія, В.М.Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с. – (Ukrainian source).

6. Колодізєв О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення управління інноваційним розвитком економіки: монографія / О.М.Колодізєв. – Х.: ВД ІНЖЕК, 2009. – 278 с. – (Ukrainian source).

7. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування / І.В.Осьмірко // Бізнесінформ. – 2012. – № 7. – С. 47–49. – (Ukrainian source).

8. Human Development Report 2000–2011.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/en. // United Nations Development Programme Human Development Reporti/.

9. Видатки зведеного бюджету України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua // Державна служба статистики України.

УДК 336.7: 336.77

Дослідження/

Ігор Волошин
Ihor Voloshyn
Кандидат технічних наук, незалежний експерт
Ph.D. (Technics), Independent Expert
E-mail: vologor@i.ua

Управління кредитним ризиком банку в умовах швидкого зростання обсягів кредитування

Credit risk management in a bank under a rapid growth in lending

Досліджено механізм управління кредитними ризиками в умовах швидкого зростання обсягів кредитування. Розроблено динамічну модель діяльності банку, яка враховує вимоги щодо прибутковості, покриття кредитних ризиків резервами та щодо підтримки достатньої ліквідності. Проаналізовано основні фактори, які впливають на спроможність банку формувати резерви, зокрема вплив темпу приросту кредитів на рівень кредитних ризиків. Удосконалено інструментарій управління кредитуванням з урахуванням кредитних ризиків в умовах швидкого нарощування кредитного портфеля.

The article investigates the mechanism of credit risk management under a rapid growth in lending. There is developed a dynamic model of bank's activity which takes into account requirements of profitability, covering of credit risks by reserves, and sufficient liquidity. There are discussed key factors affecting bank's ability to make provisions, in particular, an impact of the growth rates of loans on the level of credit risks. There are improved lending facilities adjusted to credit risks under a rapid growth in bank's credit portfolio.

Ключові слова: динамічна модель, банк, баланс, ризик-менеджмент, кредит, депозит, кредитний ризик, резерви під знецінення кредитів, процентна ставка, спред, операційні витрати, рентабельність капіталу, ліквідність, темп приросту кредитів.

Key words: dynamic model, bank, balance, risk management, loan, deposit, credit risk, provisions for impairment of loans, interest rate, spread, operating costs, return on equity (ROE), liquidity, growth rates of loans.

Головною передумовою активізації соціально-економічного розвитку України є швидке відновлення та розширення кредитування реальної економіки банківським сектором. Кредити, надані реальному сектору, прискорюють обіг капіталу, сприяють розширеному відтворенню товарів і послуг, підвищенню рентабельності виробництва і прибутковості капіталу; техніко-технологічному оновленню та інноваційній модернізації виробництва. Звісно, що відновлення кредитування стане можливим тільки після відповідного відновлення та збільшення ресурсної бази банків, що, в свою чергу, стане можливим лише після подолання поточної економічної кризи та повернення довіри бізнесу, населення і зовнішніх інвесторів до банківської системи України.

Відновлення та розширення кредитування нерозривно пов'язане з вирішенням завдання ефективного управління кредитним ризиком. Адже пожвавлення економіки не відразу позитивно позначиться на кредитоспроможності позичальників та вплине на відновлення вартості активів, переданих у заставу. Тому зростання обсягів кредитування може призвести до накопичення ризиків як в окремих банках, зокрема державних, націоналізованих, системоутворюючих, так і в банківській системі в цілому.

У цьому зв'язку виникає потреба в удосконаленні інструментів управління кредитними ризиками як на рівні окремого банку, так і на рівні всієї банківської системи, а отже, і в посиленні стандартів пруденційного нагляду. Тому дослідження, пов'язані з управлінням кредитними ризиками саме в умовах швидкого зростання, набувають особливої актуальності.

Управління кредитним ризиком – один із найбільш детально розроблених науковцями та практиками напрямів. Серед дослідників можна назвати таких відомих вітчизняних та іноземних учених, як В.Вітлінський, О.Пернарівський, Я.Наконечний, Г.Великоіваненко [1], О.Вовчак [2], Л.Примостка [3], І.Гавриленко та О.Коковін [4], В.Царьков [4, 5], Н.Сітнікова, [6, с. 361–475], Дж. Сінкі-молодший [7, с. 561–735], Дж. Бесіс (J.Bessis) [8, с. 90–105, с. 298–315], Дж. Бон і Р.Штейн (J.Bohn і R.Stein) [9] та багатьох інших.

Зважаючи на те, що кредитна діяльність є багатовимірним складним процесом, постійно виникають нові практичні завдання, які потребують

вирішення, наприклад, з відновлення кредитування. Так, І.Чікіта вивчала питання впливу фінансового сектору на економічне зростання та дослідила еластичність попиту на кредити і пропозиції депозитів [10]. Вона встановила, що попит на кредити зазвичай має від'ємну еластичність, тобто зниження ставок зумовлює зростання обсягів кредитування. Проте бувають також періоди з додатною еластичністю, коли обсяги кредитування зростають при збільшенні процентних ставок, що свідчить про недостатню монетизацію економіки. І.Чікіта доводить: зниження банківської маржі матиме позитивний вплив на темпи економічного зростання. Перевагою праці [10] є те, що у ній порушено проблему необхідної узгодженості темпів приросту активів та депозитів або попиту на кредити і пропозиції депозитів. Проте вплив процентної маржі на спроможність банку формувати резерви або на рівень кредитних ризиків залишився поза увагою.

О.Сідак дослідила динаміку обсягів сформованих банками резервів під активні операції, в тому числі резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями упродовж 2003–2009 років [11]. М.Войнаренко, С.Мельник та Р.Квасницька проаналізували фінансову стійкість банків України за 2007–2009 роки [12]. С.Манжос дослідила динаміку показників структури та якості кредитного портфеля банківських установ України, зокрема резервів під кредитні ризики за 2009–2013 роки, та обґрунтувала цілі і завдання антикризового менеджменту, спрямованого на поліпшення якості кредитного портфеля банку [13]. Проте в цих працях динаміка коефіцієнта резервування як відношення обсягу резервів під знецінення кредитів до обсягу кредитного портфеля, вплив темпів зростання на резерви, а також вплив процентних ставок на результати діяльності банків залишилися невисвітленими.

У своїх попередніх працях автор досліджував діяльність банку за умови швидкого зростання та розробив відповідну динамічну модель [14]. Перевагою цієї моделі є те, що вона дає змогу проаналізувати вплив темпів зростання обсягів кредитування, процентних ставок за кредитами та депозитами на діяльність банку, зокрема на формування резервів під знецінення кредитів. Проте в цій моделі використано припущення, що коефіцієнт резервування кредитного ризику залишається постійним. Але на практиці коефіцієнт резервування змінюється з плином часу, і цю зміну важливо враховувати.

Таким чином, у науковій літературі залишається поза увагою питання, яке стосується ефективного управління кредитними ризиками в умовах високих темпів зростання кредитного портфеля банку, зокрема питання щодо впливу швидкого зростання обсягів кредитування, процентних ставок за кредитами та депозитами на рівень кредитних ризиків.

У дослідженні автор ставить за мету розкрити механізм управління кредитними ризиками в умовах швидкого зростання; розробити динамічну модель діяльності банку, яка враховує вимоги щодо прибутковості, покриття кредитних ризиків резервами та щодо підтримки достатньої ліквідності; проаналізувати вплив основних факторів на спроможність банку формувати резерви, зокрема вплив темпу приросту кредитів на рівень кредитних ризиків; удосконалити інструментарій управління кредитуванням з урахуванням кредитних ризиків в умовах швидкого нарощування кредитного портфеля.

ВПЛИВ ЗРОСТАННЯ ОБСЯГІВ КРЕДИТУВАННЯ НА КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКУ

Відновлення та розширення обсягів кредитування комплексно впливає на фінансовий стан банку – його ліквідність, прибутковість і ризики. Так, ліквідність банку залежить від узгодженості темпів приросту активів і зобов'язань; фінансовий результат – від чистого процентного доходу, відрахувань до резерву під знецінення кредитів, операційних витрат та цільового прибутку; рівень кредитного ризику – від затверджених стандартів кредитування та обсягу сформованого резерву під знецінення кредитів. Зауважимо, що швидке зростання активів випереджаючими темпами порівняно з капіталом знижує адекватність капіталу і наражає банк на ризик порушення економічних нормативів Національного банку України (надалі – НБУ).

Слід зазначити, що нарощування кредитування, з одного боку, веде до зростання процентних доходів, з другого, – до збільшення процентних витрат на фінансування зростаючих обсягів кредитів. У результаті конкурентної боротьби за позичальників процентна ставка за кредитами схильна до зниження, що веде до скорочення спреду між ставками розміщення та залучення коштів. Проте у чистому процентному доході зниження спреду може компенсуватися збільшенням обсягів кредитування.

Зростання обсягів кредитного портфеля банку (*навіть при збереженні якості нових кредитів на рівні існуючих позик*) викликає потребу у формуванні більших обсягів резервів під знецінення кредитів (див. схему 1).

Звертаємо увагу, що, надаючи кредит, банк повинен відразу (щонайпізніше – на перше число наступного місяця) сформувати резерв під знецінення даного кредиту [15]. Проте цей кредит ще не приніс банку процентних доходів, яких достатньо для формування зазначеного резерву. Фактично банк може сформувати резерв під новий кредит лише за рахунок процентних доходів від наданих раніше кредитів. Тоді спроможність банку сформувати резерв залежить від співвідношення між новими та наявними в портфелі креди-

Схема 1. **Взаємний вплив приростів кредитів і депозитів на можливість формування резервів під знецінення кредитів**

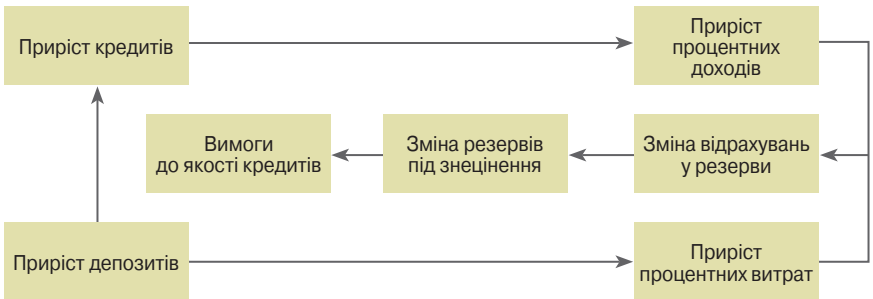

Джерело: розроблено автором.

тами, тобто від темпів зростання кредитного портфеля. Наголосимо, що це важливий момент у розумінні впливу темпів зростання на спроможність банку формувати резерви.

Можливі ситуації, коли темпи зростання будуть настільки великими, що спроможність банку формувати резерви за новими кредитами (за рахунок існуючих кредитів) знизиться, і банк буде змушений посилити вимоги до позичальників та забезпечення під кредити, які визначить ризик-менеджмент. Це, в свою чергу, знизить пропозицію кредитних ресурсів від банків для економіки і таким чином **гальмуватиме** нарощування кредитування. Адже чи знайдеться в економіці достатньо кредитоспроможних позичальників, здатних задовольняти нові посилені вимоги банків? Таку ситуацію поліпшують державні гарантії на кредитування пріоритетних галузей економіки, інноваційних та інвестиційних проектів.

Таким чином, існує ризик того, що за високих темпів зростання банки можуть не встигати сформувати резерви у необхідних для покриття кредитного ризику обсягах, що призведе до накопичення таких ризиків у банківській системі. Все це викликає необхідність посилення стандартів пруденційного нагляду.

ФАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШВИДКОГО ЗРОСТАННЯ

Розглянемо фактичні показники банківської системи України за період із 01.01.2002 р. до 01.01.2008 р., тобто до кризи 2008–2009 рр., коли темпи зростання кредитних портфелів банків були високими. На графіку 1 відображено криві динаміки темпу приросту кредитів, коефіцієнта резервування та чистого спреду. При цьому темп приросту кредитів $\mu(t)$ визначали за формулою:

$$\mu(t) = \frac{L(t)}{L(t-1)} - 1,$$

де $L(t)$, $L(t-1)$ – обсяг наданих кредитів на моменти часу t та $t-1$. Коефіцієнт резервування $\Omega(t)$ розраховували так:

$$\Omega(t) = \frac{y(t)}{L(t)}, \qquad (1)$$

де $y(t)$ – обсяг резервів під знецінення кредитів; $L(t)$ – обсяг наданих кредитів на момент часу t. Джерелом вхідних даних для визначення чистого спреду та розрахунку темпу приросту кредитів і коефіцієнта резервування слугувала інформація, опублікована в журналі "Вісник Національного банку України" [16, 17].

У докризовий період із 01.01.2003 р. до 01.01.2008 р. темпи приросту кредитів набували відносно великих значень, коливаючись у діапазоні від 32% до 80% із середнім темпом у 58%. Як видно з кривих на графіку 1, високі темпи приросту кредитів до 01.01.2008 р. супроводжувалися поступовим зниженням коефіцієнта резервування з 9.2% (станом на 01.01.2002 р.) до 3.8% (станом на 01.01.2008 р.). Частково це можна пояснити підвищенням кредитоспроможності позичальників та збільшенням вартості прийнятого забезпечення на тлі зростання економіки. Проте це може також свідчити про неспроможність банків формувати резерви в потрібних обсягах за таких високих темпів зростання.

Подібна тенденція характерна й у післякризовий період для одного з банків першої групи, який інтенсивно зростав із 2008 року (див. таблицю 1).

Динаміка чистого спреду в банківській системі (див. графік 1), а саме скорочення чистого спреду свідчить про наявність конкуренції банків як за позичальників (*що призводить до зниження ставок за кредитами*), так і за вкладників (*що призводить до підвищення ставок за депозитами*).

Приріст капіталу за рахунок прибутку, який характеризується рентабельністю капіталу, до 01.01.2008 р. був недостатнім для збереження адекватності регулятивного капіталу (Н2) на постійному рівні (див. графік 2). Найбільша рентабельність капіталу (*темп*

Таблиця 1. **Показники одного швидко зростаючого банку першої групи**

Відсотки

Показник \ Дата	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.	01.01.2014 р.
Темп приросту кредитів $\mu(t)$	85.3	71.2	31.1	28.7
Коефіцієнт резервування кредитів $\Omega(t)$	21.5	15.0	5.9	5.3
Рентабельність капіталу	–132.9	11.6	13.2	15.6

Джерело: складено за [18].

Графік 1. **Динаміка темпу приросту кредитів, коефіцієнта резервування та чистого спреду**

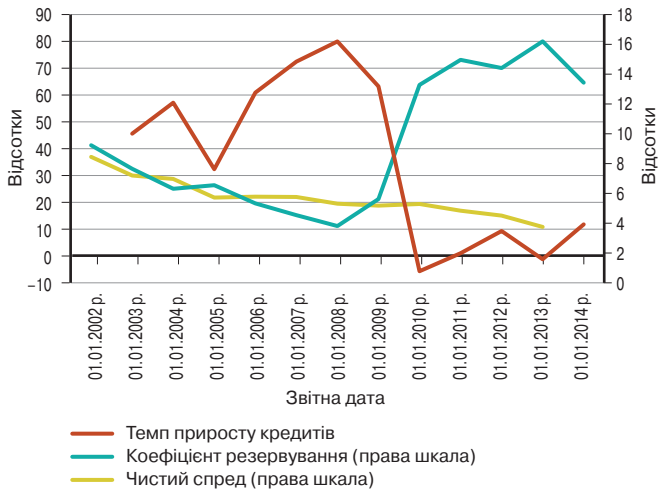

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [16, 17].

Графік 2. **Динаміка адекватності регулятивного капіталу (Н2) та рентабельності капіталу**

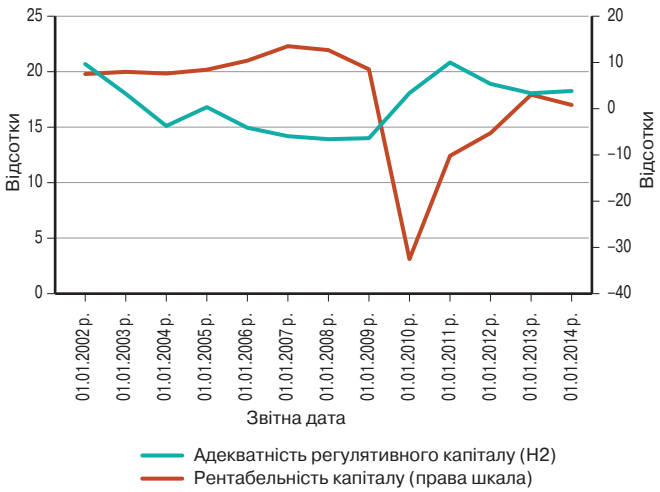

Джерело: побудовано за даними НБУ [16, 17].

приросту капіталу за рахунок прибутку) до 01.01.2008 р. могла забезпечити темп приросту активів лише на рівні 13.5%. У період зростання кредитування до 01.01.2008 р. адекватність регулятивного капіталу (Н2) майже постійно знижувалася. Продовження зростання активів банківської системи такими високими темпами неминуче спричинило б необхідність докапіталізації банків для дотримання вимог НБУ щодо адекватності капіталу.

Таким чином, фактичні показники як до-, так і післякризового періодів свідчать про те, що високі темпи зростання часто супроводжуються зниженням коефіцієнта резервування та появою ризику накопичення кредитного ризику в банківській системі.

Слід зазначити, що зростання обсягів кредитування, як правило, не відбувається рівномірно. Є періоди зростання, стабілізації або спаду, потім нового зростання і т. д. (див. графік 1). Це, в свою чергу, створює циклічність у спроможності банку формувати резерви під знецінення кредитів. За високих темпів зростання обсягів кредитів існує ризик того, що банк може не встигати сформувати резерви в повному обсязі. Проте коли темп зростання сповільнюється або кредитування досягає насиченості, спроможність банку формувати резерви підвищується, і банк може їх доформувати в повному обсязі. Отже, вважаємо за доцільне вдосконалити регулятивні вимоги до формування резервів під знецінення кредитів шляхом врахування циклічності в спроможності банку формувати резерви.

ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Аби не перевантажувати деталями процес формування резервів, розглянемо банк, який проводить тільки процентні операції з надання кредитів та залучення депозитів. Баланс такого банку на момент часу t у загальних рисах має такий вигляд (див. схему 2):

$$C(t)+L(t)-y(t)+FA=D(t)+E(t), \quad (2)$$

Схема 2. **Спрощений вигляд балансу банку**

Буфер ліквідності	Депозити
Кредити	
– Резерви	Власний капітал
Основні засоби	

Джерело: розроблено автором.

де $C(t)$ – буфер ліквідності, або обсяг високоліквідних коштів для підтримки ліквідності й дотримання нормативів НБУ щодо обсягу обов'язкових резервів; $L(t)$ – брутто-обсяг кредитів (*до формування резервів*); $y(t)$ – обсяг резервів під знецінення кредитів; FA – вартість основних засобів; $D(t)$ – обсяг депозитів; $E(t)$ – власний капітал. При цьому:

$$C(t)=g\times D(t), \quad (3)$$

де g – коефіцієнт ліквідності, який забезпечує банку підтримку його ліквідності й дотримання нормативів НБУ щодо обсягу обов'язкових резервів.

Діяльність банку розглядатимемо в безперервному часі. Припустимо, що капітал банку змінюється лише внаслідок поточних прибутків або збитків. Тоді швидкість зміни власного капіталу (перша похідна за часом від капіталу) дорівнює миттєвому прибутку банку:

$$E'(t)=\left(L(t)\times R_L-D(t)\times R_D-y'(t)-\right.$$
$$\left.-OE(t)\right)\times(1-T), \quad (4)$$

де $'\equiv\frac{d}{dt}$ – перша похідна за часом; R_L та R_D – процентні ставки за кредитами та депозитами; $OE(t)$ – операційні витрати; T – ставка податку на прибуток. При цьому:

$$OE(t)=\gamma\times\left(D(t)+E(t)\right), \quad (5)$$

де γ – коефіцієнт операційних витрат, що є відношенням операційних витрат до загальних активів.

Перший та другий члени правої частини рівняння (4) є процентними доходами від кредитів та процентними витратами за депозитами, третій – відрахуваннями до резерву під знецінення кредитів, четвертий – операційними витратами.

Підставляючи у рівняння (4) брутто-обсяг кредитів $L(t)$ з балансового рівняння (2) з урахуванням формул (3) і (5), знайдемо лінійне неоднорідне диференціальне рівняння першого порядку відносно невідомої функції резервів під знецінення кредитів $y(t)$ за початкової умови $y(0)$:

$$y'(t)-R_L\times y(t)=Q(t), \quad (6)$$

де $Q(t)$ – надходження, які спрямовують на формування резервів. При цьому:

$$Q(t)=\left[(1-g)\times R_L-R_D-\gamma\right]\times D(t)-$$
$$-FA\times R_L+(R_L-\gamma)\times E(t)-\frac{E'(t)}{1-T}. \quad (7)$$

Диференціальне рівняння (6) відносно невідомої функції резервів під знецінення кредитів $y(t)$ за початкової умови $y(0)$ має таке рішення [19]:

$$y(t)=y(0)\times\exp(R_L\times t)+\int_0^t Q(z)\times$$
$$\times\exp\left(R_L\times(t-z)\right)\times dz. \quad (8)$$

Рішення (8) показує, що на момент часу t майбутня вартість $y(t)$ резерву під знецінення кредитів дорівнює сумі майбутніх вартостей початкового резерву $y(0)$ та надходжень на формування резервів $Q(t)$, нарощених за процентною ставкою R_L за кредитами.

Іншими словами, рішення (8) показує, скільки резервів під знецінення кредитів банк може собі дозволити сформувати, тобто характеризує спроможність банку формувати резерви.

Нагадаємо, що коефіцієнт резервування $\Omega(t)$ розраховують за формулою (1). Він характеризує якість кредитного портфеля.

Згідно з Базельською угодою про капітал необхідний обсяг резервів визначається, виходячи з кредитоспроможності позичальників та якості забезпечення, так [20]:

$$y^*(t)=L(t)\times PD(t)\times LGD(t), \quad (9)$$

де $y^*(t)$ – необхідний обсяг резервів; $PD(t)$ – ймовірність дефолту (*усереднена за всіма кредитами*); $LGD(t)$ – частка очікуваних збитків на випадок дефолту (*усереднена за всіма кредитами*) на момент часу t.

Спроможність $y(t)$ банку формувати резерви (формула (8)) має бути збалансована з необхідним обсягом резервів $y^*(t)$ (формула (9)), який визначається кредитоспроможністю позичальників та якістю забезпечення кредиту, вимоги до яких формує ризик-менеджмент банку, тобто:

$$y(t)=y^*(t).$$

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗРАХУНКІВ ЗА ДИНАМІЧНОЮ МОДЕЛЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Розглянемо такі ймовірні сценарії розвитку банку. Зростання обсягів кредитування банк забезпечує за рахунок приросту депозитів, що описується дією:

а) закону швидкого (експоненційного) зростання:

$$D(t)=D(0)\times\exp(\alpha\times t), \quad (10)$$

де α – темп приросту (сила зростан-

ня) депозитів, який залишається весь час постійним;

б) або закону швидкого зростання з насиченням, тобто коли ринок депозитних послуг досягає свого насичення:

$$D(t)=D(0)+\alpha_1\times D(0)\times\left(1-\exp\left(-\alpha_2\times t\right)\right), \quad (11)$$

де α_1 – максимальний очікуваний приріст депозитів; α_2 – коефіцієнт, що характеризує час досягнення депозитами свого максимального значення або час до виходу обсягів депозитів на рівень насиченості. При цьому темп приросту змінюється від свого максимального значення $\alpha_1 \times \alpha_2$ до нуля.

Банк планує, що його капітал зростатиме за експоненційним законом:

$$E(t)=E(0)\times\exp\left(ROE\times t\right), \quad (12)$$

де ROE – рентабельність капіталу або темп його приросту. Адже прибуткова діяльність банку, з одного боку, посилює довіру до банку, а з другого – забезпечує надходження до державного бюджету податку на прибуток.

Процентна ставка за депозитами R_D залишається постійною або знижується лінійно:

$$R_D(t)=R_D(0)-\delta\times t, \quad (13)$$

де $R_D(t)$, $R_D(0)$ – процентні ставки за депозитами на момент часу t та $t = 0$; δ – коефіцієнт, що характеризує швидкість зміни процентної ставки в часі.

Вхідні параметри для розрахунків наведено в таблиці 2. Для отримання узагальнених результатів усі показники балансу на момент часу $t = 0$ віднесені до власного капіталу банку на цей момент часу.

Таблиця 2. **Вхідні параметри на момент часу $t = 0$**

№ п/п	Параметри	Позначення	Значення
1	Процентна ставка за кредитами	R_L	13.4%
2	Процентна ставка за депозитами	R_D	10.4%
3	Рентабельність власного капіталу	ROE	1%
4	Коефіцієнт операційних витрат – відношення операційних витрат до загальних активів	γ	4.1%
5	Коефіцієнт ліквідності – відношення обсягу буфера ліквідності до обсягу депозитів	g	14.9%
6	Ставка податку на прибуток	T	19%
7	Власний капітал	$E(0)$	1
8	Коефіцієнт фінансового левериджу – відношення обсягу депозитів до власного капіталу	$D(0)$	3.95
9	Відношення основних засобів до власного капіталу	FA	0.21
10	Відношення резерву до власного капіталу	$y(0)$	0.64

Результати розрахунків подано на графіках 3–5.

Як видно з прямих на графіку 3, розрахованих за вхідними параметрами таблиці 2, навіть за відносно невисокого темпу приросту депозитів (α = = 10%) банк зможе забезпечити планову рентабельність капіталу ROE = = 1% лише за умови зниження коефіцієнта резервування, а отже, підвищення вимог до кредитоспроможності позичальників. Подібне зниження коефіцієнта резервування спостерігалося в банківській системі України до кризи 2008–2009 рр. (див. графік 1).

Зауважимо, що закон швидкого зростання з насиченням (формула (11)) характеризується спадним темпом приросту депозитів, що зменшується від свого максимального значення $\alpha_1 \times \alpha_2 = 10\%$ до нуля, коли обсяг депозитів сягає рівня насичення ринку. В міру зниження темпів приросту депозитів спроможність банку формувати резерви посилюється, це виражається в тому, що коефіцієнт резервування після досягнення свого мінімального значення починає збільшуватися (див. графік 4).

Зазначимо, що за умови лінійного зниження процентної ставки за депозитами (формула (13)) з параметрами: R_D (0) = 10.4%; δ = 4% спред між ставками надання та залучення коштів збільшується з 3% на момент часу t = 0 до 7% на момент часу t = 1 рік. Таке зменшення вартості фінансування згодом посилює спроможність банку формувати резерви, що виражається у підвищенні коефіцієнта резервування в другій половині року (див. графік 5).

Залежність коефіцієнта резервування на момент часу t = 1 рік від спреду подано в таблиці 3.

Як видно з даних таблиці 3, спроможність банку формувати резерви посилюється зі збільшенням спреду.

Отримані результати дають підстави стверджувати про доцільність застосування динамічних моделей у процесі прогнозування діяльності окремих банків, зокрема державних, націоналізованих і системоутворюючих, а також банківської системи в цілому з метою ефективного управління кредитним ризиком через адекватне формування резервів під знеці-

Графік 3. **Динаміка припустимого $\Omega(t)$ (формули (1, 8)) та початкового $\Omega(0)$ коефіцієнтів резервування за умови швидкого зростання обсягів депозитів (формула (10)) з темпом приросту α = 10%**

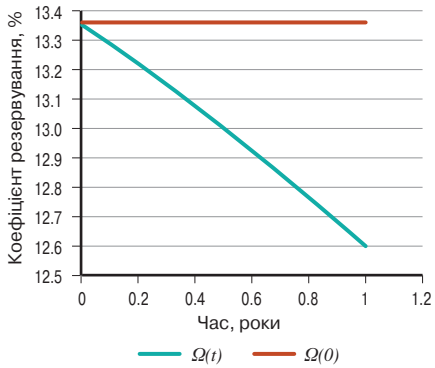

Графік 4. **Динаміка припустимого $\Omega(t)$ (формули (1, 8)) та початкового $\Omega(0)$ коефіцієнтів резервування за умови швидкого зростання обсягів депозитів з насиченням (формула (11)) з коефіцієнтами: α_1 = 10%; α_2 = 1**

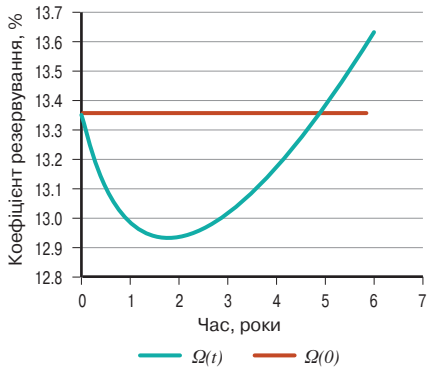

Графік 5. **Динаміка припустимого $\Omega(t)$ (формули (1, 8)) та початкового $\Omega(0)$ коефіцієнтів резервування за умови швидкого зростання обсягів депозитів (формула (10)) з темпом приросту α = 10% та лінійного зниження процентної ставки за депозитами (формула (13)) з параметрами: $R_D(0)$ = 10.4%; δ = 4%**

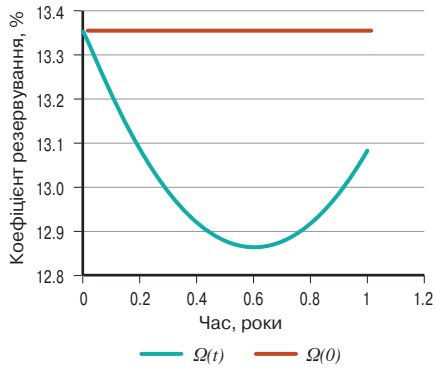

Таблиця 3. **Залежність коефіцієнта резервування від спреду на момент часу t = 1 рік**

Відсотки

№ п/п	Процентна ставка за кредитами, R_L	Процентна ставка за депозитами, R_D	Спред, $R_L - R_D$	Коефіцієнт резервування $\Omega(1)$
1	12.4	11.4	1.0	10.9
2	12.4	10.4	2.0	11.7
3	13.4	10.4	3.0	12.6
4	13.4	9.4	4.0	13.3

нення кредитів і формування зваженої кредитної політики та політики з управління кредитним ризиком.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТУВАННЯМ З УРАХУВАННЯМ РИЗИКІВ В УМОВАХ ШВИДКОГО ЗРОСТАННЯ

Виходячи з представленої моделі діяльності банку, на схемі 3 ми навели механізм управління кредитуванням з урахуванням кредитного ризику та ризику ліквідності за умов швидкого зростання. При цьому можливий приріст резервів $\Delta y(t)$ або спроможність банку формувати резерви дорівнює:

$$\Delta y(t) = \left(L(t) \times R_L - D(t) \times R_D - OE(t)\right) \times \Delta t - \frac{\Delta E(t)}{1-T}.$$

Перший член у правій частині цього виразу – це процентні доходи за кредитами, другий – процентні витрати за депозитами, третій – операційні витрати, четвертий – прибуток, скоригований на податок банку за період Δt. При цьому різниця процентних доходів та витрат являє собою, як відомо, чистий процентний дохід.

Щоб досягти успіху в умовах швидкого зростання, банк мусить відповідати таким вимогам. По-перше, приріст обсягу кредитів банку повинен бути в межах доступних грошових коштів, що визначається необхідним запасом ліквідності і приростом обсягу депозитів. Ця вимога забезпечує ліквідність банку. По-друге, прибуток повинен бути не меншим за цільовий прибуток. Ця вимога забезпечує рентабельність капіталу акціонерам банку та відрахування податку на прибуток до державного бюджету. По-третє, необхідний приріст резервів не повинен перевищувати допустимого приросту резервів. Ця вимога забезпечує покриття кредитного ризику сформованими резервами.

Таким чином, банк, керуючись стандартами кредитування, обирає таких позичальників, які дають йому змогу дотриматися всіх згаданих вище вимог. У результаті управління кредитним ризиком можна подати як процес узгодження попиту на кредитний ризик з боку банку із пропозицією кредитного ризику від позичальників, іншими словами, як процес узгодження спроможності банку взяти на себе кредитний ризик (через спроможність формувати резерви під знецінення кредитів) із пропозицією з боку економіки надати кредитний ризик.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Відновлення та розширення обсягів кредитування нерозривно пов'язані з вирішенням завдання ефективного управління кредитним ризиком, призначенням якого є запобігання нагромадженню ризиків як в окремих банках, зокрема державних, націоналізованих, системоутворюючих, так і в банківській системі в цілому. Фактичні показники як до-, так і післякризового періодів підтверджують наявність ризику зниження спроможності банку формувати резерви в умовах швидкого зростання, що виражається в зниженні коефіцієнта резервування. Крім того, фактичні дані показують, що періоди швидкого зростання банківської системи характеризуються зниженням адекватності капіталу, що згодом призводить до необхідності докапіталізації банків для дотримання нормативів НБУ щодо адекватності капіталу. Системність ризиків швидкого зростання банківського сектору потребує посилення стандартів пруденційного нагляду.

Встановлено, що основна особливість управління кредитним ризиком

Схема 3. **Управління кредитуванням з урахуванням ризиків в умовах швидкого зростання**

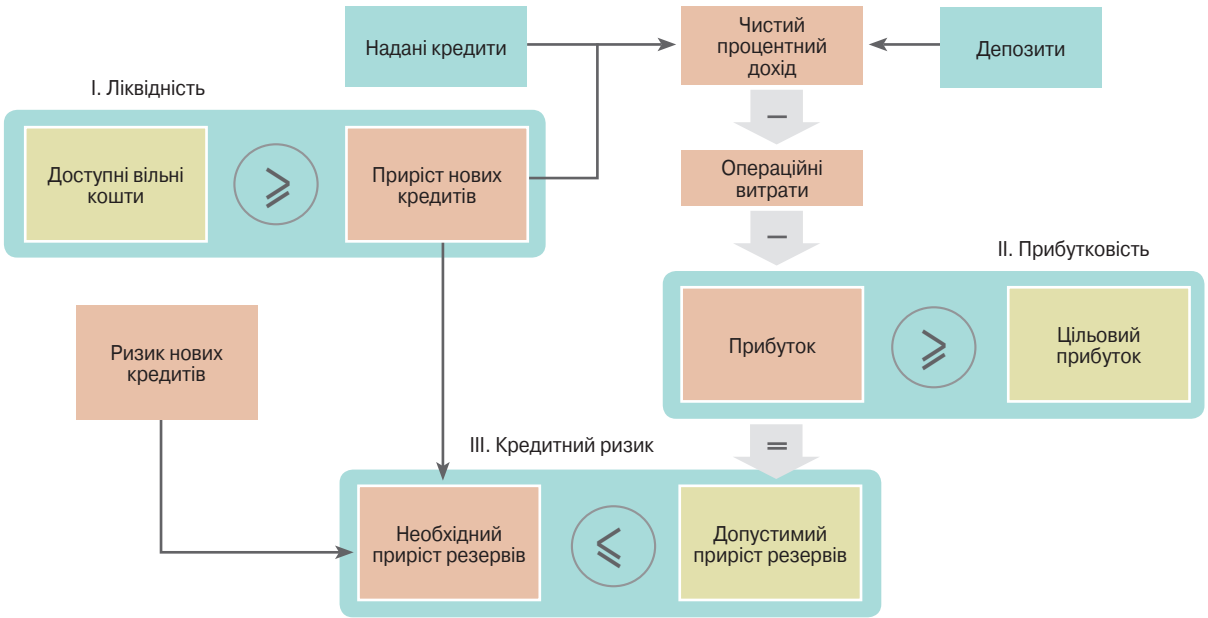

Джерело: розроблено автором.

в умовах швидкого зростання полягає у впливі темпу приросту кредитного портфеля на спроможність банку формувати резерви, що зумовлює потребу відповідного посилення вимог до кредитоспроможності позичальників, обсягів та якості забезпечення кредитів.

Для врахування впливу темпу приросту кредитів, процентних ставок, цільової рентабельності капіталу на спроможність банку формувати резерви розроблено динамічну модель діяльності банку. Отримані результати дають підстави стверджувати про доцільність застосування динамічних моделей для розробки стратегії розвитку (*тестуючи різні сценарії*) як окремого банку, так і банківської системи в цілому з метою ефективного управління кредитними ризиками через адекватне формування резервів під знецінення кредитів та формування зваженої кредитної політики і політики щодо управління кредитними ризиками.

На основі розробленої моделі вдосконалено механізм управління кредитними ризиками в умовах швидкого зростання. В результаті управління кредитним ризиком представлено як процес узгодження спроможності банку взяти на себе кредитний ризик (спроможності формувати резерви під знецінення кредитів) із пропозицією з боку економіки надати кредитний ризик.

Сформульовано такі вимоги, які забезпечують успішне швидке зростання. По-перше, приріст обсягу кредитів банку повинен бути в межах доступних грошових коштів. По-друге, прибуток повинен бути не меншим за цільовий прибуток. По-третє, необхідний приріст резервів не повинен перевищувати допустимого приросту резервів.

Зважаючи на нерівномірність темпів приросту обсягів кредитування, запропоновано вдосконалити регулятивні вимоги до формування резервів під знецінення кредитів шляхом врахування циклічності в спроможності банку формувати резерви. У періоди зростання, котрі характеризуються високими темпами приросту кредитів, банк формує резерви частково, а в періоди помірних темпів зростання або стабілізації – доформовує резерви у повному обсязі. Такий механізм формування резервів забезпечує прибуткову діяльність банку під час швидкого зростання, що, в свою чергу, сприяє зміцненню довіри до банків та гарантує стабільні надходження податку на прибуток банків до державного бюджету.

Наступні дослідження доцільно спрямувати на побудову моделі взаємодії банківського та реального секторів економіки в умовах швидкого економічного зростання. Ця модель повинна дати відповіді на такі важливі запитання: які обсяги кредитування потрібні економіці, скільки треба надати державних гарантій, як зміцнюватиметься кредитоспроможність економічних агентів тощо.

❑

Список використаних джерел

1. Кредитний ризик комерційного банку: навч. посіб. [Текст] / В.В.Вітлінський, О.В.Пернарівський, Я.С.Наконечний, Г.І.Великоіваненко; за ред. В.В.Вітлінського. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с. – (Ukrainian source).

2. Вовчак О., Меда Н. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків [Текст] / О.Вовчак, Н.Меда // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 12. – С. 11–15. – (Ukrainian source).

3. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник [Текст] / Л.О.Примостка – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с. – (Ukrainian source).

4. Гавриленко И. В. Динамика и риски микрокредитов [Текст] / И.В.Гавриленко, А.В.Коковин, В.А.Царьков // Банковские технологи. – 2012. – № 1. – С. 42–45. – (Russian source).

5. Царьков В. А. Парадоксы в оценке стоимости кредитного актива [Текст] / В.А.Царьков // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – 2013. – № 39 (177). – С. 34–42. – (Russian source).

6. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / Под ред. А.А.Лобанова и А.В.Чугунова. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2003. – 786 с. – (Russian source).

7. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] / Дж. Синки мл. – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с. – (Russian source).

8. Bessis, J. Risk Management in Banking [Текст] / J.Bessis. – West Sussex, England: Wiley & Sons Inc., 1998. – 430 p.

9. Bohn, J. R., Stein, R.M. Active Credit Portfolio Management in Practice [Текст] / J.R.Bohn, R.M.Stein. – Hoboken, New Jersey: Wiley & Sons Inc., 2009. – 610 p.

10. Чіката І.Еластичність попиту на кредити як фактор підвищення впливу банківської системи на економічне зростання [Текст] / І.Чіката // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 8. – С. 52–56. – (Ukrainian source).

11. Сідак О. В. Кредитний ризик та формування резервів під кредитні операції банку в умовах фінансової кризи. / О.В.Сідак. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eztuir.ztu.edu.ua/1152/1/27.pdf.

12. Войнаренко М. П. Сучасні реалії стану комерційних банків України за показниками їх фінансової стійкості. / М.П.Войнаренко, С.І.Мельник, Р.С.Квасницька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/eco_2010_4/2010_4/ 222–228.pdf.

13. Манжос С. Антикризовий менеджмент у процесах покращення якості кредитного портфеля банківських установ України. / С.Манжос // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 151–160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13msbbuu.pdf.

14. Волошин І. В.Модель швидкого зростання банку [Текст] / І.В.Волошин // Банківська справа. – 2004. – № 5–6. – С. 24–30. – (Ukrainian source).

15. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління Національного банку України 25.01.2012 р. № 23. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231–12#n46.

16. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2008 року [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 4. – С. 23. – (Ukrainian source).

17. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2014 року [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4. – С. 76. – (Ukrainian source).

18. Дані фінансової звітності банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

19. Keisler, H. J. (2006) The ebook Elementary Calculus: General Solution. – / H.J.Keisler. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vias.org/calculus/14_differential_equations_03_007.html.

20. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard: A Revised Framework. – Basel Committee on Banking Supervision. Bank for International Settlements, 2005, BIS § 376, June 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf.

Фінансова грамотність/

Пілотний проект удався
A pilot draft was a success

Третій рік поспіль Національний банк України спільно з державними органами та установами, банківськими асоціаціями, банками, громадськими організаціями, вищими навчальними закладами, іноземними та іншими партнерами займається підвищенням рівня фінансової грамотності населення, зокрема молоді. Управління НБУ в Харківській області також активно долучилося до цієї справи – вже проведено низку цікавих заходів.

The National Bank of Ukraine together with state run public authorities and institutions, bank associations, banks, public organizations, higher educational institutions, and foreign and other partners has been increasing the level of financial literacy of the population, in particular, of young people, for the third year running. The NBU Office in Kharkiv Oblast also took an active part in the matter having organized a series of interesting events.

"Першопроходцем" у справі підвищення рівня фінансової грамотності юного населення Харківщини став просвітницький захід для дітей із сімей, які входять до Асоціації багатодітних матерів (сімей) "АММА". Його провели фахівці управління НБУ в Харківській області 31 жовтня 2013 року, коли в Україні відзначається Всесвітній день ощадності.

Добре розуміючи, що запровадження в області навчальних заходів для різних вікових та соціальних груп населення допоможе харків'янам отримати знання, вміння і навички, які формуватимуть у них фінансову грамотність, культуру заощаджень та поліпшать рівень розпорядливості власними грошима, керівництво управління прийняло рішення про проведення екскурсій і тематичних занять для школярів і студентів безпосередньо в своєму приміщенні. Таку ініціативу підтримав Національний банк України, і до Плану заходів НБУ на 2014 рік було включено пілотний проект на базі управління НБУ в Харківській області щодо організації екскурсій у територіальних управліннях.

Це починання знайшло відгук серед молоді, яка прагне більше знати про роботу банків, а також уміло розпоряджатися фінансами. Зацікавленість у цьому проявили не лише студенти Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), для яких вивчення питань банківської діяльності є профільним, а й багато інших навчальних закладів,

Учні цікавляться музейною експозицією управління.

безпосередньо не пов'язаних із фінансовими відносинами. Зокрема, управління вже відвідали слухачі Аерокосмічного ліцею Харківського авіаційного інституту, Харківського автомобільно-дорожнього технікуму, Харківського національного університету міського господарства ім. О.М.Бекетова, Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" і Центру професійно-технічної освіти № 4.

Під час екскурсій фахівці управління знайомлять відвідувачів з основними функціями та завданнями Національного банку, розповідають про сучасні банківські технології та операції з платіжними картками, зокрема вчать, як протистояти кіберзлочинності з платіжними засобами. Студенти й учні також дізнаються про історію створення гривні, про те, хто розробляє дизайн банкнот, як відбувається карбування монет, а також про те, як відрізнити справжні гроші від фальшивих. Крім того, відвідувачі мають змогу оглянути музейну експозицію, присвячену історії банківської справи, починаючи від створення Харківської контори Державного комерційного банку у 1843 році до сьогодення, де представлено ювілейні, пам'ятні монети, сувенірну продукцію Національного банку України, а також грошові знаки різних країн світу.

Варто зазначити, що фахівці управління проводять заняття й екскурсії з урахуванням віку дітей і категорії навчального закладу. Адже серед них є й такі, хто подеколи ще бавиться іграшками, тож доводиться розповідати їм про найпростіші речі й поняття. Дітям шкільного віку в загальних рисах пояснюють, що таке банк, які в Україні є гроші, як правильно ними розпоряджатися, де і в якому вигляді можна зберігати заощадження, як відрізнити справжні гроші від підробки. Студентам доноситься серйозніша інформація: про основні функції Національного банку та його підрозділів, про сучасні форми грошей та заощаджень в Україні, про ознаки захищеності національної валюти, особливості технології виготовлення гривні, основні правила користування банківською карткою, особисту фінансову безпеку та кібербезпеку.

Зі свого боку, юні відвідувачі інтересуються роботою банків і намагаються розібратися в економічних процесах: якщо наймолодших цікавить, де ж знаходиться справжнє сховище з грошима, то студенти економічних вищих навчальних закладів запитують, як формуються резерви національної валюти, як відбуваються валютні операції, як працює міжбанківський ринок тощо.

Учасниця просвітницького заходу дає інтерв'ю.

Отже, пілотний проект Національного банку, запроваджений в управлінні НБУ в Харківській області, успішно реалізовується. ❑

Управління Національного банку України в Харківській області.
National Bank of Ukraine Office in Kharkiv Oblast.

УДК 336.717.3:004

Дослідження/

Юлія Серпенінова
Yuliia Serpeninova

Кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту ДНВЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Accounting and Audit Department of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

Інформування громадськості як необхідний чинник підвищення ефективності системи гарантування вкладів

Informing the public as a necessary factor for increasing effectiveness of the deposit guarantee system

Ефективне функціонування системи гарантування вкладів неможливе без належного рівня поінформованості громадськості про основні аспекти її діяльності, гарантії та обмеження. Впевненість вкладників у безпеці депозитів позитивно впливає на їхні очікування та формування довіри до банківської системи загалом. Це зумовлює необхідність організації ефективного інформування громадськості та проведення ґрунтовних теоретичних досліджень цієї проблеми.

Deposit guarantee system effectiveness is impossible in the absence of public awareness about main principles of the system, its guidelines and limitations. Depositors' confidence in the safety of their deposits makes a positive impact on their expectations and confidence in the banking system. This requires the organization of the effective informing the public as well as conducting of the fundamental theoretical studies of the issue.

Ключові слова: гарантування вкладів, інформування громадськості.
Key words: guarantee of deposits, public awareness.

Система гарантування вкладів (надалі – СГВ) покликана забезпечити інтереси вкладників, які не мають достатніх навичок та знань для оцінки фінансової стабільності банків. Функціонування СГВ сприяє підвищенню стабільності банківської системи шляхом запобігання паніки та масового вилучення депозитів у випадку виникнення фінансових труднощів. Але її діяльність ефективна лише за належного інформування населення про основні параметри СГВ. Тож із метою зміцнення довіри населення до банківської системи особливої важливості набуває організований належним чином механізм інформування громадськості про систему гарантування вкладів.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОТРЕБИ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Теоретичне, практичне та загальнонаукове значення дослідження механізму інформування населення про СГВ підтверджено та визнано на глобальному міжнародному рівні. Так, одним із перших документів, що зобов'язує надавати вкладникам інформацію про діяльність СГВ, який було використано у вітчизняній практиці гарантування вкладів, стала прийнята в 1994 році Директива Європейського Союзу № 94/19/ЄС "Щодо схем гарантування депозитів". Цим нормативно-правовим актом передбачено, що кредитні установи у зрозумілій і доступній формі надають фактичним і потенційним вкладникам інформацію, необхідну для ідентифікації схеми гарантування депозитів [11].

Також даному аспекту функціонування СГВ присвячено принцип 12 Основних принципів для ефективних систем гарантування депозитів – Інформування громадськості, згідно з яким ефективне функціонування СГВ передбачає постійне інформування населення про переваги та обмеження СГВ [6].

З метою забезпечення аналізу відповідності СГВ зазначеним вище принципам розроблено Методологію оцінки дотримання, в якій запропоновано шість основних та один додатковий критерій оцінки відповідності даному принципу [7].

Ключовим документом, визнаним на міжнародному рівні, стало розроблене Міжнародною асоціацією страховиків депозитів (надалі – МАСД) у травні 2009 року загальне керівництво "Інформування громадськості про системи страхування вкладів", у якому наведено загальні рекомендації щодо формування завдань програми з інформування громадськості, підходи до організації ефективної кампанії з інформування населення, а також напрями використання стратегій в особливих ситуаціях [2].

Важливість і актуальність розвитку досліджень поінформованості громадськості щодо СГВ також підтверджується підвищенням наукового інтересу до цієї проблематики серед зарубіжних науковців [1, 3, 4]. Втім, вітчизняні вчені ще не приділяють цій проблематиці належної уваги.

Водночас необхідність інформування громадськості щодо ключових характеристик національної СГВ уже закріплено на законодавчому рівні. Згідно зі змінами, внесеними до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" у 2014 році, до функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд) включено здійснення заходів щодо інформування громадськості про діяльність СГВ, захисту прав та інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення [8]. Також цим законом визначено порядок оприлюднення фінансової звітності Фонду та порядок інформування банками вкладників щодо участі банку у Фонді. Крім того, Виконавчою дирекцією Фонду затверджено Положення "Про порядок інформування вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб" від 23.07.2012 р. № 210, яким встановлено порядок надання інформації вкладникам про особливості функціонування національної СГВ.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРОГРАМИ З ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Згідно з розробленим МАСД керівництвом [2] кінцевою метою програми з інформування громадськості є підвищення ефективності функціонування СГВ, яка досягається за рахунок формування прихильності, підвищення рівня поінформованості зацікавлених сторін та формування довіри громадськості до СГВ; посилення захисту споживачів.

Основними завданнями підрозділів установ – учасниць СГВ, відповідальних за комунікації та поінформованість громадськості щодо функціонування СГВ, є [3, с. 390]:

– встановлення високого рівня поінформованості громадськості про функціонування СГВ;

– передача точних та зрозумілих повідомлень про вигоди й обмеження СГВ;

– навчання цільових аудиторії;

– зростання споживчої довіри в банківській системі;

– створення і зміцнення іміджу бренду страховика депозитів для підвищення фінансової стабільності;

– отримання зворотного зв'язку від громадськості;

– використання необхідних каналів комунікації для різних цільових аудиторій, переробки повідомлення для кожної з категорій залежно від їхніх знань та інтересів;

– детальне планування інформаційних кампаній, проведених страховиком депозитів;

– забезпечення стратегічних партнерств з іншими членами системи фінансової безпеки для проведення узгодженої кампанії з інформування громадськості;

– трансформація необізнаних споживачів у поінформованих, які розуміють специфіку депозитного ринку та можуть на нього впливати.

Досягнення поставлених завдань зумовлює необхідність розробки відповідного механізму інформування громадськості про основні параметри СГВ (див. схему 1).

СГВ є складовою частиною загальної системи фінансової безпеки країни, тому на глобальному рівні всі інститути – учасники даної системи несуть відповідальність за її інформаційну складову. Головними учасниками безпосередньо СГВ є Фонд гарантування вкладів, НБУ та банки, тому їх можна вважати основними суб'єктами механізму інформування громадськості щодо діяльності СГВ.

ЦІЛЬОВІ АУДИТОРІЇ

При дослідженні механізму інформування громадськості щодо діяльності СГВ особливої уваги потребує аналіз основних цільових аудиторій. Так, згідно з тлумаченням принципу 12 Основних принципів для ефективних систем гарантування депозитів при розробці програми з інформування населення страховики вкладів повинні чітко визначити основні цільові аудиторії та їхні підгрупи (наприклад, населення загалом, вкладники, банки-учасники та інші) [6]. Після визначення цільових аудиторій для формування головних повідомлень та вибору інструментів комунікаційного впливу необхідно сформувати ключові характеристики для кожної цільової аудиторії: різний підхід до оцінки ризиків, бар'єри, сприйняття та очікування тощо.

Згідно з розробленим МАСД керівництвом виокремлюють такі цільові аудиторії для інформування громадськості про діяльність СГВ [2]:

– населення загалом та вкладники;

Схема 1. **Механізм інформування громадськості щодо діяльності системи гарантування вкладів**

Джерело: розроблено автором на основі [2].

– інституційні власники депозитів;
– інститути-учасники;
– засоби масової інформації;
– законодавці та інші державні органи.

На нашу думку, цей перелік доцільно доповнити такими цільовими аудиторіями: професійні асоціації та організації; вищі навчальні заклади, а в рамках окремих цільових аудиторій варто виокремити підгрупи залежно від різних класифікаційних ознак (див. схему 2).

Наймасштабнішою є цільова аудиторія, що включає населення загалом та вкладників зокрема. Тому її розмір зумовлює потребу поділу на підгрупи, що дасть змогу оцінити особливості й потреби кожної з них. В основу розподілу пропонуємо покласти дві найпоширеніші класифікаційні ознаки: за віковою ознакою та за сферою діяльності.

Наступною цільовою аудиторією, запропонованою МАСД, є інституційні власники депозитів. Зазвичай їх не включають до цільових аудиторій з інформування громадськості, але їхня можливість впливати на ліквідність фінансового ринку та ринкову дисципліну зумовлює потребу включення їх до окремої цільової аудиторії.

Інституційні власники депозитів повинні оцінювати діяльність фінансових інститутів, які вони обирають для розміщення своїх коштів. Вони можуть впливати на політику фінансових інститутів шляхом розміщення депозитів у найменш ризикових із них або диверсифікувати свої портфелі [2]. Таким чином, інституційні власники депозитів повинні бути обов'язково включені до окремої цільової аудиторії з інформування громадськості щодо СГВ.

Окремої уваги в складі цільових аудиторій потребує аналіз інститутів – учасників СГВ, адже вони є головним джерелом поширення інформації серед інших цільових аудиторій. Суб'єктами СГВ законодавчо визначено: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, банки та вкладників [8]. Тому до складу цієї цільової аудиторії пропонуємо включити НБУ та банки (Кабінет Міністрів України і вкладники включені до інших цільових аудиторій).

Інститути-учасники можуть бути найефективнішими партнерами Фонду для підвищення поінформованості двох важливих цільових груп: працівників фронт-офісів та вищого керівництва банку. Працівники фронт-офісів щоденно спілкуються з вкладниками, тому від їхньої компетентності й обізнаності безпосередньо залежить рівень довіри громадян до банківської системи. Вище керівництво банку співпрацює з корпоративними клієнтами, що дає змогу поширювати інформацію серед інституційних вкладників [2].

Особливу групу в складі цільових аудиторій становлять засоби масової інформації, які одночасно є найпоширенішими каналами розповсюдження інформації та окремими цільовими групами. Чітко організована постійна співпраця з різними ЗМІ є запорукою належного рівня поінформованості населення та інших цільових груп.

Також до складу цільових аудиторій з інформування громадськості про функціонування СГВ керівництвом МАСД запропоновано включити законодавців та інші державні органи [2]. Вони повинні бути добре поінформовані про особливості функціонування різних СГВ, адже це підвищить ефективність її діяльності та захистить інтереси вкладників і держави загалом.

Крім запропонованих МАСД цільових аудиторій, ми вважаємо за доцільне додати такі групи: професійні асоціації та організації; вищі навчальні заклади. Професійні асоціації та організації, які є авторитетними та визнаними (наприклад, Асоціація українських банків, Рада незалежних бухгалтерів та аудиторів, Спілка аудиторів України та інші), можуть здійснювати вагомий вплив на думку їхніх учасників. Тому проведення спільних інформаційних заходів із цими організаціями може стати важливим напрямом поширення інформації про СГВ.

Ще одну цільову аудиторію, яку варто врахувати при формуванні механізму поширення інформації про СГВ, на нашу думку, мають скласти навчальні заклади різних освітніх рівнів і спеціальностей. Цю аудиторію можна розділити на кілька цільових груп залежно від рівня акредитації (технікуми, коледжі, інститути та інші) і спеціалізації (економічних, технічних та інших спеціальностей). Поширення інформації про СГВ серед студентів може стати фундаментом для підвищення рівня фінансової грамотності і довіри населення до банківської системи в довгостроковій перспективі.

Схема 2. **Цільові аудиторії для інформування громадськості про основні параметри системи гарантування вкладів**

Джерело: розроблено автором на основі [1, 2, 3, 4].

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Оскільки основною метою діяльності СГВ є захист інтересів вкладників та підвищення довіри населення до банківської системи, то зміст інформаційних повідомлень повинен сприяти досягненню цієї мети. Крім того, для отримання максимального ефекту від інформаційної кампанії інформація, що поширюється, повинна відповідати певним вимогам, таким як: зрозумілість, доступність, однозначне тлумачення, послідовність, логічність та лаконічність. Недоцільно розповсюджувати інформацію, котра містить негативні повідомлення та може спричинити паніку серед вкладників.

Програма інформування населення про діяльність СГВ має містити такі дані [7]:

– які фінансові інструменти потрапляють під захист СГВ;

– які фінансові інститути пропонують застраховані депозитні продукти і яким чином їх можна ідентифікувати;

– ліміти страхового відшкодування і потенційна можливість понести збитки за депозитами, що перевищують за розміром ці ліміти;

– процес виплати страхового відшкодування: яким чином, де і як вкладники можуть заявити свої вимоги й отримати відшкодування при настанні страхового випадку.

У процесі організації інформаційних заходів для різних цільових аудиторій необхідно брати до уваги низку факторів: демографічні, рівень освіти і грамотності аудиторії, чисельність слухачів тощо, врахування яких дає змогу обрати оптимальну кількість та спрямованість інструментів інформаційного впливу. Особливості застосування Фондом основних інструментів такого впливу наведено в таблиці.

Крім зазначених вище, виділяють також інші інструменти інформаційного впливу:

– проведення дослідження поінформованості населення про СГВ;

– публікації статей у фахових виданнях;

– презентації на конференціях;

– організація ділових ігор (поширюються безкоштовно, наприклад, через Інтернет), котрі імітують поведінку споживачів банківських послуг (досвід Малайзії);

– виставка рекламних матеріалів про діяльність Фонду (наприклад, заходи, що проводяться щорічно МАСД) [3];

– використання реєстрів продуктів [2] (у зв'язку з існуванням великої кількості фінансових продуктів, схожих на депозити, деякі страховики депозитів вимагають від учасників СГВ надавати реєстри продуктів, щоб допомогти вкладникам розрізнити застраховані послуги від незастрахованих);

– розміщення публічної інформації на інформаційних дошках у приміщенні Фонду;

– надання інформації під час особистого прийому громадян [10].

БЮДЖЕТ І ПЕРІОДИЧНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ

Застосування широкого спектра існуючих інструментів інформаційного впливу обмежується бюджетом програм з інформування громадськості, який також визначає періодичність і строки діяльності щодо інформування громадськості, яке безпосередньо визначає бажаний рівень поінформованості цільових аудиторій та присутності в інформаційному полі.

Щодо періодичності, то всі рекомендаційні матеріали МАСД [2, 6, 7] свідчать про потребу поширення інформації на постійній основі. Як мінімум бюджет повинен покривати витрати на розповсюдження річного звіту і навчальних матеріалів, обслуговування інтернет-сайта і безкоштовної телефонної лінії [2].

ПРОГРАМА ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В ОСОБЛИВИХ СИТУАЦІЯХ

Однією зі складових ефективної кампанії з інформування громадськості є обов'язкова наявність програми (стратегії) інформування населення у надзвичайних ситуаціях, яку страхувальник депозитів повинен завчасно розробити на випадок банкрутства окремого банку, кількох банків та виникнення системної кризи [6]. МАСД надає такі рекомендації щодо розробки стратегії інформування населення у випадку виникнення певних ситуацій: перехід до обмеженого страхового покриття, фінансові труднощі окремих банків, банкрутство інститутів-учасників, питання транскордонного характеру [2].

Перехід до обмеженого покриття та питання транскордонного характеру не актуальні для вітчизняної СГВ, адже з самого початку її функціонування в Україні використовувалося обмежене покриття, а транскордонні зв'язки національною СГВ не передбачені. Втім, окрім існуючих випадків особливих ситуацій, пропонуємо розглянути порядок інформування населення у випадку недоступності вкладів в окремому регіоні, що може бути пов'язано зі стихійним лихом, вій-

Таблиця. **Особливості застосування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб основних інструментів інформаційного впливу (протягом 2013 року)**

№ п/п	Інструменти інформаційного впливу	Особливості застосування Фондом інструментів інформаційного впливу
1	Засоби масової інформації	Протягом 2013 року Фонд опублікував в офіційних засобах масової інформації (зокрема газетах "Голос України" та "Урядовий кур'єр") 52 оголошення, у регіональних друкованих виданнях – більше 25 загальним тиражем понад 500 000 примірників. Виходів в ефір на радіо – близько 30, на регіональному телебаченні – близько 70, в інтернет-виданнях – більше 60 публікацій. У 2013 році Фонд активно співпрацював з інформаційними агентствами "Укрінформ", "Українські новини", "ЛІГАБізнес-інформ", телеканалами "1+1", "Інтер", "БТБ", "ТВі", "ЕРА", "Тоніс", "Рада", "Київ", "Перший національний"
2	Друковані матеріали	Фондом розроблено інформаційні брошури, котрі містять загальну інформацію про СГВ: умови гарантування, здійснення Фондом тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків, відповіді на найпоширеніші запитання про систему гарантування вкладів фізичних осіб та поради вкладникам у випадку визнання банку неплатоспроможним
3	Сайти	Функціонує офіційний сайт Фонду, на якому розміщується та постійно оновлюється інформація про СГВ
4	Лекції та семінари	У 2013 році Фондом організовано та проведено низку публічних дискусій за участі експертів, серії регіональних прес-клубів тощо
5	Знаки та логотипи	Фондом використовується власний логотип
6	Безкоштовні телефонні лінії	Важливою складовою інформування громадськості є надання відповідей на запитання вкладників по телефону "гарячої лінії". Упродовж 2013 року отримано понад 20 тисяч телефонних звернень
7	Письмові звернення	Протягом 2013 року на адресу Фонду надійшло 5 738 письмових звернень вкладників (опрацьовано та дано відповіді на 4 335 звернень громадян).

Джерело: складено автором на основі [9].

ськовими подіями або зумовлено іншими ситуаціями локального територіального характеру. В разі настання такого випадку необхідно поширювати інформацію про посилення безпеки роботи банків у проблемних регіонах, а також можливість отримати вклади в інших відділеннях банків.

Крім зазначених вище інструментів інформаційного впливу, при виникненні особливих ситуацій можуть бути використані додаткові способи поширення інформації: відрядження працівників Фонду до проблемного банку для роз'яснення ситуації вкладникам, відкриття додаткових телефонних ліній для відповідей на запитання, адресне розсилання листів вкладникам, випуск актуалізованих брошур тощо.

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА РІВНЯ ПОІНФОРМОВАНОСТІ

Ефективною практикою для страхувальника є проведення регулярної незалежної оцінки рівня поінформованості [6]. Виділяють три способи (етапи) проведення оцінки ефективності інформаційної кампанії: оцінка обсягу виконаної роботи; оцінка рівня розуміння (усвідомлення) інформаційних повідомлень; оцінка змін у переконаннях та поведінці відповідної цільової аудиторії [5, с. 72].

Графік. **Структура проаналізованої Фондом гарантування вкладів фізичних осіб інформації за 2013 рік**

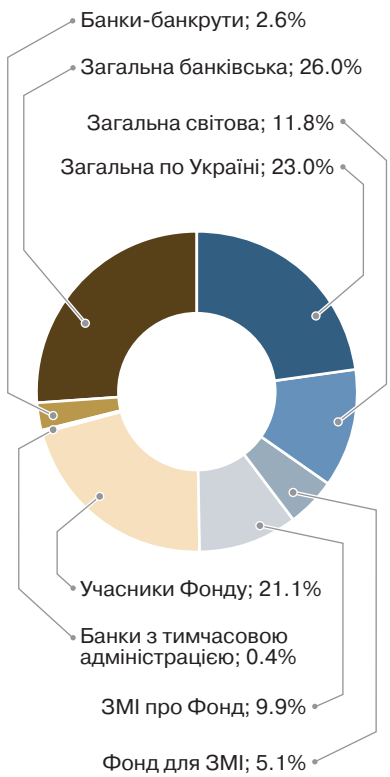

Джерело: [9].

Найпоширенішим і найпростішим способом оцінки ефективності інформування громадськості є використання показників обсягу виконаної роботи. Так, Фонд аналізує динаміку телефонних та письмових звернень, а також проводить моніторинг інформації про Фонд у ЗМІ. У 2013 році Фонд продовжував інформаційно-аналітичну діяльність на основі моніторингу інформації у ЗМІ, в тому числі проводив аналіз зовнішньої інформації про банки – учасники Фонду та банківську систему в цілому (див. графік) [9].

Наступна група показників розуміння (усвідомлення) інформаційних повідомлень передбачає оцінку того, наскільки інформація донесена до цільової аудиторії та розширила рівень знань громадськості про СГВ. Найпрактичнішим способом є соціологічні опитування до і після проведення інформаційних кампаній із подальшим порівнянням різниці рівня поінформованості громадськості.

Найскладніше оцінити рівень впливу (зміни у поведінці) програми з інформування населення на поведінку вкладників, особливо – у короткостроковому періоді та в період фінансової стабільності.

Страховики депозитів досить часто використовують сторонні організації для проведення оцінки ефективності інформаційної діяльності. (Їх залучають у Канаді, Угорщині, Мексиці, на Тайвані та в США) [2].

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток суспільства характеризується постійним підвищенням значення інформації, її поширенням та аналізом напрямів використання. Особливу роль відіграє інформація у фінансовому секторі, де від її спрямованості, своєчасності та якості залежить динаміка формування фінансових ресурсів, стабільність і стійкість фінансових установ. Крім того, впровадження та використання сучасних інформаційних підходів і механізмів у сфері гарантування вкладів дає змогу досягти синергетичного ефекту, коли переваги отримують усі учасники: банки – стабільні фінансові ресурси, вкладники – додаткові джерела доходів від розміщення своїх заощаджень, держава – динамічний розвиток фінансового сектору.

Отже, проведений аналіз літературних джерел та світового досвіду дає змогу сформувати такі фактори, котрі підвищують ефективність програми з інформування громадськості щодо функціонування СГВ:

– достатній рівень фінансування інформаційних кампаній;

– чітка постановка мети і завдань програми з інформування громадськості;

– планування інформаційної програми з використанням сценарного підходу (у звичайних умовах та в особливих ситуаціях);

– формування цільових аудиторій та цільових груп;

– вибір найбільш прийнятних інструментів інформаційного впливу;

– організація співпраці в інформаційному полі між усіма учасниками системи фінансової безпеки країни;

– постійне проведення моніторингу та оцінки ефективності інформаційної програми.

❑

Список використаних джерел

1. Bartiloro L. Is your money safe? What Italians know about deposit insurance / Laura Bartiloro // Questioni di Economia e Finanza. Occasional papers. Number 104 – October 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/econo/quest_ecofin_2/QF_104/QEF_104.pdf. Назва з екрана.

2. Public Awareness of Deposit Insurance Systems. Guidance Paper. 6 May 2009. Prepared by the Research and Guidance Committee International Association of Deposit Insurers. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iadi.org/docs/Public Awareness...6_May_2009.pdf. Назва з екрана.

3. Sandulescu N. E. Public Information – Requirement of Deposit Guarantee Schemes / Nadia Elena Sandulescu // Review of International Comparative Management. – Volume 13, Issue 3, July 2012. – P. 387–393.

4. Straeter N., Cornelissen M., Pfingsten A., "Deposit insurance: an empirical study of private investors' knowledge and perception", Deutsche Gesellschaft fur Finanzwirtschaft (2008). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dgf2008.de›content/paper/DGF.pdf. Назва з екрана.

5. Організація та проведення соціальної рекламно-інформаційної кампанії: Метод. посібник / Авторський колектив: Т.А.Марочко, Є.В.Ромат, А.Л.Стрелковська, Т.В.Хімченко. – К.: Фенікс, 2007. – 107 с. – (Ukrainian source).

6. Основополагающие принципы для эффективных систем гарантирования депозитов / Базельский комитет по банковскому надзору. Международная ассоциация страховщиков депозитов. Июнь 2009 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iadi.org/docs/Russian_IADI_BCBS_Core_Principles.pdf. Назва з екрана.

7. Основополагающие принципы для эффективных систем гарантирования депозитов. Методология оценки / Базельский комитет по банковскому надзору. Международная ассоциация страховщиков депозитов. Декабрь 2010 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.asv.org.ru/documents_&_analytik/analytics/international/214876/. – Назва з екрана.

8. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.org.ua/legislation/. – Назва з екрана.

9. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2013 рік: Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/about/report/. – Назва з екрана.

10. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fg.gov.ua. Назва з екрана.

11. Щодо схем гарантування депозитів. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 1994 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_275. Назва з екрана.

Банкноти України/

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами номіналами 200 гривень та 1 гривня в грудні 2014 року

Replenishment of money circulation with the 200 hryvnia and 1 hryvnia banknotes in December 2014

Готівково-грошовий обіг в Україні, починаючи з 1 грудня 2014 року, поповнено банкнотою номіналом 200 гривень, а з 22 грудня – банкнотою номіналом 1 гривня 2014 року випуску. Їхній дизайн не відрізняється від дизайну банкнот гривні відповідних номіналів зразка 2003-го та наступних років, окрім зазначеного на них року випуску – 2014 та підпису Голови Національного банку України Валерії Гонтаревої.

Поповнення готівково-грошового обігу банкнотами гривні 2014 року виготовлення здійснено в межах планового випуску на підставі постанови Правління Національного банку України від 22 жовтня 2014 року № 668 з метою забезпечення готівкового обігу, відповідно до статей 34 і 35 Закону України "Про Національний банк України" та у зв'язку з призначенням на посаду Голови Національного банку України Гонтаревої В. О.

❑

БАНКНОТА НОМІНАЛОМ 200 ГРИВЕНЬ

Лицьовий бік

Зворотний бік

БАНКНОТА НОМІНАЛОМ 1 ГРИВНЯ

Лицьовий бік

Зворотний бік

УДК 336.761(477)

Дослідження/

Олексій Пластун
Oleksii Plastun

Кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Accounting and Audit of the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (City of Sumy)

Гіпотеза надреакцій: теорія та практика фінансових ринків

Overreaction hypothesis: theory and practice of financial markets

У статті досліджено короткострокові цінові реакції після одноденних аномальних коливань цін на різних фінансових ринках, у тому числі фондовому ринку України. Запропоновано авторський підхід до розрахунку та ідентифікації аномальних цінових змін. На основі аналізу щоденних даних за період 2008–2012 рр. підтверджено гіпотезу про те, що після аномальної динаміки цін їхні протилежні зміни наступного дня, як правило, більші, ніж наступного дня після звичайного (типового) коливання. Це створює передумови для отримання надприбутків від біржової торгівлі на основі реверсійної стратегії. На підставі результатів дослідження запропоновано базові правила торгівлі на основі короткострокових ринкових надреакцій.

The article investigates the short-term price reactions after one-day abnormal price fluctuations on different financial markets, including the stock market of Ukraine. The author suggests an approach to calculation and identification of abnormal price changes. Having analyzed daily data for the 2008 – 2012 period, he confirmed the hypothesis about the fact that after the abnormal price movement the size of contrarian price movement usually higher after normal (typical) daily fluctuation. This creates prerequisites for obtainment of extra profits from trading based on the contrarian strategy. Based on results the author suggests basic rules of trading on short-term market overreactions.

Ключові слова: гіпотеза ефективного ринку, гіпотеза надреакцій, аномальна динаміка, реверсійна стратегія, фондовий ринок.

Key words: efficient market hypothesis, overreaction hypothesis, abnormal dynamics, contrarian strategy, stock market.

НАДРЕАКЦІЇ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ ТА ГІПОТЕЗА ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ

Відповідно до гіпотези ефективного ринку (ГЕР) усі учасники біржових торгів є раціональними економічними суб'єктами, що мають однаковий доступ до інформації. Внаслідок цього отримання ними надприбутків неможливе, оскільки вся важлива інформація вже врахована у ціні. Тобто щоб визначити недооцінений актив і купити його або, навпаки, продати переоцінений, немає механізму, оскільки таких активів на ринку фактично не існує. Це, звісно, вельми широке узагальнення основних положень ГЕР, але загалом і в цілому її суть саме така. Однією з концепцій, яка лежить в основі ГЕР, є гіпотеза випадкових блукань, згідно з якою ціна активу, що виникає на ринку в певний момент часу, не залежить від його ціни в попередні періоди. Як наслідок, вивчення минулої динаміки зміни ціни фінансового активу не дає змоги визначити подальший напрямок її руху, а отже, і прогнозувати фінансові ринки.

С.Котарі та Дж. Уорнер (S.Kothari, J.Warner) провели дослідження наукових публікацій, що свідчили б на користь основних положень ГЕР. Відповідно до їх результатів більше 500 публікацій у кращих економічних журналах свідчать про переважання раціональної поведінки інвесторів та їх адекватної і раціональної реакції на нову інформацію [14].

Незважаючи на популярність, логічність та простоту цієї гіпотези, практичний досвід діяльності фінансових ринків свідчить, що припущення, на яких базується теорія ефективного ринку, не завжди відповідають дійсності. Це ж стосується й основних положень гіпотези ефективного ринку.

Невідповідності між реальним станом речей і теорією, котрі виникають у практичній і теоретичній площинах, називаються аномаліями ГЕР.

Існування аномалій ГЕР призвело до появи поведінкових (біхевіористських) фінансів, за допомогою яких учені намагаються дати пояснення нетиповим ситуаціям та невідповідностям реального стану ринку основним положенням ГЕР із позиції аналізу типових "вад" людської психології як основної причини виникнення та існування аномалій.

Р.Бол (R.Ball) зазначає, що перелік невідповідностей між реальним станом речей та положеннями ГЕР є значним і включає як надмірну реакцію ринків на певну інформацію, так і, навпаки, – надслабку, а також вибухи волатильності та сезонні спалахи дохідності, її залежність від різних змінних, зокрема ринкової капіталізації, норми дивідендів, ринкових коефіцієнтів тощо [2].

На увагу науковців заслуговують надреакції на фінансових ринках – суттєві зміни цін на фінансові активи протягом певного періоду часу порівняно з їхніми середніми (типовими) значеннями. Нині є дві гіпотези для пояснення аномальної цінової динаміки:

– гіпотеза надреакцій (Overreaction Hypothesis) – відповідно до неї інвестори, що виявляють надмірну реакцію протягом певного дня, наступного вже здійснюють протилежні дії, тобто якщо ціна значно зросла, то наступного дня вона зменшиться і навпаки;

– гіпотеза недореакцій (Underreaction Hypothesis) – інвестори недостатньо реагують на певну подію впродовж дня, втім уже наступного коригують свої дії у протилежному напрямку – мається на увазі, що у випадку появи певних позитивних новин спочатку ціна може не відреагувати або навіть зменшиться, втім наступного дня відбуватиметься її зростання [19].

Оскільки випадки надреакцій є поширенішими, особливо в умовах кризи, об'єктом нашого дослідження буде саме гіпотеза надреакції.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПРОБЛЕМАТИКИ РИНКОВИХ НАДРЕАКЦІЙ

Концепція гіпотези надреакції була запропонована в 1985 році В. де Бондом та Р.Талером (W. de Bondt, R.Thaler) [7]. Концепція де Бонда – Талера базувалася на дослідженнях Д.Канемана та А.Тверскі (D.Kahneman, A.Tversky), які довели, що інвестори воліють переоцінювати новітню інформацію та недооцінювати інформацію минулу [12]. Відповідно до досліджень де Бонда – Талера надприбутки можуть бути отримані шляхом використання такої торговельної стратегії: необхідно купувати ті цінні папери, що втратили в ціні, і продавати ті, що зросли в ціні.

До таких висновків вони дійшли, досліджуючи портфелі цінних паперів Нью-Йоркської фондової біржі. Аналіз засвідчив: портфелі, для яких була притаманною гірша (краща) динаміка впродовж трирічного періоду, мають дзеркально протилежні кращі (гірші) результати протягом наступних трьох років.

Щодо конкретних параметрів, то де Бонд і Талер наводять такі результати: портфелі, котрі протягом певного періоду демонстрували результати, гірші за середні, впродовж наступних 36 місяців показували дохідність, що перевищувала середньоринкову на 19.6%. Водночас портфелі, які були прибутковішими за середньоринкові значення, в наступні 36 місяців отримували норму дохідності на 5% меншу від середньоринкової [7].

Цей факт пов'язують з ірраціональною поведінкою інвесторів, які надреагують на певні новини, сприймаючи їх занадто оптимістично (песимістично), що призводить до значних відхилень ціни від фундаментальної вартості активу. Причому така надреакція стає причиною корекції ціни в наступних періодах.

Цікавими побічними результатами дослідження де Бонда – Талера є констатація факту, що надреакція є асиметричною: її ефект значно більший для акцій недооцінених, ніж для акцій переоцінених. Ще одним висновком із цього дослідження є підтвердження "ефекту січня" – більшість надмірних реакцій відбувається у січні кожного року [7, 8, 13].

Теорія надреакцій отримала значне поширення серед науковців. Після виходу праці де Бонда – Талера (1985 р.) науковці з різних країн проводили аналогічні дослідження в розрізі різних часових періодів, ринків, країн. Наведемо приклади деяких досліджень (див. таблицю 1).

Здебільшого об'єктом дослідження науковці обирають фондові ринки, втім гіпотеза надреакцій тестувалася і на інших фінансових ринках. Зокрема ринку золота (Д.Катлер, Дж. Потерба та Л.Саммерс (D.Cutler, J.Poterba, L.Summers) [6]), ринку опціонів (А.Потешман (A. Poteshman) [18]) тощо.

Адекватність теорії надреакцій було доведено не лише на теоретично-емпіричному рівні, а й у сфері реального трейдингу. На користь цієї гіпотези свідчить також дослідження, проведене Н.Єгадішем та Ш.Тітманом (N.Jegadeesh, S.Titman), які розробили торговельну стратегію, що базується на основних положеннях гіпотези надреакцій. Алгоритм стратегії вельми простий і полягає у відкритті угод, які за змістом є протилежними до попереднього руху. Періодом для аналізу в дослідженні Н.Єгадіша та Ш.Тітмана був один місяць. Тобто після зростання ціни на певні акції протягом одного місяця вони продаються, і ця тенденція утримується впродовж одного наступного місяця і, навпаки, після зменшення ціни впродовж одного місяця їх активно купують упродовж місяця. Прибутковість такої стратегії за даними цих дослідників становить 12% на місяць [10]. Схожу стратегію, але з періодом у тиждень, було розроблено Б.Леманом (B.Lehmann) та іншими науковцями. Її результат становив 2% прибутку на тиждень. Такі результати є опосередкованим свідченням того, що теорія надреакцій – це не лише гіпотетична конструкція, а реальне явище, що впливає на фондовий ринок [16].

Незважаючи на значну кількість наукових розробок з проблематики теорії надреакцій, навіть у науковому середовищі сьогодні немає єдиної думки щодо причин надреакцій. Адже відповідно до ГЕР теорія надреакцій не мала б існувати, зважаючи на широкі можливості арбітражу на фінансових ринках. Проте фактичні дані свідчать про реальність гіпотези надреакцій. Основні підходи до по-

Таблиця 1. **Основні наукові дослідження надреакцій на американському фондовому ринку**

Автор	Основні результати
К.Браун, В.Харлоу та С.Тініц (K.Brown, W.Harlow, S.Tinic) [4]	Аналізували дані Нью-Йоркської фондової біржі за період з 1946 р. до 1983 р. і дійшли висновків про наявність надреакцій
П.Заровін (P.Zarowin) [20].	Довів появу короткострокових ринкових надреакцій
А.Аткінс та Е.Діл (A.Atkins, E.Dyl) [1]	Досліджували динаміку звичайних акцій на Нью-Йоркській фондовій біржі після значних цінових змін протягом одного торгового дня та виявили виникнення надреакцій, особливо у випадку падіння цін
М.Фері та Г.Мін (M.Ferri, C.Min) [9]	Підтвердили гіпотезу надреакцій на даних індексу Стандард енд Пурз (S&P) 500 за період 1962–1991 рр.
С.Ларсон та Д.Мадура (S.Larson, J.Madura) [15]	Аналізуючи дані Нью-Йоркської фондової біржі за період із 1988 р. до 1998 р., довели появу ефекту надреакції
А.Клемен, М.Дрю та інші (A.Clements, M.Drew, E.Reedman, M.Veeraraghavan) [5].	Аналіз даних за 1983–2007 рр. засвідчив, що положення теорії надреакцій відповідають реальній поведінці фінансових ринків, причому її прояви з часом навіть збільшуються

яснення причин її існування можемо умовно розділити на такі групи: 1) психологічні; 2) технічні; 3) фундаментальні; 4) інші.

АНОМАЛЬНІ ЦІНОВІ КОЛИВАННЯ ЯК НАСЛІДОК НАДРЕАКЦІЙ

Ґрунтуючись на аналізі причин виникнення ринкових надреакцій, дослідники припускають: якщо надреакція є не результатом досягнення нового справедливого рівня ціни, а комплексом психологічних, технічних та інших, не пов'язаних з раціональністю факторів, то після закінчення надреакції має відбуватися корекція ціни на ринкові активи до її справедливого фундаментального рівня. Наслідком цього має бути зворотна динаміка ціни, що за амплітудою буде більшою від зворотної динаміки протягом звичайних періодів.

Так, М.Бремер та Р.Свіні (M.Bremer, R.Sweeney) довели факт, що після надзвичайно великої негативної динаміки ціни відбувається позитивний ціновий тренд, який за своїми обсягами перевищує звичайний рівень. Аналіз негативних щоденних змін, які за розмірами перевищували 10%, засвідчив, що наступного після них дня ціна зростала в середньому на 1.77% [3].

Спробуємо дати пояснення цим аномальним контрреакціям:

– **фіксація прибутків** – трейдери, котрі здійснювали операції відповідно до аномальної цінової динаміки наступного дня, після усвідомлення факту, що потенціал зростання вичерпано, закривають свої позиції. Тобто вони здійснюють протилежні за напрямом угоди, які започатковують рух у протилежному до попередньої аномальної динаміки напрямі;

– **технічні фактори** – після аномально значних змін ціни більшість технічних індикаторів класу "осцилятори" сигналізують про входження ціни у зону перекупленості/перепроданості. Таким чином вони генерують сигнали для здійснення угод, дзеркально протилежних попередньому аномальному тренду;

– **ринкові (раціональні) фактори** – учасники ринку переосмислюють інформацію, вони усвідомлюють факт аномальності попереднього тренду, і завдяки цьому ціна повертається до рівноважного рівня [11].

Незважаючи на вельми значну кількість досліджень, присвячених теорії надреакцій, нині ще залишається невирішеним ряд важливих питань.

Зокрема, як правило, об'єктом досліджень є фондовий ринок та його окремі інструменти. В нашому дослідженні ми проаналізуємо, крім фондового ринку, також і міжнародний валютний ринок і товарні ринки (золото, нафту). Причому результати розглядатимуться в комплексі, що дасть змогу на базі єдиної методології оцінити реалістичність теорії надреакцій для різних типів ринків.

Принципово новим результатом буде аналіз фондового ринку України на предмет перевірки гіпотези надреакцій. Новітньою буде і методологія дослідження, починаючи від періоду надреакцій, закінчуючи особливостями ідентифікації надреакцій та розрахунку обсягів контррухів.

Таким чином, метою цього дослідження є доведення/спростування наявності після надреакцій аномальних за розмірами контрреакцій.

Прогнозовані результати дослідження можемо розділити на дві групи:

- **теоретичні** – спростування/підтвердження ряду положень ГЕР;
- **практичні** – у випадку доведення наявності аномалій у розмірах контррухів з'являється принципова можливість розробки торговельної стратегії – по суті механізму прогнозування фінансових ринків та алгоритму дій трейдера після виникнення надреакцій з метою отримання надприбутків.

ДАНІ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктами аналізу дослідження є:

– індекс Доу-Джонса (фондовий ринок розвинутої країни – США);

– валютна пара євро/долар США (у межах міжнародного валютного ринку);

– золото (товарний ринок);

– нафта (товарний ринок);

– індекс UX (фондовий ринок України).

Основою методології аналізу буде використання *t*-статистики для підтвердження/спростування того факту, що контрреакції, які виникають після аномальних змін ціни, відрізняються від звичайних контрреакцій.

Перевищення розрахункового значення *t*-критерію над його критичним значенням свідчитиме про те, що представлені масиви даних належали різним генеральним сукупностям. З практичної точки зору це означатиме, що розміри контрреакцій, які виникають після аномальної цінової динаміки, статистично відрізняються від звичайних контррухів, що, в свою чергу, свідчить на користь теорії надреакцій.

Вибір *t*-критерію Стьюдента зумовлений специфікою даних (їх відповідність нормальному закону розподілу), а також тим, що ця методологія часто використовується для вирішення схожих задач.

Важливою складовою дослідження є формування вибірки даних. Принциповим при цьому є трактування цінової динаміки, яка оцінюватиметься на предмет аномальності.

Оскільки нами розглядаються короткострокові аномалії, то періодом аналізу буде один день (одна торговельна сесія для фондового ринку).

Типовими параметрами, що характеризують поведінку ціни протягом дня, є: її максимум і мінімум, а також ціни відкриття і закриття ринкових торгів.

У більшості досліджень шкалою цінової динаміки є різниця між цінами відкриття і закриття торгів, оскільки саме ця різниця є прямим показником динаміки за певний період.

Проте ми вважаємо такий підхід недостатньо адекватним, оскільки він не відображає реальні події максимально достовірно. Можемо навести масу прикладів вельми значних цінових коливань протягом дня, які, втім, були вкрай незначними щодо різниці цін відкриття і закриття торгів. З позиції нашого дослідження показником, який справді відображає величину різниці цін, є щоденний діапазон коливань, тобто різниця між їх максимумом і мінімумом протягом дня.

Варто зазначити, що в більшості випадків для розрахунку величини цінової динаміки використовують відносні показники (зміну у відсотках). Альтернативою цьому підходу є розрахунок величини цінової динаміки в пунктах (тобто використання абсолютних величин).

Оскільки використання відносних величин дає змогу уникнути впливу змін розмірів абсолютних діапазонів унаслідок зміни цін (наприклад, при її зростанні обсяг денних коливань в абсолютному вираженні теж збільшується). Саме тому використання відносних величин вважаємо більш коректним та адекватним.

Формула розрахунку величини цінової динаміки протягом дня буде такою:

$$R_i = \frac{(High_i - Low_i)}{Low_i} \times 100\%, \qquad (1)$$

де R_i – розмір денного коливання у відсотках i-го дня;

$High_i$ – максимум ціни i-го дня;
Low_i – мінімум ціни i-го дня.

Наступним важливим кроком є визначення критерію аномальності цінової динаміки, який зводиться до визначення того, які зміни ціни вважати нетиповими, а які – типовими.

Пропонуємо три варіанти критеріїв аномальності.

1. Одне середньоквадратичне відхилення:

$$R_i > (\overline{R}_n + \delta_n), \quad (2)$$

де $\overline{R}$ – середній розмір коливань ціни за період n;

$$\overline{R}_n = \sum_{i=1}^{n} R_i / n, \quad (3)$$

де δ_n – середньоквадратичне відхилення коливань ціни за період n;

$$\delta_n = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(R_i - \overline{R})^2}. \quad (4)$$

2. Два середньоквадратичні відхилення:

$$R_i > (\overline{R}_n + 2 \times \delta_n). \quad (5)$$

3. Три середньоквадратичні відхилення:

$$R_i > (\overline{R}_n + 3 \times \delta_n). \quad (6)$$

Тривалість періоду визначатиметься у дослідженні окремо в результаті оцінки даних для різних його значень.

Таким чином, якщо цінова динаміка аналізованого періоду є більшою від заданих параметрів, вона вважається аномальною. Відповідно день, коли вона виникла, буде днем надреакції, а наступний – днем аномальної контрреакції (принаймні, гіпотезу про це буде перевірено).

Наступним етапом є визначення розміру контрреакції. Пропонуємо визначати її як відносну різницю між ціною відкриття наступного дня і максимальним відхиленням від неї у напрямі, протилежному ціновій динаміці попереднього аномального дня.

Для цього першим кроком має бути визначення типу цінової динаміки аномального дня, тобто необхідно дати відповідь на запитання: ціна зросла чи впала?

Якщо ціна зростала, то формула розрахунку розміру контрреакції буде такою:

$$cR_{i+1} = 100\% \times \frac{(Open_{i+1} - Low_{i+1})}{Open_{i+1}}, \quad (7)$$

де cR_{i+1} – розмір контрреакції;

$Open_{i+1}$ – ціна на момент відкриття дня, наступного за аномальним.

У випадку зменшення ціни розмір контрреакції розраховується так:

Схема. **Алгоритм тестування ринкових надреакцій**

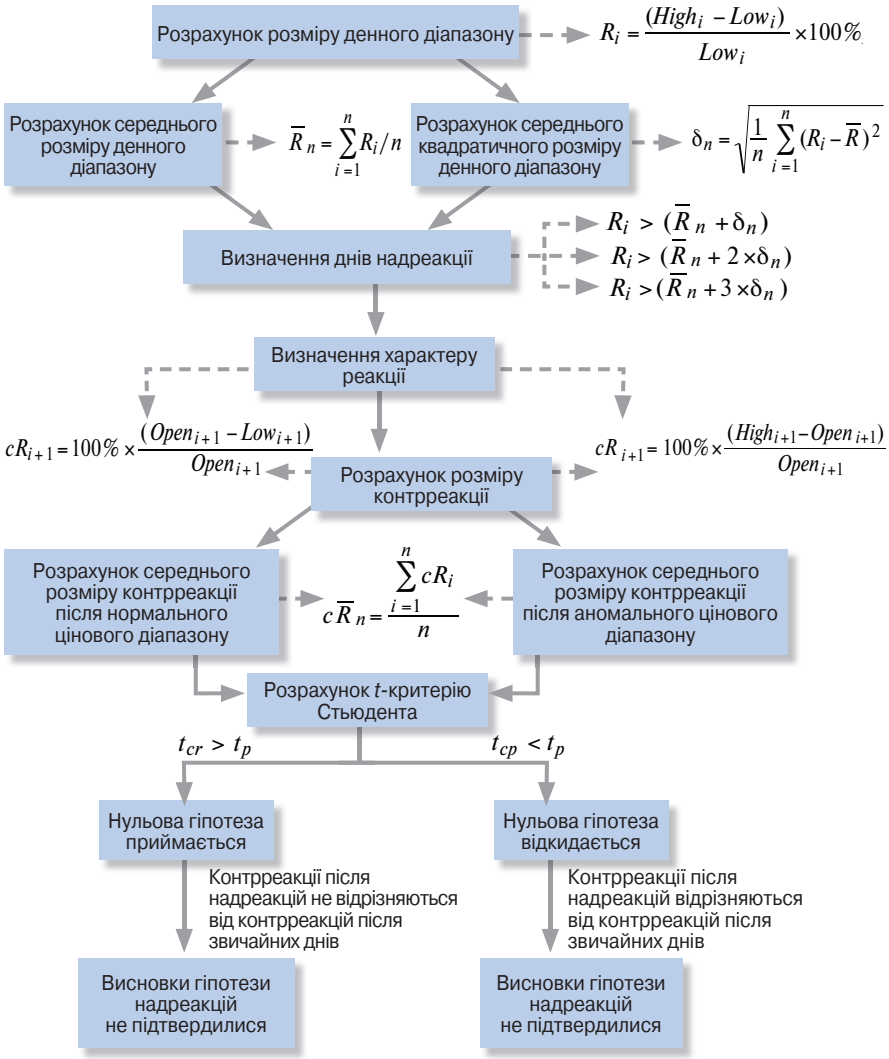

$$cR_{i+1} = 100\% \times \frac{(High_{i+1} - Open_{i+1})}{Open_{i+1}}. \quad (8)$$

Результатом розрахунків за формулами, наведеними вище, буде отримання двох діапазонів даних:

– розміри контрреакції після нормальних цінових коливань;

– розміри контрреакції після аномальних цінових коливань.

Мета дослідження – перевірка цих двох масивів даних на відповідність їх одній генеральній сукупності. Якщо вони відповідають, то робимо висновок про те, що методологія, обрана нами, не підтверджує (заперечує) основні положення теорії надреакцій. У протилежному випадку, якщо ці масиви належать до різних генеральних сукупностей, робимо висновок про підтвердження гіпотези надреакцій і того факту, що надмірна цінова динаміка генерує аномальні цінові контрреакції.

Нульова гіпотеза в цьому випадку буде такою: дані належать до однієї генеральної сукупності. Якщо t-критичне більше від t-розрахункового, гіпотеза приймається, у протилежному випадку – відкидається і робиться висновок про належність обраних масивів даних до різних генеральних сукупностей. Розглянемо алгоритм функціонування запропонованої методології (див. схему).

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ЕМПІРИЧНИХ ДАНИХ

Як свідчить проведений аналіз, результати значною мірою залежать від комбінації обраних параметрів (маємо на увазі період усереднення, а також критерій аномальності – кількість сигм, що додаються до середнього значення).

Таким чином, результати є змішаними. Цікавим наслідком аналізу да-

Таблиця 2. **Кількість аномальних щоденних цінових змін за індексом Доу-Джонса впродовж 1987–2012 рр. у розрізі різних варіантів періодів усереднення та критеріїв аномальності**

Критерії аномальності	*n* (період усереднення)							
	5 днів		10 днів		20 днів		30 днів	
	Кількість, шт.	%	Кількість, шт.	%	Кількість, шт.	%	Кількість, шт.	%
Усі цінові зміни	6 458	100	6 454	100	6 444	100	6 434	100
Зміна ціни перевищила середнє + 1 sigma	1 297	20	1 183	18	1 123	17	1 070	17
Зміна ціни перевищила середнє + 2 sigma	587	9	474	7	379	6	371	6
Зміна ціни перевищила середнє + 3 sigma	290	4	194	3	159	2	145	2

них є те, що збільшення глибини аномальної цінової динаміки не призводить до статистично значущого та гарантованого збільшення розмірів контррухів.

Розглянемо детальніше результати на прикладі індексу Доу-Джонса за період із 1987-го до 2012 року. Такий вибір зумовлений тим, що фондовий ринок США є одним із найбільших за обсягами та розвинутим із позиції залучення широкого кола інвесторів, це ринок, якому притаманний високий рівень біржової культури в цілому.

Показники щодо кількості аномальних цінових змін протягом аналізованого періоду наведено в таблиці 2. Як свідчать ці дані, обидва обрані параметри (період усереднення та критерій аномальності у вигляді кількості середньоквадратичних відхилень) мають значний вплив на кількість аномалій упродовж аналізованого періоду. Зміна періоду усереднення приводить до відносно незначних коливань кількості виявлених надреакцій (різниця між даними для періоду 5 та періоду 30 становить менше 10%). Таким чином, період усереднення можемо визначати, враховуючи не так кількість виявлених аномалій, як вплив певних інших аргументів, що є важливими для дослідника.

Інша ситуація виникає для параметра, що визначає обсяг перевищення аналізованих цінових змін над середніми змінами цін (мова йде про кількість середньоквадратичних відхилень (сигм), що мають додаватися до середнього значення). Як свідчать дані таблиці 2, додавання кожної додаткової сигми приводить до більш як двократного зменшення кількості виявлених аномалій. Це створює вельми суттєві обмеження щодо практичного використання цього параметра, оскільки 2–4% від загальної кількості (такий діапазон кількості надреакцій формується у випадку використання 3 сигм як критерію аномальності) – це дуже незначний діапазон – як з позиції репрезентативності сформованої вибірки, так і щодо використання висновків за результатами дослідження на практиці (мова йде про незначну кількість торговельних сигналів, що генеруються в такому випадку).

Узагальнюючи дані за різними комбінаціями параметрів, вважаємо за доцільне використовувати їх у такому наборі: період усереднення – 30, кількість сигм, що додаються до середнього, – 1. Такий вибір зумовлений рядом аргументів:

– саме за такої комбінації параметрів результати за різними типами ринків та активів найбільше наближені один до одного;

– незначні періоди усереднення призводять до зростання флуктуацій середніх значень та значень середньоквадратичного відхилення, що зменшує якість аналізу, додаючи до них значного "шуму" похибок;

– збільшення кількості сигм приводить до різкого зменшення кількості аномалій, що також різко зменшує практичну значущість отриманих результатів (маємо на увазі трейдинг на основі результатів дослідження та кількість сигналів, які генеруватиме торговельна стратегія на базі аналізу ринкових надреакцій), а також зменшує якість статистичного аналізу, оскільки аналізована сукупність стає відносно незначною;

– якість результатів є найбільшою саме за цих параметрів – різниця між звичайними середніми розмірами контрреакцій та середніми після аномальних змін ціни є максимальною.

Таким чином, для цього набору параметрів можемо узагальнити результати тестування у вигляді зведеної таблиці 3.

Результати проведеного дослідження свідчать про наявність статистично значущої різниці між обсягами контрреакцій після "звичайних" цінових коливань протягом торговельної сесії та після аномальної цінової динаміки на фінансові активи.

Єдиним винятком серед усіх аналізованих типів ринків та видів біржових активів є міжнародний валютний ринок, що аналізувався на прикладі валютної пари євро/долар США. На валютному ринку різниця між розмірами звичайних контрреакцій та контрреакцій після аномальних цінових коливань є незначною (середні майже однакові і становлять відповідно 0.5% та 0.52%) та статистично незначущою. Тобто нульова гіпотеза щодо приналежності цих контрреакцій після звичайних цінових коливань протягом торговельної сесії та після аномально глибоких коливань єдиній генеральній сукупності приймається. Отже, можемо констатувати, що на міжнародному валютному ринку неможливо отримати надприбутки від використання реверсивної торговельної стратегії на базі ринкових надреакцій.

Щодо інших ринків та видів біржових активів, то в середньому різниця становить 10%. Залежно від типів ринків та біржових активів дані є абсолютно різними. Максимальну дельту між "нормальним" середнім та

Таблиця 3. **Результати тестування нульової гіпотези для різних типів ринків та видів біржових активів (період усереднення 30, кількість сигм дорівнює 1)**

Показники	Тип ринку									
	Товарний				Фондовий				Валютний	
	Вид активу									
	Золото		Нафта		Індекс UX		Індекс Доу-Джонса (Dow-Jones)		Євро/долар США	
	Параметр									
	аном.	норм.	аном.	норм.	аном.	норм.	аном.	норм.	аном.	норм.
Кількість, шт.	726	3 583	693	3 816	142	790	1 070	5 364	952	5 164
Середнє значення, %	0.73	0.66	1.64	1.50	1.79	1.07	1.09	0.92	0.52	0.50
Середньоквадратичне відхилення, %	0.72	0.71	1.48	1.42	2.11	1.14	1.12	0.77	0.44	0.43
t-критерій	2.74		2.49		4.10		4.72		1.12	
t-критичне (p = 0.95)	1.96									
Нульова гіпотеза	Відхилена		Відхилена		Відхилена		Відхилена		Прийнята	

"аномальним" має фондовий ринок України (1.07% порівняно з 1.79%). Аномальна цінова контрреакція більша від типової на понад 50%. Це відкриває широкі можливості для спекулятивних операцій та отримання надприбутків від використання торговельної стратегії, побудованої на базі аналізу ринкових надреакцій.

Американський фондовий ринок продемонстрував другу за розміром дельту. Вона значно менша, ніж за фондовим ринком України, і в середньому становить не більше 20%. Утім, і ця різниця є вельми істотною, а в поєднанні з тим, що вона є статистично значущою (розрахункове значення критерію Стьюдента набагато більше від критичного значення), створює передумови для побудови успішної торговельної стратегії.

Таким чином, фондові ринки найчутливіші до ринкових надреакцій, результатом яких є виникнення аномальних контрзмін.

Менш чутливі товарні ринки. Різниця між нормальною контрзміною та аномальною в середньому становить приблизно 10%, але є статистично значущою. Це дає підстави стверджувати, що є різниця між ринковими коливаннями після звичайних змін та після аномальних коливань цін. Заслуговує на увагу той факт, що на другому місці після українського фондового ринку за розміром контрреакції після цінових аномалій є світовий ринок нафти.

ВИСНОВКИ

У цілому отримані в результаті дослідження висновки підтверджують гіпотезу надреакцій на фондових і товарних ринках та спростовують її щодо міжнародного валютного ринку. Варто наголосити, що результати є вельми залежними від обраних параметрів, тому їх слід інтерпретувати з посиланням на методологічні особливості. Проте висновки, отримані внаслідок проведеного аналізу, дають підстави стверджувати про наявність тимчасових неефективностей у роботі фондового та товарного ринків, що, в свою чергу, створює передумови для побудови успішної торговельної стратегії на основі аналізу ринкових надреакцій. Ще одним важливим висновком є виключна спекулятивна привабливість фондового ринку України, що дає значно більші можливості для отримання спекулятивних надприбутків.

За результатами дослідження можемо надати конкретні рекомендації щодо побудови торговельної стратегії на базі аналізу й оцінки ринкових надреакцій:

1) насамперед необхідно визначити ринкову надреакцію (критерієм є перевищення поточного діапазону цінових коливань над його середнім значенням (період усереднення – 30), збільшеним на одне середньоквадратичне відхилення;

2) у разі виявлення ринкової надреакції наступного дня, необхідно відкривати позицію, протилежну до напряму цінової динаміки попереднього дня з ціною відкриття;

3) за фактом досягнення цільового орієнтира в розмірі прибутку (середнє значення контрреакції за конкретним видом активу, що визначається довідково із даних таблиці 3) відкрита позиція закривається. У випадку, якщо цільового орієнтира прибутку не досягнуто, позиція має примусово закриватися (з прибутком або збитком) наприкінці дня контрреакції.

Звичайно, ці правила є загальними та мають бути уточнені в процесі практичного тестування запропонованого алгоритму. Це також стосується і визначення параметра обсягу допустимих збитків на відкриту позицію. ❑

Список використаних джерел

1. Atkins A. Price Reversals, Bid-Ask Spreads, and Market Efficiency/ A. Atkins, E. Dyl // Journal of Financial and Quantitative Analysis. – Vol. 25. – № 4 (Dec 1990). – P. 535–547.

2. Ball R. The Global Financial Crisis and the Efficient Market Hypothesis: What Have We Learned? – [Electronic source]/ – R.Ball // Journal of Applied Corporate Finance, Forthcoming. – Mode of access: http://ssrn.com/ abstract=1502815.

3. Bremer M. The reversal of large stock price decreases / M.Bremer, R. Sweeney // J. Finance. – 1991. – 46. – P. 747–754.

4. Brown K. Risk Aversion, Uncertain Information, and Market Efficiency / K.Brown, W.Harlow, S.Tinic // Journal of Financial Economics. – 1988. – 22. – P. 355–385.

5. Clements A. The Death of the Overreaction Anomaly? A Multifactor Explanation of Contrarian Returns / A.Clements, M.Drew, E.Reedman, M.Veeraraghavan // Working/Discussion Paper # 219 May 2007.

6. Cutler D. Speculative dynamics / D. Cutler, J.Poterba, L.Summers // Review of Economics Studies. – 1991. – 58. – P. 529–546.

7. De Bondt W. Does the stock market overreact? / W. De Bondt, R.Thaler // Journal of Finance. – 1985. – 40. – P. 793–805.

8. De Bondt W. Further evidence on investor overreaction and stock market seasonality / W. De Bondt, R.Thaler // Journal of Finance. – 1987. – 42. – P. 557–581.

9. Ferri M. Evidence that the Stock Market Overreacts and Adjusts / M.Ferri, C.Min. // The Journal of Portfolio Management. – 1996. – 22, 3. – P. 71–76.

10. Jegadeesh N. Returns to Buying Winners and Selling Losers: Implications for Stock Market Efficiency / N.Jegadeesh, S.Titman // Journal of Finance. – 1993. – 48. – P. 65–91.

11. Kaestner M. Anomalous Price Behavior Following Earnings Surprises: Does Representativeness Cause Overreaction? / M.Kaestner // Revue Finance. – 2006. – Vol. 27, No. 2. – P. 5–31.

12. Kahneman D. Choices, Values and Frames / D.Kahneman, A.Tversky // American Psychologist. – 1984. – vol. 39. – P. 341–350.

13. Kenourgios D. Individual Analysts' Earnings Forecasts: Evidence for Overreaction in the UK Stock Market / D.Kenourgios., N.Pavlidis // International Business and Economics Research Journal. – 2004. – Vol. 3, No 9. – P. 95–106.

14. Kothari S. The econometrics of event studies / S.Kothari, J.Warner // Handbook of corporate finance. – 2007. – Vol. 1. – P. 3–36.

15. Larson S. What Drives Stock Price Behavior Following Extreme One-Day Returns. – [Electronic source]/ – S.Larson, J.Madura. – Mode of access: http://ssrn.com/abstract =298460.

16. Lehmann, Bruce N. Fads, Martingales, and Market Efficiency. – [Electronic source]. – B.Lehmann // NBER Working Paper No. w2533. – Mode of access: http://ssrn.com/abstract=227518.

17. Mynhardt, Ronald Henry, Plastun Alexey. The Overreaction Hypothesis: The case of Ukrainian stock market / Ronald Henry Mynhardt, Alexey Plastun // Corporate Ownership and Control Volume 11, Issue 1, Fall 2013 (continued 4). – P. 406–423.

18. Poteshman A. Underreaction, overreaction and increasing misreaction to information in the options market / A.Poteshman // Journal of Finance. – 2001. – 56–3. – P. 851–876.

19. Stefanescu R. Overreaction and Underreaction on the Bucharest Stock Exchange/ – [Electronic source]. – R. Stefanescu, R. Dumitriu, C. Nistor. – mode of access: http://ssrn.com/abstract= 2044459.

20. Zarowin P. Does the Stock Market Overract to Corporate Earnings Information? / P. Zarowin // The Journal of Finance. – 1989. – Vol. 44. No. 5. – P. 1385–1399.

УДК 336.711.621

Дослідження/

Валерій Селіверстов
Valerii Seliverstov

Кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Запорізького національного технічного університету

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Economics and Management of the Zaporizhzhia National Technical University

E-mail: seliverstov1969@rambler.ru

Аналіз впливу монетарних і немонетарних факторів на цінову стабільність в Японії

Analysis of the impact of monetary and non-monetary factors on price stability in Japan

Проаналізовано особливості впливу монетарних і немонетарних факторів на цінову стабільність в Японії на основі побудови векторної моделі корекції регресійних залишків (VEC-модель). Зроблено висновок про відсутність переконливих доказів підтримання цінової стабільності в Японії виключно монетарними інструментами. Наведено аргументовані застереження стосовно недоцільності підтримання цінової стабільності в Україні суто монетарними інструментами.

The article considers peculiarities of the impact of monetary and non-monetary factors on price stability in Japan; the analysis is made through making the vector error correction model (VECM). There is made a conclusion about a lack of a sound evidence of maintaining price stability in Japan solely by monetary instruments. The author gives a well-reasoned warning that it is not effectual to maintain price stability in Ukraine with the help of exclusively monetary instruments.

Ключові слова: цінова стабільність, індекс цін на товари вітчизняних корпорацій, базова дисконтна ставка, готівкові кошти в обігу, індекс світових цін на основні паливні та непаливні сировинні товари, векторна модель корекції регресійних залишків (VEC-модель).

Key words: price stability, index of prices for goods produced by domestic corporations, basic discount rate, cash in circulation, index of world prices for basic fuel and non-fuel primary goods, vector error correction model (VECM).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІНОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки досить актуальним є дослідження впливу монетарного трансмісійного механізму на цінову стабільність із метою уникнення суттєвих темпів як інфляції, так і дефляції. Важливість досягнення стабільності цін полягає насамперед у тому, що сприяє підтриманню високих рівнів економічної активності і зайнятості. Так, Євросистема головною метою власної грошово-кредитної політики визначає підтримання цінової стабільності, наголошуючи, що її забезпечення є найважливішим внеском грошово-кредитної політики у формування сприятливого економічного середовища і високого рівня зайнятості [1]. У свою чергу, грошово-кредитна політика Федеральної резервної системи (ФРС) США має дві основні мети: забезпечення "максимально" сталого виробництва та зайнятості і сприяння "стабільним" цінам [2]. Інший локомотив світової економіки – Японія – також не залишається осторонь сучасних світових тенденцій у проведенні монетарної політики. Так, у Законі "Про Банк Японії" зазначається: "Грошово-кредитна політика банку має бути спрямована на досягнення стабільності цін, тим самим сприяючи здоровому розвитку національної економіки" [3].

Для розвитку економіки України досвід проведення Банком Японії власної монетарної політики в аспекті забезпечення цінової стабільності має особливе значення. Насамперед тому, що, на відміну від більшості країн світу, економіка Японії протягом досить тривалого періоду характеризується не інфляційними, а дефляційними тенденціями [4]. За сучасних умов Політична рада Банку Японії концептуально визначає цінову стабільність як "стан, в якому різні економічні агенти, включно з домашніми господарствами і фірмами, можуть приймати рішення щодо

таких видів економічної діяльності, як споживання та інвестиції, не турбуючись про коливання загального рівня цін" [3]. У січні 2013 року Політична рада Банку Японії вирішила запровадити "цільовий рівень цінової стабільності" і викласти засади проведення грошово-кредитної політики в такій редакції: "Цільовим рівнем цінової стабільності є такий рівень інфляції, який банк розглядає як цінову стабільність на сталій основі. На підставі цього визначення банк встановлює цільовий показник цінової стабільності на рівні 2% зміни індексу споживчих цін у перерахунку рік до року. При цьому попереднє значення "цільового рівня цінової стабільності в середньостроковій і довгостроковій перспективі" було у додатному діапазоні від 2 відсотків та нижче порівняно з темпом зміни індексу споживчих цін у річному обчисленні, і Банк Японії поки ставив перед собою цільове значення на рівні 1 відсотка" [3].

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ БАНКОМ ЯПОНІЇ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІНОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Для досягнення своєї основної мети – цінової стабільності – Банк Японії використовує такий набір інструментів монетарної політики: *операції на ринку (market operations); фонд кредитування (lending facility); прийнятність забезпечення (eligible collateral); додатковий депозитний фонд (complementary deposit facility)* [3].

До переліку *операцій на ринку (market operations)*, котрі здійснює Банк Японії, належать:

1. Операції з поставки капіталу проти об'єднаного забезпечення (funds-supplying operations against pooled collateral);

2. Фонд кредитування цінними паперами (securities lending facility);

3. Купівля / продаж японських державних цінних паперів на умовах РЕПО (purchase / sale of Japanese Government Securities with repurchase agreements);

4. Продаж векселів (sale of bills);

5. Купівля / продаж казначейських дисконтних векселів на умовах аутрайт (outright purchase / sale of treasury discount bills);

6. Купівля японських державних облігацій на умовах аутрайт (outright purchases of Japanese Government Bonds);

7. Купівля комерційних паперів на умовах РЕПО (purchases of CP with repurchase agreements);

8. Операції з поставки доларів США проти об'єднаного забезпечення (U.S. dollar funds-supplying operations against pooled collateral);

9. Операції з поставки канадських доларів проти об'єднаного забезпечення (canadian dollar funds-supplying operations against pooled collateral);

10. Операції з поставки фунтів стерлінгів проти об'єднаного забезпечення (pound sterling funds-supplying operations against pooled collateral);

11. Операції з поставки євро проти об'єднаного забезпечення (euro funds-supplying operations against pooled collateral);

12. Операції з поставки швейцарських франків проти об'єднаного забезпечення (Swiss franc funds-supplying operations against pooled collateral);

13. Програма купівлі активів (asset purchase program);

14. Операції з поставки капіталу для фінансових інститутів у районах стихійного лиха (funds-supplying operation to support financial institutions in disaster areas);

До складу *фонду кредитування (lending facility)* Банку Японії входять:

1. Додатковий фонд кредитування (complementary lending facility);

2. Програма підтримки кредитування (loan support program).

Прийнятність забезпечення (eligible collateral) дає змогу контрагентам отримати кредит від Банку Японії у межах вартості забезпечення, через операції з поставки капіталу проти об'єднаного забезпечення, додатковий фонд кредитування, кредити овернайт та інші засоби.

Додатковий депозитний фонд (complementary deposit facility) – це кошти, які Банк Японії сплачує за нараховані відсотки на надлишки резервів (суми, що зберігаються на рахунку в центральному банку понад розмір обов'язкових резервів) [3].

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ МОНЕТАРНИХ І НЕМОНЕТАРНИХ ФАКТОРІВ НА ТЕМПИ ІНФЛЯЦІЇ В ЯПОНІЇ

Протягом останніх років особливості впливу монетарних і немонетарних факторів на темпи інфляції привертають велику увагу науковців та фінансистів-практиків і є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та іноземних учених: Б.Адамика, Є.Алімпієва, Н.Горідько, В.Лепушинського, М.Любського, В.Міщенка, Ф.Мишкіна, Р.Ніжегородцева, А.Ставицького, А.Сомик, М.Фрідмана, А.Шварц [5–15] та ін. Але ще бракує публікацій, присвячених аналізу впливу монетарних і немонетарних факторів на цінову стабільність в Японії на основі побудови авторегресійних моделей (векторних моделей авторегресії або моделей корекції регресійних залишків). У попередньому дослідженні автор здійснив спробу зорієнтуватися в цих непростих проблемах [4], але отриманні результати впливу монетарних і немонетарних факторів на темпи інфляції в Японії спонукають до подальшого аналізу на основі побудови авторегресійних моделей.

Для проведення авторегресійного аналізу було використано можливості економетричного пакета Eviews, призначеного для знаходження та аналізу авторегресійної залежності, а виходячи з результатів попереднього дослідження, було вибрано такі змінні: індекс цін на товари вітчизняних корпорацій (domestic corporate goods price index (all commodities) – DCGPI) з базовим періодом (2010 рік = 100), базова дисконтна ставка (basic discount rate – BDR), обсяг готівкових коштів в обігу (currency in circulation – CC) та індекс цін на основні паливні та непаливні сировинні товари (index of fuel and non-fuel commodities – PALLFNFW) з базовим періодом (2005 рік = 100). Вибірка середньомісячних даних для аналізу охоплює період із квітня 2003 року до листопада 2013 року і становить 128 спостережень [3].

Першим кроком у побудові моделі авторегресії є аналіз досліджуваних часових рядів на наявність або відсутність ознак стаціонарності. Отримані результати розширеного тесту Дікі-Фуллера (Dickey-Fuller) на наявність одиничних коренів (АДФ-тест) та діаграми автокореляційної і частково кореляційної функцій (див. таблицю 1) переконливо доводять нестаціонарний характер усіх досліджуваних часових рядів.

Отже, за умов нестаціонарного характеру всіх аналізованих часових рядів здійснено їхню перевірку на наявність коінтеграції за допомогою тесту Йохансена (Johansen cointergration test). Так, показники статистики сліду та статистики максимального власного значення (див. таблицю 2) вказують на наявність чотирьох коінтегруючих рівнянь, які дають змогу прийняти ну-

Таблиця 1. **Основні результати АДФ-тесту і корелограм досліджуваних часових рядів за період із квітня 2003 року до листопада 2013 року**

Показники	DCGPI	BDR	CC	PALLFNFW
t-статистика АДФ-тесту	–2.3234 [–2.8845]*	–1.5235 [–2.8843]	0.8964 [–2.8867]	–2.0652 [–2.8845]
P-значення АДФ-тесту	0.1663	0.5186	0.9952	0.2592
Номери лагів автокореляційних і частково кореляційних функцій, в яких діаграми наближаються або виходять за межі пунктирної лінії (± подвійна стандартна помилка)				
Автокореляція	1–24	1–17; 22–36	1–36	1–35
Часткова автокореляція	1–3	1; 3; 21	1; 3; 13; 25	1; 2; 3

* У квадратних дужках наведено критичне значення на 5-відсотковому рівні значущості.
Джерело: розраховано за даними офіційного сайта Банку Японії [3].

Таблиця 2. **Результати тесту Йохансена на наявність коінтеграції у досліджуваних часових рядів за період із квітня 2003 року до листопада 2013 року**

Кількість коінтегрованих співвідношень	Власне значення	Критична статистика	Критичне значення	*P*-значення
Статистика сліду				
0	0.1141	24.8208	47.8561	0.9234
1	0.0549	9.9200	29.7971	0.9815
2	0.0239	2.9806	15.4947	0.9678
3	5.28E–05	0.0065	3.8415	0.9352
Статистика максимального власного значення				
0	0.1141	14.9008	27.5843	0.7560
1	0.0549	6.9394	21.1316	0.9562
2	0.0239	2.9741	4.2646	0.9485
3	5.28E–05	0.0065	3.8415	0.9352

Джерело: розраховано за даними офіційного сайта Банку Японії [3].

льову гіпотезу про наявність лінійного детермінованого тренду. Останнє визначає доцільність побудови векторної моделі корекції регресійних залишків (VEC-модель) замість приведення досліджуваних часових рядів до стаціонарного вигляду з подальшою побудовою векторної моделі авторегресії (VAR-моделі).

Таким чином, використовуючи середньомісячні значення досліджуваних часових рядів за період із квітня 2003 року до листопада 2013 року (вибірка становить 128 спостережень) [3] і можливості пакета Eviews, було побудовано векторну модель корекції регресійних залишків (VEC-модель) з порядком у два лаги (вибір кількості лагів було підтверджено за допомогою опції "Lag exclusion", вмонтованої в пакет Eviews), яку в матричному вигляді подано рівнянням 1:

$$\begin{Bmatrix} D(Y_t^1) \\ D(Y_t^2) \\ D(Y_t^3) \\ D(Y_t^4) \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} Coint\,Eq^1 \\ Coint\,Eq^2 \\ Coint\,Eq^3 \\ Coint\,Eq^4 \end{Bmatrix} + \begin{Bmatrix} a_0^1 \\ a_0^2 \\ a_0^3 \\ a_0^4 \end{Bmatrix} + \begin{Bmatrix} a_p^1(L) \\ a_p^2(L) \\ a_p^3(L) \\ a_p^4(L) \end{Bmatrix} \times \begin{Bmatrix} D(Y_{t-p}^1) \\ D(Y_{t-p}^2) \\ D(Y_{t-p}^3) \\ D(Y_{t-p}^4) \end{Bmatrix} + \begin{Bmatrix} \varepsilon_t^1 \\ \varepsilon_t^2 \\ \varepsilon_t^3 \\ \varepsilon_t^4 \end{Bmatrix}, \quad (1)$$

де, $D(Y_t^1)$ – перші різниці індексу цін на товари вітчизняних корпорацій (*DCGPI*) з базовим періодом (2010 рік = 100);

$D(Y_t^2)$ – перші різниці базової дисконтної ставки (*BDR*), %;

$D(Y_t^3)$ – перші різниці обсягу готівкових коштів в обігу (*CC*), 100 млн. єн;

$D(Y_t^4)$ – перші різниці індексу світових цін на основні сировинні паливні та непаливні товари (*PALLFNFW*) з базовим періодом (2005 р. = 100);

$Coint\,Eq^j$ – член корекції регресійних залишків;

a_0^j – нульовий коефіцієнт;

$a_p^j(L)$ – поліном лагового оператора, де $j = 1, 2, 3, 4$;

p – порядок моделі;

ε_t^j – вектор випадкових величин.

Побудована VEC-модель є нестаціонарною внаслідок наявності трьох зворотних коренів, які дорівнюють одиниці. У свою чергу, *P*-значення парних тестів оцінки причинно-наслідкової залежності за Гренджером (Granger): *D(BDR)* = 0.7677; *D(CC)* = = 0.6639; *D(PALLFNFW)* = 0.0000; *All* = 0.0000 вказують на те, що у спільному впливі на *D(HICP)* всі перші різниці наведених змінних можуть розглядатися в ролі екзогенних (зумовлених), тобто як причини для перших різниць індексу цін на товари вітчизняних корпорацій. Результати тестування на основі парних перехресних корелограм оцінених залишків свідчать про те, що перехресні кореляції залишків на першому та другому лагах менші за подвійну стандартну похибку, внаслідок чого побудовану VEC-модель можна вважати остаточною, а залишки – білим шумом. Водночас результати LM-тесту неоднозначні. Так, *P*-значення у першому лагу (0.3842) вказує на прийняття нульової гіпотези про відсутність серійної кореляції, а в другому (0.0471) – навпаки, про відмову від нульової гіпотези. А спільне *P*-значення тесту Уайта (White), яке дорівнює нулю, відхиляє нульову гіпотезу про наявність гетероскедастичності.

Особливу увагу у складі побудованої VEC-моделі привертає авторегресійне рівняння (2), що описує вплив лагових значень перших різниць досліджуваних часових рядів на перші різниці індексу цін на товари вітчизняних корпорацій – *D(DCGPI)*:

$$D(Y_t^1) = 0.0105 - 0.0013 Coint\,Eq1 + \\ + 0.0647 D(Y_{t-1}^1) + 0.1657 D(Y_{t-2}^1) + \\ + 0.1889 D(Y_{t-1}^2) + 0.4777 D(Y_{t-2}^2) - 5.17E - \\ - 07 D(Y_{t-1}^3) - 4.03E - 06 D(Y_{t-2}^3) + \\ + 0.0369 D(Y_{t-1}^4) + 0.0107 D(Y_{t-2}^4). \quad (2)$$

Значення коефіцієнта детермінації (0.5889) і нормованого *R*-квадрата (0.5568) вказують на прийнятність побудованої авторегресії (2), а фактичне значення *F*-критерію (18.3068), яке перевищує відповідне критичне значення (2.0191) – про її статистичну значущість. Значення *t*-статистики решти коефіцієнтів $D(Y_{t-1}^1) = 0.6218$; $D(Y_{t-2}^1) = 1.8963$; $D(Y_{t-1}^2) = 0.2697$; $D(Y_{t-2}^2) = 0.7017$; $D(Y_{t-1}^3) = -0.1126$; $D(Y_{t-2}^3) = -0.9041$; $D(Y_{t-2}^4) = 1.7180$; $Coint\,Eq^j = -0.2096$; нульовий коефіцієнт = –0.3279 за модулем менші за відповідне критичне значення (2.2709), що свідчить про їхню статистичну незначущість. Лише коефіцієнт $D(Y_{t-1}^4)$ є статистично значущим – його *t*-статистика дорівнює 6.9311. Окрему увагу до себе привертають також значення коефіцієнтів лагових значень перших різниць базової дисконтної ставки та обсягу готівкових коштів в обігу, які не відповідають сучасним теоретичним уявленням [11].

Крім детально розглянутого авторегресійного рівняння (2), до складу побудованої VEC-моделі також входять авторегресійні рівняння (3), (4), (5):

$$D(Y_t^2) = -0.0015 - 0.0015 Coint\,Eq1 - \\ - 0.0024 D(Y_{t-1}^1) + 0.0056 D(Y_{t-2}^1) - \\ - 0.0496 D(Y_{t-1}^2) + 0.0507 D(Y_{t-2}^2) - 1.57E - \\ - 07 D(Y_{t-1}^3) + 8.26E - 07 D(Y_{t-2}^3) - \\ - 0.0002 D(Y_{t-1}^4) + 0.0024 D(Y_{t-2}^4), \quad (3)$$

$$D(Y_t^3) = 2042.161 - 222.4287 Co\,\text{int}\, Eq1 - $$
$$- 525.9918 D(Y_{t-1}^1) - 5139.453 x5\, jD(Y_{t-2}^1) + $$
$$+ 12506.16 D(Y_{t-1}^2) + 4396.524 D(Y_{t-2}^2) - $$
$$- 0.1732 D(Y_{t-1}^3) - 0.3703 D(Y_{t-2}^3) - $$
$$- 77.6211 D(Y_{t-1}^4) + 87.2537 D(Y_{t-2}^4), \quad (4)$$

$$D(Y_t^4) = 0.537 - 0.4209 Co\,\text{int}\, Eq1 - $$
$$- 0.9141 D(Y_{t-1}^1) - 0.2106 D(Y_{t-2}^1) - $$
$$- 6.0874 D(Y_{t-1}^2) - 6.9593 D(Y_{t-2}^2) - 1.43 E - $$
$$- 05 D(Y_{t-1}^3) - 0.0001 D(Y_{t-2}^3) + $$
$$+ 0.4599 D(Y_{t-1}^4) + 0.2591 D(Y_{t-2}^4). \quad (5)$$

На останньому етапі даного дослідження було побудовано імпульсні функції відгуку і декомпозиції дисперсії індексу цін на товари вітчизняних корпорацій. Так, імпульсні функції відгуку за методом Холецького (Cholesky) індексу цін на товари вітчизняних корпорацій на шоки у вигляді зміни обумовлених змінних було побудовано для часових інтервалів у 12 місяців з одиничними імпульсами (шоками) в одне квадратичне відхилення (див. графік). Відповідно декомпозиція дисперсії індексу цін на товари вітчизняних корпорацій також була побудована для часових інтервалів у 12 місяців (див. таблицю 3).

Таблиця 3. **Декомпозиція дисперсії індексу цін на товари вітчизняних корпорацій**

Період	S.E.*	DCGIP	BDR	CC	PALLFNFW
1	0.3440	100.0000	0.0000	0.0000	0.0000
2	0.6180	88.3786	0.8003	0.1130	10.7080
3	0.9172	79.0476	1.8683	0.1917	18.8924
4	1.1932	72.3528	2.4537	0.1662	25.0273
5	1.4310	68.5071	2.9689	0.1175	28.4065
6	1.6180	66.5345	3.4681	0.1762	29.8213
7	1.7581	65.7178	4.0009	0.4182	29.8632
8	1.8612	65.5381	4.5544	0.9177	28.9899
9	1.9392	65.5679	5.1111	1.6850	27.6360
10	2.0022	65.5276	5.6463	2.6647	26.1615
11	2.0574	65.3028	6.1366	3.7708	24.7898
12	2.1089	64.9086	6.5706	4.9072	23.6137

*S.E. (standard error) – стандартна помилка прогнозу змінної.
Джерело: розраховано за даними офіційного сайта Банку Японії [3].

Графік. **Імпульсні функції відгуку індексу цін на товари вітчизняних корпорацій**

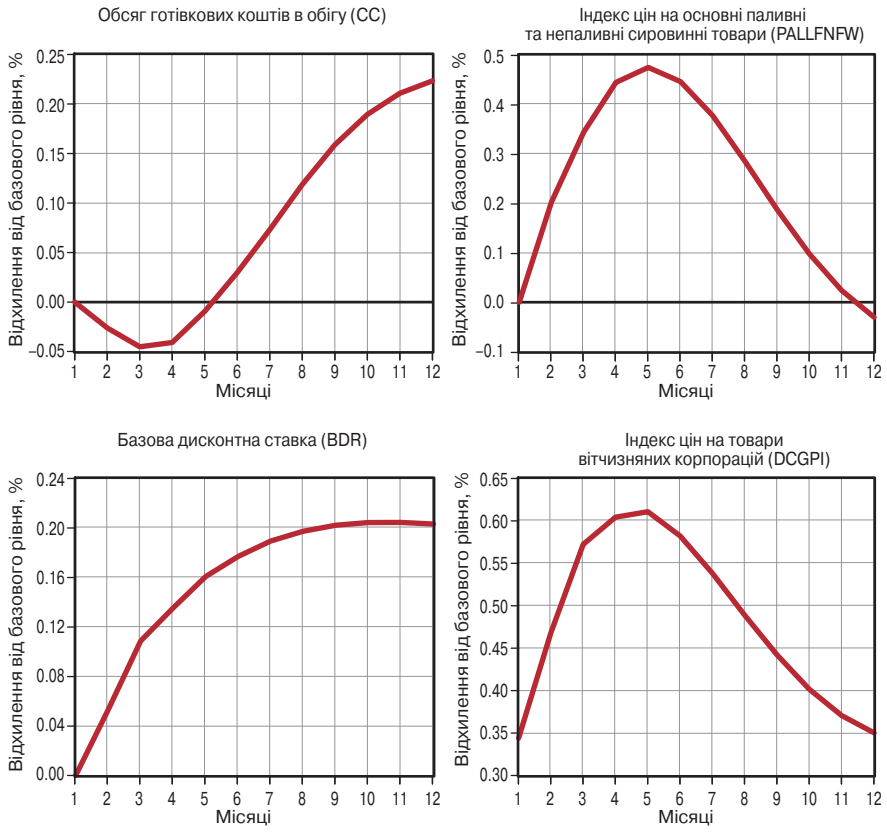

ВИСНОВКИ

Найважливішим результатом проведеного дослідження є висновок про неможливість підтримання цінової стабільності в Японії виключно за допомогою монетарних інструментів. Він ґрунтується на характері впливу лагових значень перших різниць базової дисконтної ставки та обсягу готівкових коштів в обігу на перші різниці індексу цін на товари вітчизняних корпорацій та імпульсних функцій відгуку останнього (див. графік). До речі, аналогічний характер впливу базової дисконтної ставки та обсягу готівкових коштів в обігу на індекс цін на товари вітчизняних корпорацій було виявлено в результаті проведення регресійного аналізу у попередньому дослідженні автора [4].

За таких умов доречно згадати загальновідоме положення економетрики: якщо побудована регресійна модель не відповідає сучасним теоретичним уявленням, то слід відмовитися від її використання [16]. Але аналогічні невідповідності результатів аналізу сучасним теоретичним уявленням були також отримані автором під час дослідження впливу інструментів грошово-кредитної політики на цінову стабільність не лише в Японії [4], а й у єврозоні [17] та в Україні [18]. Пояснити цей феномен, на думку автора, можна наявністю суттєвого впливу з боку уряду Японії на процеси ціноутворення виробників (продавців) товарів і послуг у вигляді антимонопольних заходів, товарних інтервенцій, стимулювання інноваційної діяльності тощо. Підтвердженням такого пояснення можуть бути декомпозиція дисперсії індексу цін на товари вітчизняних корпорацій (див. таблицю 3) та його імпульсні функції відгуку (див. графік), які вказують на існування інших впливових факторів. Крім того, наявність серійної кореляції залишків у другому лагу вказує на можливість існування факторів впливу, не врахованих у побудованій векторній моделі корекції регресійних залишків.

У контексті таких результатів проведеного дослідження напрошується застереження: слід дуже обачливо застосовувати інструменти грошово-кредитної політики з метою досягнення цінової стабільності, оскільки в сучасних умовах розвитку економіки України ще недостатньо розвинуті важелі впливу з боку уряду на процеси ціноутворення виробників (продавців) товарів і послуг у вигляді антимонопольних заходів, товарних інтервенцій, стимулювання інноваційної діяльності тощо.

❑

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Європейського центрального банку. – [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: www.ecb.europa.eu.

2. Офіційний сайт Федерального резервного банку Сан-Франциско. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.frbsf.org.

3. Офіційний сайт Банку Японії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.boj.or.jp.

4. Селіверстов В. Аналіз впливу інструментів грошово-кредитної політики Японії на цінову стабільність / В.Селіверстов // Фінанси України. – 2013. – № 8. – С. 73–85. – (Ukrainian source).

5. Адамик Б. Монетарна політика Національного банку та її вплив на рівень інфляції в Україні / Б.Адамик // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 27–33. – (Ukrainian source).

6. Алімпієв Є. В. Фінансова й монетарна трансмісії в економіці України / Є.В.Алімпієв // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 23–30. – (Ukrainian source).

7. Горідько Н., Ніжегородцев Р. Співвідношення емісійних і трансмісійних механізмів інфляції в сучасній економіці України: досвід регресійного моделювання / Н.Горідько, Р.Ніжегородцев // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 6. – С. 22–26. – (Ukrainian source).

8. Лепушинський В. Дія каналів монетарної трансмісії в економіці України / В.Лепушинський // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 2. – С. 28–32. – (Ukrainian source).

9. Любський М. Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики: сутність і роль у сучасній економіці / М.Любський // Економіка України. – 2009. – № 2 – С. 79–82. – (Ukrainian source).

10. Міщенко В., Сомик А. Монетарний трансмісійний механізм в Україні. Стаття 1. Теоретичні засади трансмісійного механізму грошово-кредитної політики / В.Міщенко, А.Сомик // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 6. – С. 24–27. – (Ukrainian source).

11. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков: учеб. пособ. / Ф.Мишкин; пер. с англ.: О.Островская, А.Рыбянец. – М.: Вильямс, 2006. – 880 с. – (Russian source).

12. Ставицький А. В., Хом'як В. Р. Ефективність монетарного трансмісійного механізму в Україні / А.В.Ставицький, В.Р.Хом'як // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С. 50–57. – (Ukrainian source).

13. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: кредитний та процентний канали / А.Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 24–32. – (Ukrainian source).

14. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: канали цін активів, обмінного курсу та очікувань суб'єктів ринку / А.Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 21–27. – (Ukrainian source).

15. Фридман М., Шварц А. Монетарная история Соединенных Штатов 1867–1960 гг. / М.Фридман, А.Шварц. – К.: Ваклер, 2007. – 880 с. – (Russian source).

16. Бородич С. А. Эконометрика: учеб. пособие / С.А.Бородич. – Минск: Новое знание, 2001. – 408 с. – (Russian source).

17. Селіверстов В. Оцінювання впливу інструментів монетарної політики Євросистеми на цінову стабільність / В.Селіверстов // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 5. – С. 46–51. – (Ukrainian source).

18. Селіверстов В. Аналіз впливу окремих інструментів монетарної політики на темпи інфляції в Україні / В.Селіверстов // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 41–49. – (Ukrainian source).

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Львівській області"

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Lviv Oblast"

Національний банк України, продовжуючи серію "Області України", 25 листопада 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену одному з найбільших культурних, освітніх та промислово-аграрних регіонів на заході України.

Львівщина – потужний європейський транспортний вузол. Це край, через який проходить головний Європейський вододіл між басейнами Балтійського і Чорного морів, а особливим багатством Галицької землі є її невичерпні запаси лікувальних мінеральних вод. В області розташовані такі відомі курорти, як Трускавець, Моршин, Шкло, Немирів, Східниця.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло – мідно-нікелевий сплав, внутрішнє – нордік (CuAl5Zn5Sn1). Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, діаметр – 28.0 мм, маса – 9.4 г, тираж – 20 000 штук. Гурт монети – секторальне рифлення.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України, по колу написи – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу), праворуч – логотип Монетного двору Національного банку України та стилізовану композицію: перша надрукована в Україні книга – львівський "Апостол" 1574 року, ліворуч рік карбування монети – **2014**; на тлі гір – бювет мінеральних вод і Олеський замок, нафтовидобувний верстат-качалка, внизу – турка та чашка.

На реверсі зображено герб області, по колу розміщено написи: **ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ** (угорі), **ЗАСНОВАНА У 1939 РОЦІ** (внизу).

Художник і скульптор – Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень "75 років Львівській області" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. ❑

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Рівненській області"

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Rivne Oblast"

Національний банк України, продовжуючи серію "Області України", 25 листопада 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень "75 років Рівненській області", присвячену краю, який налічує понад 600 розвіданих мінеральних родовищ, унікальними серед яких є поклади базальту і бурштину. Рівненщина – це неповторна замкова культура, мальовничі краєвиди, значні масиви лісів.

Рівненська область розташована на північному заході України, має вигідне географічне положення і розвинуту транспортну мережу, в її промисловості переважає виробництво лляних тканин, нетканих матеріалів, деревостружкових плит, фанери, мінеральних добрив та електроенергії.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло – мідно-нікелевий сплав, внутрішнє – нордік (CuAl5Zn5Sn1). Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, діаметр – 28.0 мм, маса – 9.4 г, тираж – 20 000 штук. Гурт монети – секторальне рифлення.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України, по колу написи – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу), праворуч – логотип Монетного двору Національного банку України; у центрі – композицію: Свято-Георгіївський чоловічий монастир на "Козацьких могилах", під яким рік карбування монети – **2014**, фрагмент Дубенського замку (праворуч), стилізоване зображення Острозької біблії на тлі рослинної композиції та символ мирного атома.

На реверсі зображено герб області, по колу розміщено написи: **РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ** (угорі), **ЗАСНОВАНА У 1939 РОЦІ** (внизу).

Художник – Святослав Іваненко.

Скульптори – Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень "75 років Рівненській області" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "75 років Тернопільській області"

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Ternopil Oblast"

Національний банк України, продовжуючи серію "Області України", 25 листопада 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену краю з унікальними і неповторними пейзажами, гірськими рельєфами, річками, водоспадами, печерами. Перлинами заповідного фонду краю є національний природний парк "Кременецькі гори" та заповідник "Медобори".

Тернопільська область займає західну частину Подільської височини і розташована на перехресті важливих транспортних шляхів зі Східної Європи до Центральної і Західної Європи, що сприяє розвитку підприємницької діяльності. Економіка області має аграрно-промислове спрямування, серед корисних копалин провідне місце належить природним будівельним матеріалам.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло – мідно-нікелевий сплав, внутрішнє – нордік (CuAl5Zn5Sn1). Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, діаметр – 28.0 мм, маса – 9.4 г, тираж – 20 000 штук. Гурт монети – секторальне рифлення.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України, по колу написи – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу), праворуч – логотип Монетного двору Національного банку України; у центрі – стилізовану композицію: Марійський духовний центр "Зарваниця", рік карбування монети – **2014**, під яким зображено вежі Червоногородського замку-палацу, витинанку і на тлі фрагмента килима – сову болотяну.

На реверсі зображено герб області, по колу розміщено написи: **ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ** (угорі), **ЗАСНОВАНА У 1939 РОЦІ** (внизу).

Художник – Святослав Іваненко.

Скульптори – Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень "75 років Тернопільській області" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Василь Липківський"

Putting into circulation the commemorative coin "Vasyl Lypkivskyi"

Національний банк України, продовжуючи серію "Видатні особистості України", 27 листопада 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену 150-річчю від дня народження церковного й освітнього діяча, реформатора, першого митрополита Української автокефальної православної церкви, талановитого проповідника, публіциста, письменника, перекладача – Василя Костянтиновича Липківського.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – спеціальний анциркулейтед, маса – 12.8 г, діаметр – 31.0 мм, тираж – 20 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півколом – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**; у центрі композицію: в обрамленні тернового вінця, що символізує трагічну долю Василя Липківського, стилізоване зображення Євангелія на тлі Софійського собору в Києві, настоятелем якого був митрополит, логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч), унизу – рік карбування монети **2014** та номінал – **ДВІ ГРИВНІ**.

На реверсі розміщено портрет Василя Липківського, з обох боків від якого зазначені роки його життя – **1864** та **1937**, угорі півколом напис – **МИТРОПОЛИТ ВАСИЛЬ ЛИПКІВСЬКИЙ**.

Художник – Микола Кочубей.

Скульптори – Володимир Дем'яненко, Анатолій Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні "Василь Липківський" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. ❑

Про введення в обіг пам'ятної монети "Рік Кози"

Putting into circulation the commemorative coin "Year of the Goat"

Національний банк України, продовжуючи серію "Східний календар", 10 грудня 2014 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену року Кози, одній із тварин східного календаря, який засновано на дванадцятирічному циклі Юпітера – найбільшої планети Сонячної системи.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування – пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті – 15.55 г, діаметр – 33.0 мм, тираж – 20 000 штук. Гурт монети рифлений. Елемент оздоблення – кубічний оксид цирконію діаметром 1.25 мм.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України, під яким напис – **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК / УКРАЇНИ**; у центрі в оточенні стилізованого рослинного орнаменту – номінал **5 / ГРИВЕНЬ**; унизу вказано рік – **2015**, а також зазначено метал, його пробу – **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті – **15.55** та розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі в оточенні стилізованого рослинного орнаменту зображено в лубочному стилі козу, око якої оздоблено кубічним оксидом цирконію блакитного кольору. Над цією композицією і під нею розміщено абрисні фігурки всіх 12 символів східного календаря.

Художники – Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори – Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень "Рік Кози" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. ❑

УДК 339.74:339.747.(510)

Дослідження/

Олег Олійник
Oleh Oliinyk

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України

Ph.D. (Economics), Senior Staff Scientist of the Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: ooliynyk@yahoo.com

Заходи валютної політики уряду Китаю в посткризовий період

Measures of the currency policy of China's government in the post-crisis period

У статті розглянуто основні заходи валютної політики Китаю в посткризовий період, а також досліджено рівень їхньої ефективності. Проаналізовано політику інтернаціоналізації національної валюти, механізм курсоутворення та хеджування валютних ризиків у Китаї. У цьому контексті досліджено ситуацію на валютному ринку України, визначено ключові проблеми та запропоновано основні підходи до їх розв'язання.

The article considers currency policy measures of China's government in the post-crisis period and investigates their efficiency. There are discussed the policy of RMB internationalization, exchange rate formation, and foreign exchange risk hedging in China. In this context, the author investigates the situation on the foreign exchange market of Ukraine, determines its key problems and suggests ways to solve them.

Ключові слова: валютна політика, інтернаціоналізація RMB, хеджування валютних ризиків, механізм курсоутворення.

Key words: currency policy, RMB internationalization, hedging of currency risks, formation of exchange rate.

Розгортання світової валютно-фінансової кризи супроводжувалося зниженням рівня ліквідності банківських активів та зменшенням обсягу банківських кредитів. Більших втрат зазнали країни, економіки яких значною мірою залежать від зовнішньої торгівлі, що здійснюється в доларах США. Світова фінансова криза також спричинила банківську кризу, що ускладнило для країн, економіки яких розвиваються, доступ до світових ринків капіталу. В умовах дефіциту позичкового капіталу погіршилася ситуація з поверненням раніше отриманих коштів, що, в свою чергу, посилило тиск на національні валюти багатьох країн. Більшість із них була вимушена девальвувати національні валюти і завдяки цьому дещо послабити цей тиск. Фактично єдиною країною, яка утрималася від девальвації національної валюти, є Китай. На тлі інших держав заходи уряду Китаю є нестандартними та викликають інтерес щодо їх дослідження і можливого використання іншими країнами.

Китай також зазнав впливу світової фінансової кризи на свою економіку, перш за все на зовнішню торгівлю. Зокрема, обсяг позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу почав зменшуватися. З 420.6 млрд. доларів США в 2008 році він знизився до 136.1 млрд. доларів США в 2011-му. Суттєво зменшилася також частка позитивного сальдо поточного рахунку – з 9.3% у 2008 році до 1.86% у 2011-му (див. графіки 1 і 2).

Графік 1. **Поточний рахунок платіжного балансу Китаю впродовж 2008–2013 рр.**

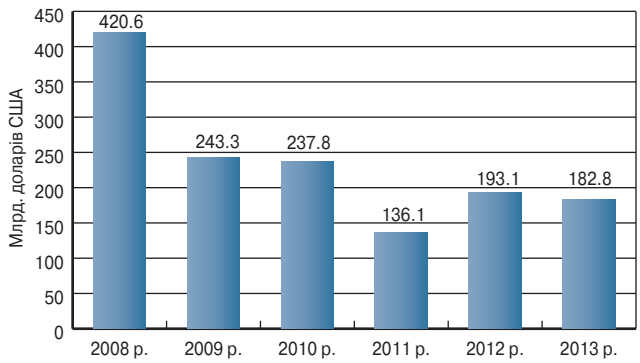

Джерела: складено автором на основі даних [1] та [2].

Графік 2. **Частка поточного рахунку від ВВП Китаю впродовж 2008–2013 рр.**

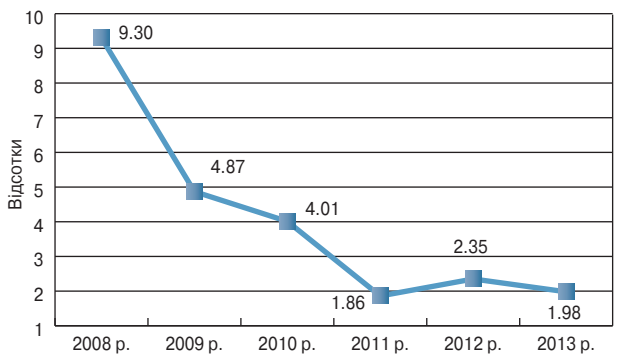

Джерела: складено автором на основі даних [1] та [2].

На відміну від інших країн світу, уряд Китаю утримався від девальвування національної валюти країни – RMB (женьміньбі), або китайського юаня[1]. Обмінний курс китайського юаня за період із 2008-го до 2011 року зріс на 4.9% – з 6.83 юаня до 6.5 юаня за долар США. Валютні резерви країни з 1.95 трлн. доларів США в 2008 році зросли до 3.31 трлн. доларів США в 2012-му [3, с. 18]. У 2008 році Китай став найбільшим іноземним кредитором уряду США. Посилення валютної позиції КНР на міжнародному ринку сприяло активізації цієї країни в міжнародних валютно-фінансових відносинах.

Уряд Китаю вже давно замислювався над питанням активнішої участі у світових економічних процесах, особливо стосовно валютно-фінансової сфери. Наростивши потужні валютні резерви, китайське керівництво всерйоз замислилося над можливістю скористатися ситуацією задля розширення використання юанів женьміньбі в міжнародних операціях. Адже ситуація на міжнародному фінансовому ринку склалася як ніколи сприятливою. В той час, коли більшість країн світу була стурбована тим, де взяти кошти для покриття боргових зобов'язань та підтримки ліквідності внутрішніх фінансових ринків, Китай вирішував діаметрально протилежне питання: знайти можливість безпечного вкладення коштів.

Китайське керівництво усвідомлювало, що після фінансової кризи світ має змінитися. Докризова світова фінансова система не витримала чергового фінансового колапсу і має бути реформована. Тему реформування світової валютно-фінансової системи почали активно обговорювати на вищих рівнях керівництва багатьох держав, а також провідних міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ). Політика МВФ щодо збереження старої структури міжнародної валютно-фінансової системи, яка утворилася після проведення Ямайської конференції, з певним незначним її реформуванням не витримала випробування часом. Ставка на домінування долара США в міжнародних валютно-фінансових відносинах укотре призвела до світової економічної кризи, цього разу найруйнівнішої за всю історію економічного розвитку людства.

Усвідомивши це, МВФ запропонував створити нову глобальну фінансову мережу безпеки. Серед напрямів можливого реформування міжнародної грошової системи новацією стала ідея децентралізації світової грошової системи та посилення рівня фінансової самозахищеності країн. Зокрема було запропоновано такі заходи:

– збільшення обсягу резервів;

– запровадження двосторонніх валютних угод (зокрема валютні свопи між центральними банками), запровадження регіональних розрахункових механізмів в Азії, Європі та Латинській Америці, а також багатосторонніх угод із МВФ. Фактично йдеться про створення міжнародних регіональних розрахункових центрів та запровадження регіональних валют для міжнародної торгівлі. Хоча нові підходи МВФ щодо реформування глобальної грошової системи світова спільнота сприйняла позитивно, проте цілком зрозумілим було те, що для реалізації цих планів необхідні потужні валютні ресурси та стабільна економіка держав-учасниць. Цим критеріям нині відповідає лише Китай.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЮАНІВ ЖЕНЬМІНЬБІ

Керівництво Китаю вирішило скористатися сприятливою ситуацією і відповідно розробило нову валютну політику. Основна її суть полягає в інтернаціоналізації національної валюти КНР (юанів женьміньбі), яка використовується в міжнародних валютних операціях. Китайська влада утрималася від проголошення курсу на перетворення юанів на нову міжнародну резервну валюту, тому що для цього уряду країни необхідно дотримуватися певних вимог, зокрема запровадження повної конвертованості національної валюти. Хоча юань є стабільною грошовою одиницею, зокрема його обмінний курс щодо долара США кілька років поспіль зростав, а також зростали валютні резерви країни, проте він не відповідає основним вимогам щодо резервної валюти, а саме повної конвертованості як за поточними, так і за капітальними операціями.

Зазвичай інтернаціоналізація національної валюти створює низку переваг для країни, зокрема це:

– зменшення ризику обмінного курсу для економічних агентів;

– можливість для державного та приватного секторів економіки здійснювати запозичення на зовнішніх ринках у національній валюті;

– удосконалення системи управління ризиками при укладенні транскордонних угод;

– зменшення валютного ризику та ризику ліквідності для національних компаній.

Із глобальної точки зору інтернаціоналізація валют удосконалюватиме розподіл світових ризиків та врегульовуватиме дисбаланси міжнародної валютної системи, що виникають унаслідок світової фінансової кризи. Концентрація міжнародних валютних ділових відносин лише навколо двох резервних валют не відповідає багатополярній структурі глобальної економіки, особливо коли це стосується реальної економічної діяльності та рушіїв економічного зростання. Така "валютна" концентрація може збільшувати вразливість економіки світу від впливу рішень урядів тих країн, з якої походить відповідна резервна валюта. Це також спричиняє нерівномірність розподілу валютних ризиків серед решти валют країн світу, які, як правило, перебирають на себе ці ризики. Крім того, глобальні фінансові ризики та проблеми неповернення боргів актуалізують питання пошуку надійного засобу збереження вартості основних світових валют. У зв'язку з нестабільністю основних резервних валют виникає інтерес до валют країн, що розвиваються, адже вони мають кращі економічні показники, зокрема це національна валюта Китаю.

План інтернаціоналізації юаня передбачає такі заходи:

– запровадження розрахункової схеми за торговельним операціям в юанях;

– укладення валютних свопів;

[1] RMB (renmibi, женьміньбі), в перекладі з китайської мови означає "народні гроші". Це поширене внутрішнє офіційне позначення національної валюти Китаю. До Китайської народної революції 1949 року загальновживаною назвою китайських грошей був юань, однак після революції цю назву також почали використовувати і в Республіці Китай (Тайвань) для позначення тайванських грошей. При цьому юань є основною одиницею, в якій вимірюється RMB. Крім того, назва "юань" також застосовується в інших китайськомовних країнах і регіонах для позначення місцевих валют. Назва китайських грошей RMB була запроваджена після утворення Китайської Народної Республіки (КНР) з метою відображення належності грошей країни саме китайському народу, а також для того, щоб відрізняти грошові знаки КНР від грошей інших країн зі схожою назвою. Сьогодні обидві назви – RMB та юань у Китаї застосовуються паралельно для позначення національної валюти. Часто щодо позначення національної валюти КНР використовують збірний термін – юані женьміньбі (у дослівному перекладі з китайської мови – юані народні гроші). Міжнародне позначення китайської валюти в стандарті ISO 4217 – CNY (китайський юань).

– надання обмеженого дозволу на здійснення банківських операцій в юанях;

– запровадження кваліфікаційних вимог для інституційних інвесторів;

– запровадження безпоставочних форвардних контрактів (Non-Deliverable Forward, NDF) та розвиток офшорного ринку юаня [3, с. 19].

Уперше пілотна розрахункова схема за торговельними операціями з використанням юаня була започаткована в липні 2009 року в п'яти китайських містах із визначеним колом учасників. Операції здійснювались між Китаєм та Гонконгом. Для участі в пілотному проекті було обрано банки, яким надали дозвіл здійснювати операції в юанях женьміньбі, зокрема прийняття депозитів, обмінні операції, перекази, фінансування торгівлі, чекові операції. Передбачалося, що запровадження таких схем має привести до зниження обмінних ризиків, зменшення витрат, пов'язаних із торговельними операціями, поліпшення можливостей фінансових установ щодо фінансування, зниження попиту на володіння доларовими активами як засобу обміну та заощадження. Це мало сприяти зменшенню обсягу розрахунків за імпорт, деномінований у доларах США, збільшенню операцій в юанях, а в підсумку привести до зростання обсягу грошових потоків деномінованих в юанях, що утримуються нерезидентами. В 2010 році пілотна схема була поширена на інші 18 провінцій Китаю та великі міста, включаючи Гуандун і Шанхай. Пізніше їхня кількість зросла до 20.

Результати запровадження зазначеної схеми перевершили очікування. За період із 2009-го до грудня 2012 року обсяг розрахункових операцій в юанях женьміньбі зріс із 3.6 млрд. до 1.3 трлн. Відбулося також зростання неторговельних операцій. Обсяг депозитів в юанях за період із кінця 2009-го до кінця серпня 2012 року збільшився із 62.7 млрд. до 545.7 млрд. За даними спеціалізованого інформаційного агентства Блумберг (Bloomberg), обсяг облігаційних емісій, номінованих у юанях, з 10 млрд. у 2007 році зріс до 221.4 млрд. в 2012-му [3, с. 19].

У серпні 2011 року розрахункова схема за торговельними операціями з використанням юанів була поширена на всю країну. Крім того, надано дозвіл здійснювати прямі іноземні інвестиції в юанях та портфельні інвестиції з Гонконгу до материкового Китаю. В липні 2010 року між Народним банком Китаю та Валютним управлінням Гонконгу було підписано угоду про використання юанів женьміньбі на офшорних ринках, насамперед у Гонконгу. Зокрема підприємства, котрі працювали на території Гонконгу, отримали дозвіл здійснювати інвестиції до материкового Китаю. Кваліфікованим іноземним інвесторам було дозволено інвестувати в акції китайських підприємств [4, с. 159]. За період із грудня 2011-го до квітня 2012 року обсяг інвестицій у ці акції зріс із 20 млрд. до 70 млрд. юанів [3, с. 19].

Запровадження розрахункової схеми за торговельними операціями з використанням юанів та її значне розширення стимулювало створення офшорного ринку національної валюти КНР у Гонконгу. Хоча спочатку запровадження зазначеної схеми планувалося для розширення торговельних операцій, проте з часом це сприяло також розширенню неторговельних операцій.

Незважаючи на те, що уряд Китаю вжив заходів щодо розширення використання національної валюти, контроль за рухом іноземних інвестицій не було скасовано. Зокрема для того, щоб здійснити іноземні інвестиції в обсязі принаймні 300 млн. юанів, необхідно отримати дозвіл від Міністерства торгівлі Китаю. Прямі інвестиції в юанях на материкову територію Китаю й далі заборонено здійснювати. При використанні юанів женьміньбі для здійснення угод злиття та поглинання необхідно відкривати спеціальний рахунок. Доходи від прямих іноземних інвестицій до материкового Китаю також контролюються Міністерством торгівлі Китаю.

ІНСТРУМЕНТИ ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ

З метою хеджування валютних ризиків урядом Китаю було дозволено укладати так звані безпоставочні форвардні контракти (NDF). Суть цього виду контрактів полягає в тому, що сторони визначають форвардний обмінний курс юанів женьміньбі в доларах США на материковій території Китаю. В зв'язку з тим, що внутрішній курс юанів жорстко контролюється регулятором, укладення безпоставочних форвардних контрактів зменшує можливість спекулятивних валютних операцій, які виникатимуть унаслідок функціонування офшорного ринку національної валюти КНР. Підприємствам материкового Китаю заборонено укладати безпоставочні форвардні угоди.

Позитивні результати запровадження пілотного проекту щодо функціонування розрахункової схеми за торговельними операціями в юанях женьміньбі сприяли поширенню цієї схеми на інші регіони світу. Зокрема відповідні угоди були підписані з Валютним управлінням Макао, Тайбею, Сінгапуром та Республікою Корея. Крім того, до участі у відповідній схемі допуск отримали іноземні банки, місцеві банки та місцеві банки-агенти. Станом на кінець 2011 року у відповідній схемі взяли участь 187 банків із тридцяти країн світу й шістьох континентів. Важливим наслідком цієї практики стала можливість для учасників офшорного ринку конвертувати юані женьміньбі практично в будь-яку валюту з доступними витратами. Система здійснення розрахункових операцій Гонконгу функціонує в режимі реального часу, це також сприяло розвитку обмінних операцій у різних валютах. Завдяки цьому зріс попит на депозити в юанях женьміньбі на території Гонконгу, а також активізувалася діяльність з випуску облігацій, деномінованих у юанях, та ринок операцій з управління активами.

Якщо з початку запровадження розрахункової схеми за торговельними операціями в юанях дозвіл на участь отримали лише 365 підприємств, то пізніше їх кількість становила вже 67 тисяч. Щомісячний середній обсяг торговельних операцій зріс із 42 млрд. у 2010 році до 228 млрд. юанів женьміньбі в 2012-му. Частка розрахункових операцій у національній валюті, які здійснював Народний банк Китаю, за аналогічний період із 2.5% сягнула 11.4%. Відповідно частка розрахункових операцій НБК з Гонконгом у 2010 році становила 32.5%.

Заслуговує на увагу той факт, що зростання обсягу фінансових продуктів, номінованих в юанях, відбувалося з обмеженою участю китайських підприємств. У результаті вартість депозитів в юанях у Гонконгу в 2009 році зросла з 62.7 млрд. у 2009-му до 545.7 млрд. на кінець вересня 2012 року.

Швидкий розвиток операцій в юанях женьміньбі на території Гонконгу, а також створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій у національній валюті КНР, у свою чергу сприяли розвитку офшорного ринку облігацій, деномінованих у юанях. Кількість облігацій-

них випусків в юанях женьміньбі зросла з 414 в 2011 році до 671 у 2012-му, а обсяг випусків відповідно збільшився з 189.3 млрд. до 221.4 млрд.

Зростання обсягу розрахункових операцій в юанях та збільшення ліквідності офшорного ринку в цій валюті, вплинуло на зменшення дохідності від різниці курсів юанів женьміньбі материкового Китаю та Гонконгу. Відповідно відбулося зниження різниці ставок за депозитами у цій валюті. Якщо раніше різниця між ціною акцій китайських підприємств, що котируються на біржах материкового Китаю та Гонконгу, досягала 100%, то після запровадження нової схеми розрахунків в юанях женьміньбі та розвитку офшорного ринку, номінованого у цій валюті, різниця суттєво зменшилася.

Зростання обсягів фондового ринку стимулювало нарощування клірингово-розрахункових операцій із цінними паперами. Їхній обсяг збільшився з 33.9 млрд. юанів у 2009 р. до 22.7 трлн. у 2011 році [3, с. 21].

МЕХАНІЗМ КУРСОУТВОРЕННЯ

Важливим напрямом валютної політики Китаю в посткризовий період є механізм курсоутворення. Починаючи з 2005 року КНР проводить політику "керованого плавання" щодо визначення обмінного курсу юаня. Відповідно до цієї політики обмінний курс юаня визначається залежно від ринкового попиту і пропозиції з прив'язкою до кошика валют, до якого включено долар США, японську єну, євро та кілька інших валют. Слід зазначити, що повний перелік валют, включених до кошика, ніколи не оприлюднювався. Зокрема в третьому кварталі 2013 року торги здійснювалися з десятьма валютами. Найбільший обсяг торгів припадав на долари США (92.5%), друге місце посіла японська єна – 5.09%, третє належить євро – 1.1% (див. таблицю 1).

У першому кварталі 2014 року кількість валют, котрі входять до валютного кошика, розширилася до 11 за рахунок включення до неї новозеландського долара. Структура валютного кошика та частки валют, з яких він утворений, наочно відображають підходи НБК до її формування. Протягом першого кварталу 2014 року зросла частка долара США в структурі кошика (97.6%), водночас частка національних валют решти країн зменшилася. Це можна пояснити тим, що НБК збільшує частку валюти тієї країни, економіка якої зростає. У першому кварталі 2014 року такими країнами виявилися США та Нова Зеландія. Заслуговує на увагу той факт, що загальний обсяг торгів іноземною валютою в першому кварталі 2014 року зменшився на 51.7% порівняно з третім кварталом 2013 року, – із 25 трлн. доларів США до 12.9 трлн. доларів США, що є результатом політики інтернаціоналізації юанів женьміньбі.

Навіть у розпал світової фінансової кризи Китай утримував стабільний обмінний курс юаня на рівні 6.83 за долар США. Вже 22 червня курс юань женьміньбі/долар США зріс на 0.43% і до 6.8 юаня за долар, що стало найбільшим одноденним зростанням курсу від початку реформування обмінного курсу в липні 2005 року. Проте вже наступного дня курс знизився до 6.83. До кінця 2010 року курс юань женьміньбі/долар США зріс на 2.9%. З метою збалансування обмінного курсу національної валюти НБК збільшив обсяг торгів із країнами, економіки яких розвиваються. НБК встановив межі коливання курсу національної валюти на рівні 1% протягом однієї доби. У 2013 році обмінний курс юаня перебував у межах 6.0969 – 6.2898 юаня за долар США.

Заходи валютної політики Китаю в умовах трансформації світової валютно-фінансової системи були зорієнтовані на інтернаціоналізацію національної валюти, що забезпечило позитивні результати. Дедалі більше учасників нової розрахункової схеми залучається до участі в ній. Зросли обсяги як торговельних, так і неторговельних операцій в юанях. Поступово зменшується частка долара США в розрахунках на території далекосхідного азійського регіону. Зрештою зростає економіка КНР, а отже, і вплив Китаю на світові процеси. Китайський досвід грошово-кредитної політики свідчить про те, що використання певного інструментарію дає змогу значно інтернаціоналізувати національну валюту, посилити її роль, зберігаючи при цьому обмеження на конвертованість валюти за капітальним рахунком. Це дає змогу Китаю підтримувати стабільну міжнародну ліквідність. З 2008-го до 2012 року загальний обсяг резервів Китаю зріс на 34.1% (див. таблицю 3).

ВИСНОВКИ

Порівняно з китайською економіка України зазнала суттєвих втрат від негативного впливу світової фінансової кризи. Відбулося катастрофічне зменшення обсягів ВВП у 2008 році – майже на 18%. Також триває знецінення національної валюти. Офіційний курс гривні, який встановлюється Національним банком України, з 4.85 грн. щодо долара США в червні 2008 року знизився на 62.3% до 7.87 грн. на кінець 2008-го. Фактично такий сценарій повторився

Таблиця 1. **Валютний кошик Китаю, третій квартал 2013 року**

100 млн. юанів женьміньбі

Валюта	Долар США	Євро	Японська єна	Долар Гонконгу	Англійський фунт стерлінгів	Австралійський долар	Канадський долар	Малайзійський рингіт	Російський рубль	Тайський бат
Обсяг торгів	231 646.2	2 748.2	12 737.4	1 455.5	171.6	1 496	8.5	11.4	54.4	5.4
Відсотків від загального обсягу торгів	92.53	1.10	5.09	0.58	0.07	0.60	0.01	0.01	0.12	0.01

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Таблиця 2. **Валютний кошик Китаю в першому кварталі 2014 року**

100 млн. юанів женьміньбі

Валюта	Долар США	Євро	Японська єна	Долар Гонконгу	Англійський фунт стерлінгів	Австралійський долар	Новозеландський долар	Канадський долар	Малазійський рингіт	Російський рубль	Тайський бат
Обсяг торгів	126 553.4	689.1	1303.8	590.7	32.7	427.5	29.7	1.4	2.3	38.5	0.45
Відсотків від загального обсягу торгів	97.60	0.53	1.01	0.46	0.03	0.33	0.02	0.001	0.002	0.03	0.0003

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Таблиця 3. **Основні показники міжнародної ліквідності Китаю впродовж 2008–2012 рр.**

Млн. доларів США

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Усього резерви	1 949 260	2 414 131	2 862 276	3 197 107	3 325 440
Спеціальні права запозичення (SDR)	1 199	12 510	12 345	11 855	11 365
Резервна позиція в МВФ	2 031	2 469	2 593	4 104	2 485
Валютні резерви	1 946 030	2 399 152	2 847 338	3 181 147	3 311 589
Золото (мільйонів унцій)	19.29	33.89	33.89	33.89	33.89
Золото (в еквіваленті млн. доларів США)	4 074	9 815	9 815	9 815	9 815
Іноземні зобов'язання інших депозитарних корпорацій	75 255	88 145	108 406	123 250	157 509

Джерело: складено автором за даними Міжнародного валютного фонду [6].

і в 2014 році, коли з 1 січня до 12 листопада офіційний курс гривні щодо долара США знизився майже на 100% – з 7.99 грн. до 15.77 грн.

Україна й досі не оговталася від руйнівного впливу світової фінансової кризи. Причини таких негативних наслідків полягають у непослідовній економічній політиці та відсутності реальних економічних реформ. Хоча економіка України вважається відкритою з огляду на те, що значна частина ВВП формується завдяки недиверсифікованому експорту, проте така відкритість здебільшого полягає в експорті на зовнішні ринки обмеженої кількості товарів, в основному сировини чи товарів первинної оброки. Така практика експортної діяльності вже триває понад 20 років. Бракує продуманої та прагматичної зовнішньоекономічної політики, це негативно впливає на структуру економіки, технологічний стан промисловості і сільського господарства. Внаслідок цього з 2010 року обсяг експорту в Україні знижується. Крім того, події 2014 року, пов'язані з російською військовою агресією проти України, також негативно вплинули на стан економіки та обмінний курс гривні.

Заходи НБУ не змінюють ситуацію на валютному ринку України. Прогнози НБУ щодо оптимального курсу гривні здебільшого не підтверджуються практикою. Гривня демонструє найвищі темпи девальвації в світі.

Кому, як не нам варто застосовувати досвід інших країн, які проводять ефективну валютну політику, зокрема Китаю? В умовах кризи він не лише спромігся нівелювати її негативний вплив, а навіть зміцнив фінансову систему, стабілізував національну валюту і посилив міжнародну позицію країни.

Уроки для України

З китайського досвіду можемо використати кілька уроків.

1. В умовах посилення глобалізаційних процесів та нестабільності світової валютно-фінансової системи об'єктивно постає необхідність розширення міжнародної присутності країни в світі, зокрема через інтернаціоналізацію національної валюти. Суть стратегії інтернаціоналізації полягає в збільшенні попиту на національну валюту з боку іноземних агентів.

Одним із заходів Народного банку Китаю щодо інтернаціоналізації юаня стало створення офшорного ринку національної валюти, що дало змогу іноземним агентам здійснювати розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами з китайськими компаніями в юанях. Крім того, було спрощено доступ іноземних агентів до банківських послуг китайських банків, розрахунки за якими також здійснювалися в юанях. Ще іноземні агенти отримали можливість здійснювати операції на внутрішньому фондовому ринку Китаю в його національній валюті. Таким чином китайське керівництво розширює масштаб застосування юаня та відповідно звужує масштаб застосування іноземних валют, що, в свою чергу, приводить до збільшення попиту на національну валюту.

На відміну від Китаю, уряд України в умовах постійного дефіциту грошей вимушений частіше залучати іноземні позики через розміщення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та інших форм запозичення. Рік у рік зростає частка валютних запозичень у загальному обсязі розміщення ОВДП. Якщо в 2012 році вона становила 55.1%, то в 2013-му – 66.9%. Станом на 31 грудня 2013 року частка основного державного боргу в іноземній валюті перевищувала частку основного державного боргу в гривні і становила 59.8% у загальній структурі державного боргу, з яких 46.45% припадає на запозичення в доларах США, 3.23% – на запозичання в євро, 9.87% – в СПЗ (спеціальні права запозичення) та 0.23% – на запозичення в японських єнах [9]. В умовах постійної девальвації гривні відповідно зростає потреба в збільшенні обсягу гривневої маси, необхідної для купівлі іноземної валюти на погашення державного боргу перед іноземними кредиторами. Здійснюючи запозичення на зовнішніх ринках в іноземній валюті, уряд України фактично створює передумови для послаблення попиту на національну валюту і зростання попиту – на іноземну.

Подальша практика збільшення обсягів зовнішніх запозичень в умовах постійної девальвації гривні лише ускладнюватиме ситуацію. В умовах економічного спаду важко отримати вигідні для країни кредитні умови, однак і продовження практики запозичень за кордоном в іноземній валюті лише ускладнює і так непросту ситуацію в економіці країни.

2. З метою запобігання валютним ризикам НБК запровадив нові інструменти убезпечення від них через застосування валютних свопів та механізму хеджування, які можемо віднести до категорії страхових інструментів.

В Україні майже не використовуються такі механізми страхування від валютних ризиків, а для стримування девальвації гривні здебільшого застосовуються примусово-обмежувальні засоби, зокрема: запровадження обмежень на денний обсяг операцій з валютою для резидентів, обов'язковий продаж валютної виручки експортерами та інші. Попередній досвід свідчить, що такі заходи є дієвими в короткостроковій перспективі, проте у довгостроковій вони навіть посилюють валютні ризики і тиск на національну валюту.

3. Заслуговує на вивчення досвід Китаю щодо механізму курсоутворення.

Механізм "керованого плавання", який застосовує НБК для визначення обмінного курсу юаня женьміньбі, видається ефективнішим порівняно з механізмом "гнучкого обмінного курсу", який застосовується НБУ. Відмінність китайського механізму курсоутворення полягає в тому, що НБК при визначенні обмінного курсу юаня враховує вартість національної валюти відносно валютного кошика, до якого входить певна кількість іноземних валют як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. При цьому повний набір валют, котрі входять до валютного кошика, китайське керівництво ніколи не оголошує, і даний

набір може змінюватися залежно від світової кон'юнктури.

Досвід Китаю щодо заходів валютної політики свідчить про прагматизм та гнучкість у сфері управління економікою країни, зокрема щодо регулювання валютного ринку країни. Слід звернути увагу на те, що Китай використовує інноваційні підходи для залучення іноземного досвіду. Врахування особливостей розвитку китайської економіки створює передумови для формування ефективних методів управління економічними процесами, зокрема регулювання валютного ринку та встановлення режиму валютного курсу. В умовах загострення світової фінансової кризи уряд Китаю зміг розробити такі заходи валютної політики, котрі дали змогу забезпечити стабільність національної валюти, утриматися від обмежувальних заходів щодо зовнішньої торгівлі, збільшити обсяг іноземних інвестицій, забезпечити попит іноземних агентів на використання юаня в зовнішньоторговельних операціях. Ці заходи сприяли розширенню економічної присутності Китаю на світових ринках.

На відміну від Китаю, в Україні в результаті непослідовної політики впродовж кількох років триває накопичення зовнішніх боргів, номінованих в іноземній валюті. Дедалі більше втрачає вартість національна валюта, що призводить до втрати довіри населення, яке є основним внутрішнім інвестором у країні, а також зменшує обсяги заощаджень у національній валюті та спонукає до накопичення заощаджень в іноземній валюті.

Зрозуміло, що за допомогою лише валютної політики неможливо водночас вирішити всю сукупність проблем в економіці країни, які накопичувалися роками. Однак, без сумніву, валютна політика є важливою складовою загальнодержавного управління економкою і має безпосередній вплив на економічні процеси в країні. Досвід Китаю корисний для України не так з точки зору безпосереднього копіювання заходів щодо приборкання негативного впливу світової фінансової кризи, як із позиції розуміння основоположних проблем валютного ринку та підходів щодо розробки заходів, за допомогою яких буде забезпечено стабільність національної валюти, валютного та фінансового ринку в цілому. Китайський досвід для України щодо інтернаціоналізації валюти, запровадження нових фінансових продуктів та гнучкого механізму курсоутворення може бути використаний при розробці заходів валютної політики відповідними державними установами України. ❑

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//Data.worldbank.org/Russia.

2. The People's Bank of China. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http //pbc.gov.cn/publish.

3. Олійник О. М. Валютна політика Китаю в умовах трансформації міжнародної валютно-фінансової системи /О.М.Олійник // Шляхи трансформації міжнародної валютно-фінансової системи: Мат. Міжн. наук.-теорет. конф., 14.11.2014 р. К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – С. 17–21. – (Ukrainian source).

4. Олійник О. М. Стан та розвиток фондового ринку Китаю в посткризовий період /О.М.Олійник // Дослідження міжнародної економіки. – Вип. 1(70). – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2013. – С. 156–166. – (Ukrainian source).

5. China banking regulatory commission 2012 annual report. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cbrc.gov.cn/chinese/files/2013/4CF24B3E79704CE85D330A7CC18CD7D.pdf.

6. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//imf.org/external/np/sta/ir/irprocessweb/data.

7. RMB internationalization: Implications for the global financial industry. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://swift.com/resources/documents/RMB?White_paper_internationalosation.pdf.

8. Eichengreen, B., and Kawai, M. Issues for Renminbi internationalization: An Overview. ADBI Working Paper 454. Tokio: Asian Development Bank Institute. 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://adbi.org/files/2014.01.20.wp454.issues.renminbi.internationalisation.overview.pdf.

9. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Зовнішній борг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44466.

З бібліотечних фондів/

Нові надходження до Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

New inflows to the Vernadsky National Library of Ukraine

Добірка видань з економічної, фінансової, банківської тематики, що надійшли у фонди Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського (НБУВ).

Review of new publications on economics, banking and finance, which have replenished the stock of the Vernadsky National Library of Ukraine (VNLU).

Болгар Т. М. Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи [Текст]: монографія / Т.М.Болгар; Дніпропетр. ун-т ім. А.Нобеля, Кременчуц. ін-т. – Кременчук: Щербатих О. В., 2013. – 367 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 288–308. – укр.

Досліджено питання розвитку науково-методологічних підходів до управління проблемними кредитами (ПК) банків за умов фінансової кризи. Проаналізовано фактори, які впливають на формування кредитного ризику банку та його величину. Розглянуто етапи процесу кредитування з урахуванням взаємного впливу кредитного ризику та ПК. Проаналізовано діяльність банків України з погляду якості кредитного портфеля, причин його погіршення та превентивних заходів у цьому напрямі. Висвітлено питання, що стосуються прибутковості та ризикованості як основних аспектів, на які банківським установам необхідно звертати увагу з метою ведення оптимально збалансованого бізнесу. Наведено характеристики кредитного портфеля, обґрунтовано гіпотезу, що від його структури безпосередньо залежить репутація банківської установи, оцінка з боку клієнтів і конкурентів, а також фінансовий успіх. Показано аспекти досвіду роботи вітчизняних банків з проблемною заборгованістю,

що відрізняються від закордонного, визначено сутність таких відмінностей та їх причини. Розглянуто закордонну практику стягнення ПК банківськими установами, виділено питання, що мають застосовуватись у практиці українського колекшену.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776437

Витриховська О. П. Методика навчання економічних дисциплін [Текст]: монографія / О.П.Витриховська. – К.: КОМПРИНТ, 2013. – 224 с. – Бібліогр.: с. 215–224. – укр.

Проведено цілісний історико-педагогічний аналіз змісту, форм і методів викладання економічних дисциплін, доведено, що звернення до зарубіжних надбань значно розширить можливості вдосконалення змісту сучасної системи навчання економічних дисциплін. Окреслено перспективи використання набутого досвіду за умов розбудови національної системи економічної освіти. Детально проаналізовано сучасні теоретичні, методологічні проблеми, розкрито організаційні форми та сучасні підходи до вдосконалення методики навчання економічних дисциплін. Викладено методику підготовки та проведення практичного заняття і семінару.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776360

Вовчак О. Д. Фінансові інструменти в управлінні кредитними ризиками банків України в умовах глобалізації [Текст]: монографія / О.Д.Вовчак, В.В.Пірог; Хмельниц. коопер. торг.-екон. ін-т. – Хмельницький: Медобори-2006, 2013. – 239 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 170–184. – укр.

Досліджено теоретичні та практичні положення щодо вдосконалення систем ризик-менеджменту банків України з використанням сучасних фінансових інструментів управління кредитними ризиками. Розкрито сутність, види та класифікацію фінансових інструментів управління кредитними ризиками. Проаналізовано стан та проблемні аспекти недостатнього використання сучасних фінансових інструментів у кредитному ризик-менеджменті. Визначено напрями вдосконалення системи управління кредитним процесом банку з використанням фінансових інструментів мінімізації кредитних ризиків і запропоновано механізм оцінювання економічної ефективності їх упровадження під час здійснення кредитної діяльності вітчизняними банками.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА780422

Горожанкіна М. Є. Основи економічної теорії: політична економія [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / М.Є.Горожанкіна, В.В.Капильцова, В.В.Приходько; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – 628 с.: рис. – Бібліогр.: с. 624–628. – укр.

Висвітлено історію виникнення та розвитку політичної економії. Наведено методи дослідження економічних явищ і процесів. Розкрито соціально-економічні цілі та виробничі можливості суспільства, основні підходи до класифікації економічних систем суспільства, шляхи реформування відносин власності в трансформаційній (перехідній) економіці. Наведено форми організації суспільного виробництва. Висвітлено походження, сутність і функції грошей. Розглянуто капітал як економічну категорію товарного виробництва, функції, види й економічну роль прибутку, а також фактори, які впливають на прибуток, галузеві особливості виробництва та функціонування капіталу. Увагу приділено сутності, видам, операціям та функціям банків. Досліджено ринкову економіку як форму організації суспільного виробництва, викладено принципи, функції, умови роботи й ефективного розвитку підприємництва. Розкрито сутність, структуру, роль та взаємозв'язок фінансів, державного бюджету і податків. Розглянуто питання суспільного відтворення й економічного зростання за умов ринкової економіки, основні типи, характерні риси, закономірності й тенденції розвитку сучасної економічної системи.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА775733

Дзюбик С. Д. Основи економічної теорії [Текст]: навч. посіб. / С.Д.Дзюбик, О.С.Ривак. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2014. – 423 с.: рис., табл. – укр.

Розглянуто найважливіші закони та категорії економічної теорії, зокрема організацію ринкової економіки, ринковий механізм регулювання соціально-економічних відносин. Висвітлено сучасні підходи до управління людськими та матеріальними ресурсами, роль держави й основні інструменти управління економічними процесами. Проаналізовано вплив ціни на валовий внутрішній продукт. Розкрито роль податків і державних видатків у економічній політиці держави, суть та основні чинники зростання ВВП. Розглянуто питання кредитно-грошової політики. Наведено форми організації підприємницької діяльності в країнах із розвинутою економікою, досліджено становлення та розвиток нових форм господарювання в Україні. Висвітлено особливості формування ціни й обсягу виробництва на прикладі різних ринкових моделей, запропоновано шляхи вдосконалення розподілу доходів. Досліджено стан зовнішньої торгівлі України.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА775799

Державне антикризове управління економікою в умовах глобалізації [Текст]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 листоп. 2013 р., Київ / ред.: І.Й.Малий, І.Ф.Радіонова, Л.М.Ємельяненко; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". – К.: КНЕУ, 2013. – 359 с.: рис., табл. – укр. – англ. – рос.

Описано формування стратегії антикризового управління. Проаналізовано економічні ризики макроекономічної політики держави за умов глобалізації. Визначено роль держави у подоланні кризи державних підприємств. Висвітлено проблеми розвитку міжбюджетних відносин в Україні. Розкрито теоретичні засади економічного відтворення факторів виробництва. Оцінено ефективність фінансової політики держави. Розглянуто сучасні тенденції формування та реалізації стратегії регіонального розвитку (на прикладі Вінницької області). Досліджено вплив євроінтеграції на продовольчий ринок України. Увагу приділено стратегічним напрямам реформування економіки України за сучасних умов. Подано характеристику антикризової політики на засадах підвищення адаптивності до глобальних викликів сучасності.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776253

Ільєнко О. В. Стратегії міжнародної економічної безпеки в умовах глобалізації (маркетинговий аспект) [Текст]: монографія / О.В.Ільєнко; Нац. авіац. ун-т. – К.: НАУ, 2013. – 358 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 333–358. – укр.

Викладено науково-методичні засади дослідження системи гарантування міжнародної економічної безпеки за умов глобалізації. Розкрито характерні риси й особливості впливу глобалізаційних процесів на розвиток світової економіки. Проаналізовано вплив маркетингу на розвиток механізму гарантування міжнародної економічної безпеки суб'єктів міжнародного бізнесу. Визначено пріоритетні напрями й особливості розвитку системи гарантування міжнародної економічної безпеки в Україні. Розглянуто ідентифікацію концепції міжнародної економічної безпеки на основі використання маркетингових засобів в інноваційному розвитку глобалізованої економіки. Висвітлено особливості моделювання системи гарантування економічної безпеки на основі управління маркетинговим механізмом у міжнародному підприємництві. Запропоновано науково-

методичний підхід до оцінки ефективності механізму зміцнення маркетингової міжнародної підприємницької безпеки.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776362

Інновації у фінансовій сфері [Текст]: монографія / В.М.Опарін, Т.В.Паєнтко, В.М.Федосов, О.М.Сущенко, Н.В.Савчук; ред.: В.М.Опарін; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана", Ін-т фін.-інновац. дослідж. – К.: КНЕУ, 2013. – 444 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 433–442. – укр.

Розглянуто інфраструктурний аспект побудови фінансової системи, шляхи моделювання взаємозв'язків між основними макроекономічними та макрофінансовими показниками. Досліджено сучасні технології планування та прогнозування доходів бюджету, можливості модернізації системи бюджетного регулювання в Україні. Охарактеризовано інвестиції в інновації як основу сталого соціально-економічного розвитку національної економіки. Висвітлено особливості венчурного фінансування в моделі інноваційного розвитку. Досліджено новітні важелі стратегічного управління вартістю вітчизняних корпорацій з державними активами, сучасні фінансові інструменти українського біржового ринку та запропоновано шляхи вдосконалення розрахунково-клірингової діяльності на біржовому ринку. Увагу приділено інноваціям в управлінні страховою діяльністю, технологіях управління фінансовим результатом страховика.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776513

Клюско Л. А. Фінансова стійкість банків: теорія та методика оцінки [Текст]: монографія / Л.А.Клюско; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2013. – 245 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 211–225. – укр.

Досліджено діяльність банку як динамічну систему за умов нестабільного економічного середовища. Розкрито сутність фінансової стійкості банку та визначено її основні індикатори. Висвітлено особливості механізму забезпечення фінансової стійкості банків. Проведено аналіз методик оцінки фінансової стійкості банків. Здійснено оцінку фінансової стійкості банку за багатоваріантним сценарієм, прогнозну оцінку фінансової стійкості банку. Запропоновано шляхи підвищення ефективності банківського регулювання та нагляду, вдосконалення системи оподаткування банків. Розглянуто пріоритети реформування вітчизняної банківської системи.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776080

Маркетинг у банку [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Т.А.Васильєва, С.М.Козьменко, І.О.Школьник, С.В.Лєонов, О.В.Козьменко; ред.: Т.А.Васильєва; ДВНЗ "Укр. акад. банк. справи Нац. банку України", Нац. банку України. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2014. – 353 с.: рис., табл. – укр.

Розкрито особливості маркетингу в банківській сфері. Охарактеризовано банківський ринок і його основні складові. Наведено методи дослідження банківського ринку та конкурентного середовища банку. Висвітлено основи маркетингової стратегії банку. Описано зміст продуктової політики банків, прийоми ціноутворення на банківські продукти. Розглянуто основні організаційні засади функціонування маркетингової служби в банку та способи організації контролю в банківському маркетингу.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА775550

Правові засади державного управління економікою України [Текст]: навч. посіб. / Ю.І.Крегул, Р.О.Банк, О.В.Сердюченко, Т.М.Дроздюк, В.І.Орленко; ред.: Ю.І.Крегул; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: КНТЕУ, 2013. – 663 с. – Бібліогр.: с. 661–663. – укр.

Викладено конституційно-правові засади правового регулювання економічних процесів в Україні. Висвітлено повноваження Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та місцевих органів виконавчої влади у сфері економіки, а також Фонду державного майна України й Антимонопольного комітету. Розкрито правовий статус Державної інспекції України з контролю за цінами та Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. Приділено увагу адміністративно-правовому регулюванню паливно-енергетичного комплексу, правовим засадам державного управління аграрно-промисловим комплексом України. Охарактеризовано діяльність органів загальної і спеціальної компетенції з управління природокористуванням та охороною довкілля. Розглянуто державне управління бюджетно-фінансовою, кредитною, митною та податковою сферами, а також транспортом і зв'язком.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776457

Розвиток системи управління ризиками ринків фінансових послуг [Текст]: монографія / Н.М.Внукова, Ж.О.Андрійченко, С.А.Ачкасова, О.Є.Бажанов, Л.В.Временко; ред.: Н.М.Внукова; Харк. нац. екон. ун-т ім. С.Кузнеця. – Х.: Ексклюзив, 2014. – 190 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 168–190. – укр.

Розглянуто питання розвитку системи управління ризиками ринків фінансових послуг. Визначено фактори, що зумовлюють необхідність реформування системи захисту прав споживачів на ринку фінансових послуг. Розроблено рекомендації банкам щодо розвитку перспективних видів інноваційних послуг. Обґрунтовано теоретико-методичні засади побудови системи управління ризиками страхової галузі на базі пруденційного регулювання, ідентифіковано ризики системи недержавного пенсійного забезпечення, визначено специфічні особливості банківського проектного фінансування та основні види ризиків, що виникають за його реалізації. Класифіковано фінансові ризики іпотечного кредитування, встановлено місце та роль ризиків легалізації доходів, одержавних злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі управління ризиками ринків фінансових послуг. Обґрунтовано доцільність запровадження пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на основі системи оцінювання ризиків, забезпечення належного рівня капіталізації та гарантування вкладів як підґрунтя підвищення ефективності їх діяльності.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776405

Ротар Д. П. Бюджетні установи: правовий статус та режим фондів коштів [Текст]: [монографія] / Д.П.Ротар. – Чернівці: Місто, 2013. – 255 с. – Бібліогр.: с. 218–249. – укр.

Увагу приділено комплексному дослідженню фінансово-правового режиму фондів коштів бюджетних установ. Проведено історико-правовий аналіз становлення сучасного правового положення бюджетних установ. Висвітлено особливості набуття статусу бюджетної установи та сутність фінансово-правового режиму її фондів коштів. Досліджено стан правового регулювання фінансової діяльності щодо фондів коштів бюджетних установ і висвітлено особливості фінансового контролю за їх діяльністю. Сформульовано висновки та пропозиції змін до чинного законодавства щодо вдосконалення правового регулювання фінансової діяльності бюджетних установ.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА776195

❑

Підготувала Тетяна Зінькова,
Prepared by Tetiana Zinkova,
провідний бібліограф відділу реферування наукової інформації Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.
Leading Bibliographer of the Department of Summarization of Scientific Information of the Vernadsky National Library of Ukraine.

УДК 330.34:343.37(477)

Дослідження/

■ ***Олена Жихор***
Olena Zhykhor

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
Sc.D. (Economics), Professor, Head of the Department of Finance and Financial and Economic Security of the Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (City of Kyiv)
E-mail: olenazet@mail.ru

■ ***Валерія Баранова***
Valeriia Baranova

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів Харківського національного університету внутрішніх справ
Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Department of Economics and Finance of the Kharkiv National University of Internal Affairs
E-mail: valeria_baranova@ukr.net

Сучасні загрози економічній безпеці України

Modern threats to economic security of Ukraine

У статті розглянуто теоретичні питання економічної безпеки держави, проаналізовано нормативно-правову базу стосовно національної та економічної безпеки. Зокрема досліджено такі небезпечні соціально-економічні явища, як корупція та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. На підставі цього проаналізовано результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції за 2012–2013 роки.

The article considers theoretical issues of the country's economic security and analyzes the regulatory and legal framework for national and economic security. In particular, there are investigated such dangerous social and economic phenomena as corruption and laundering of proceeds from crime. On the ground of the above mentioned issues, the authors analyze the results of activities of authorized entities in the area of corruption counteraction in 2012–2013.

Ключові слова: економічна безпека держави, національна безпека держави, спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, антикорупційна стратегія, тіньова економіка, корупція, відмивання коштів.

Key words: country's economic security, country's national security, authorized entities in the area of corruption counteraction, anti-corruption strategy, shadow economy, corruption, money laundering.

У системі національної безпеки економічна, є матеріальною основою національної суверенності та визначає реальні можливості в гарантуванні інших видів безпеки. Тобто економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, які входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної).

В узагальненому, синтезованому значенні національну безпеку можна трактувати як спроможність держави своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні дестабілізуючі чинники, що проявляються у формі економічної, соціальної, політичної, військової та інших загроз, наявність яких може спричинити глибокі соціально-економічні потрясіння та порушення цілісності країни. Оскільки безпека держави в усіх її формах реалізується через відповідне державне фінансування, основою якого є створений внутрішній валовий продукт, то саме економічна безпека є чи не найважливішою її складовою. Вона характеризується таким станом національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує конкурентоспроможність держави, її незалежність від зовнішнього середовища та економічний добробут населення [1].

Якщо розглядати небезпечні соціально-економічні явища як складові *прояву економічної безпеки держави*, то можна виокремити такі: тіньова економіка й особливо її кримінальна складова; організована злочинність із її проникненням у систе-

му економічних відносин; корупція на всіх щаблях державного управління; "втеча" капіталу за кордон за наявності дефіциту інвестиційних ресурсів; рейдерство і кримінальні банкрутства. У цій статті зосередимо увагу на таких явищах, які загрожують економічній безпеці держави, – відмивання коштів та корупція.

Проблеми економічної безпеки держави досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема О.І.Барановський, В.М.Геєць, В.В.Губський, М.М.Єрмоленко, В.І.Кириленко, П.В.Мельник, В.К.Сенчагов та інші.

У наш час безпека стала таким самим товаром, як і нафта, газ, метал та інформація. Найбільшим попитом на ринку безпеки користуються послуги з надання фізичного і технічного захисту. Однак із розвитком ринку такого виду послуг звужуватиметься попит на ці види безпеки і зросте попит на технології, методики захисту комерційної таємниці, на послуги із гарантування інформаційної безпеки та захист від ризику в комерційній діяльності, тобто на специфічні навички "контррозвідників, розвідників та аналітиків комерційних служб безпеки".

У системі економічної безпеки визначальну роль відіграють національні економічні інтереси та їхні пріоритети. *Для визначення національних економічних інтересів необхідним є:* аналіз поточного стану економіки та виявлення тенденцій розвитку; моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку; коригування заходів державного регулювання з метою досягнення бажаних цілей [2].

Особливо важливою є розробка системи економічних показників, які могли б давати кількісну оцінку соціально-економічного розвитку країни. Їх необхідно додавати до діючої статистики. Зокрема в "Бюлетені Національного банку України" та на сторінках Офіційного інтернет-представництва НБУ щомісячно відображаються показники економічного розвитку країни – макроекономічні (ВВП, індекс споживчих цін, капітальні інвестиції, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетний дефіцит) та грошово-кредитної політики центрального банку (облікова ставка, ставка рефінансування тощо).

Особливе місце серед економічних загроз посідає відмивання коштів як механізм забезпечення функціонування тіньових економічних відносин, відтворення економічного потенціалу організованої злочинності тощо. Тому в зв'язку з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національні економіки транснаціональної злочинності, проблема відмивання коштів набуває глобального характеру, адже це провокує загрози для фінансових ринків, зокрема національних. Тож протидія відмиванню коштів є проблемою національної економічної безпеки, яка потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ЯК ФОРМА КРИМІНАЛЬНИХ ФІНАНСІВ

На початку 1990-х років в Україні та інших країнах пострадянського простору сформувалися передумови переходу економіки від тоталітарної, адміністративно-командної до ринкової системи господарювання. Відбулася зміна суспільного ладу, сталися якісні зміни як в економічних відносинах, так і в самому способі життя громадян. Як результат – трансформація з однієї системи в іншу, в основі якої – суттєві зміни у відносинах власності та лібералізація економічної діяльності.

Головними причинами, які призводять до порушення стану рівноваги у господарській системі та до підриву соціальної рівноваги, є відмивання коштів, незаконне вивезення капіталу, відтворення економічного потенціалу злочинних угруповань тощо. Це, в свою чергу, призводить до різкого соціального розшарування населення, адже якби не існувало відмивання коштів, нелегальна економіка потерпала б від недостачі ресурсів [3].

Для виявлення та боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, було прийнято Закон України від 28.11.2002 р. "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [4].

КОРУПЦІЯ ЯК ІНДИКАТОР СУСПІЛЬСТВА

Корупція – це багатоаспектне соціальне, економічне, правове та моральне явище. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 07.04.2011 р. [5] дає таке визначення: "Корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей". Найчастіше корупція використовується для підкупу чиновників, а також у недобросовісній конкуренції для дискредитації конкурента і досягнення переваг над ним. Корупція зустрічається практично в усіх сферах діяльності суспільства, проте її феномен залишається мало дослідженим і осмисленим.

Безумовно, корупція є певним індикатором суспільства, його моралі, політичного, економічного, соціального стану держави загалом. Вона виявляє неефективність дій державної влади у сфері економічних, політичних, правових, суспільно-політичних та соціальних процесів [6].

Наслідками подальшого впливу проявів корупції є:

– втрата національного іміджу держави загалом;

– погіршення політичних, економічних, соціальних і правових позицій на світовій арені;

– міжнародна ізоляція від світового ринку;

– небажання прийняття України в престижні світові організації;

– підрив економічної системи держави в цілому;

– криміналізація та тінізація економіки;

– девальвація моральних цінностей;

– погіршення якості послуг та недобросовісна економічна конкуренція;

– перешкода залученню інвестицій в економіку та розвитку підприємництва загалом;

– розвиток організованої, в тому числі й транснаціональної, злочинності, яка використовує корумпований державний апарат у своїх інтересах.

Проблеми формування та реалізації державної політики у сфері протидії корупції в Україні вивчаються аналітичними центрами, зокрема Агентством стратегічних досліджень, Цен-

тром економічних та політичних досліджень імені О.Разумкова, Інститутом конкурентного суспільства, Фондом місцевої демократії та іншими. Не залишилися ці проблеми й поза увагою міжнародної наукової спільноти.

В Україні корупція набула поширення на всіх рівнях державної влади та стала невід'ємною частиною суспільного життя. При цьому впродовж багатьох років стан справ у сфері запобігання і протидії корупції лише погіршується [6]. Цей факт підтверджує та відображає Індекс сприйняття корупції міжнародної організації Трансперенсі Інтернешенел (Transparency International), за яким у 2009 році Україна посіла 146 місце серед 180 країн; у 2010 році – 134 місце із 178; у 2011 році – 152 місце із 182; і у 2012 році – 144 місце зі 176 (ми знаходимося на рівні таких держав, як Бангладеш, Камерун, Центрально-Африканська Республіка, Республіка Конго та Сирія).

Низькі місця посіла Україна і в інших міжнародних антикорупційних індексах. Наприклад, у 2012 році міжнародна організація Фрідом Хаус (Freedom House) у своєму звіті "Перехідні нації" (Nations in Transit) оцінила стан корупції в Україні та рівень залежності судової влади на 6 балів із 7 можливих (1 – мінімальний бал залежності, 7 – максимальний бал), тоді як ще в 2011 році ці показники відповідно становили 5.75 бала (корупція) та 5.5 бала (залежність суду).

На сучасному етапі корупція є однією з головних *загроз національній безпеці та демократії в Україні*, оскільки вона:

– гальмує соціальний прогрес, передусім становлення демократичного громадянського суспільства;

– заважає повноцінній реалізації прав і свобод громадян;

– заперечує принцип верховенства права, а її швидке поширення й надалі зумовлене недосконалістю як правових норм, так і моральних якостей вітчизняного суспільства;

– утискає свободу слова, оскільки корумпована влада переважно зацікавлена в неадекватному, некоректному висвітленні мас-медіа корупційних процесів у країні;

– поширюється внаслідок недосконалості системи державного управління від найнижчого до найвищого рівня, що дає змогу чиновникам на власний розсуд розпоряджатися національними ресурсами;

– породжує недовіру громадян до влади через зневіру в справедливості вирішення наявних проблем і задоволення потреб;

– породжує недовіру громадян один до одного;

– сприймається владою й переважною більшістю населення як звичне явище, а можливість її подолання викликає великі сумніви;

– призводить до падіння міжнародних рейтингів України і небажання закордонних інвесторів вкладати свої капітали в її розвиток.

Відповідно до статті 5 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" [5] *спеціально уповноваженими суб'єктами в сфері протидії корупції є:* органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України. Ці структури у межах своєї компетенції безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

За результатами діяльності у 2012 році спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції до суду направлено 2 438 протоколів про адміністративні корупційні правопорушення. В цілому органами внутрішніх справ складено протоколи про адміністративні корупційні правопорушення щодо 605 осіб, органами Служби безпеки України – щодо 769 осіб, органами Державної податкової служби України – щодо 92 осіб, органами Військової служби правопорядку в Збройних Силах України – щодо 50 осіб [8].

У 2013 році органами внутрішніх справ складено протоколи про адміністративні корупційні правопорушення щодо 634 осіб, органами Служби безпеки України – щодо 603 осіб, органами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – щодо 23 осіб [9].

З метою реалізації державної політики із запобігання та протидії корупції, профілактики і попередження причин та умов, які сприяють її проявам, іншим правопорушенням, у центральних органах виконавчої влади та їхніх територіальних органах затверджено плани заходів щодо попередження та профілактики корупційних правопорушень.

Аналізуючи звіти Міністерства юстиції про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції за 2012–2013 роки [8], [9], можемо зробити такі висновки:

1. У 2012 році Україна за рівнем корупції посіла 144 місце із 176 країн;

2. Хабарництво в середньому становило 0.3–0.5% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих в Україні;

3. Порушення кримінальних справ щодо хабарництва в Україні не є системним явищем, а радше винятком – здебільшого з таких справ до суду їх передається менш як 40%;

4. Із посадових осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, близько 40% становлять державні службовці та службовці місцевого самоврядування 5–7 категорії, тобто представники найнижчої ланки;

5. Народні депутати України та депутати рад регіонального рівня залишаються для правоохоронних органів практично недосяжними.

Виходячи з викладеного вище, можемо сказати, що викорінити чи ліквідувати корупцію в цілому практично неможливо, проте протидіяти їй і зменшити вплив на державу реально.

ВИСНОВКИ

Питанню економічної безпеки у нашій країні приділяється велика увага. Зокрема Міністерство економічного розвитку і торгівлі спільно з Місією України при НАТО й Офісом зв'язку НАТО в Україні проводить засідання Спільних робочих груп [10], до участі в яких залучаються представники Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ, Національного інституту стратегічних досліджень, а також Міжнародного секретаріату НАТО та низки неурядових іноземних організацій. Це свідчить про те, що проблема економічної та енергетичної безпеки має глобальний характер, тому її вирішення є одним із найважливіших завдань загальної безпеки та економіки для міжнародних організацій.

На засіданні Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань економічної безпеки (м. Київ, вересень 2012 р.) [10] учасники делегацій нашої країни та НАТО зазначили, що проведення таких зустрічей є важливим заходом практичного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. Цей захід засвідчив інтерес сторін до отри-

мання об'єктивної інформації щодо пріоритетів та перспектив розвитку світової і регіональної економіки, підтримки демократичних цінностей і співробітництва.

Паралельно питанню економічної безпеки приділяється увага й національній безпеці України. Зокрема прийнято "Стратегію національної безпеки України", затверджену указом Президента від 12 лютого 2007 року № 105 [11]. Вона визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Із метою визначення концептуальних засад формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками, спрямованих на недопущення та мінімізацію наслідків потенційного негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, Кабінет Міністрів України 15 серпня 2012 року своїм розпорядженням № 569 схвалив Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [12]. Для досягнення поставленої мети передбачено низку заходів, серед яких:

– проведення структурних реформ в економіці та забезпечення цінової і фінансової стабільності;

– забезпечення стабільності системи державних фінансів;

– дотримання економічно безпечного рівня державного боргу;

– створення умов для розвитку та функціонування внутрішнього ринку капіталу;

– стимулювання кредитування реального сектору, зменшення ризиків у банківській сфері;

– збільшення капіталізації, ліквідності й прозорості фондового ринку;

– посилення стійкості, прозорості й конкурентоспроможності небанківського фінансового сектору України.

Реалізація даного рішення забезпечить захист національних інтересів держави в разі виникнення та поглиблення загроз у фінансовій сфері, розроблення механізму державного управління ризиками у цій сфері та мінімізацію наслідків глобальних загроз у разі їх виникнення, що сприятиме збалансованості фінансової сфери і забезпечить ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Практичне гарантування ефективної економічної безпеки держави за сучасних умов значною мірою залежить від застосування наукових підходів до цієї проблеми. Великомасштабні дослідження в сфері економічної безпеки держави привели на Заході до створення нової науки, яка дістала назву "екосестейт" (economic security of state), тобто наука про економічну безпеку. Сутність її полягає в тому, що вона є базою для будь-яких інших напрямів, проявів та відгалужень економічної безпеки держави. Завдяки накопиченим знанням цього відгалуження можна передбачити наслідки зовнішніх або внутрішніх дій із метою зменшення їхнього можливого негативного або збільшення позитивного впливу на розвиток держави.

Із метою вдосконалення правових та організаційних засад запобігання і протидії корупції 21 жовтня 2011 року Президент України своїм указом № 1001 схвалив Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки [13]. За задумом, вона мала забезпечити зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування в суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції за допомогою спільних зусиль державних і громадських структур та за участі міжнародних організацій. Стратегією передбачено, що оцінка ефективності її реалізації має ґрунтуватися на результатах виконання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки [7].

Уряд України 22 серпня 2014 року схвалив *антикорупційний пакет законопроектів*, реалізація яких дасть змогу здійснити найбільшу антикорупційну реформу в державі за останні 23 роки. Ці документи передбачають створення повноцінного загальнодержавного механізму запобігання корупції, а також виявлення та покарання осіб, які вчинили особливо небезпечні корупційні злочини.

Проект Закону України № 5085 "Про Національне антикорупційне бюро України" [14] регламентує створення спеціалізованого правоохоронного антикорупційного органу, основними функціями якого будуть виявлення та розслідування корупційних злочинів, які становлять особливу суспільну небезпеку, або вчинені вищими посадовими особами держави.

Також схвалено *проект Закону України № 5113 "Про запобігання корупції"* [15], який має замінити чинний сьогодні, але неефективний Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції". Передбачається запровадження широкого переліку антикорупційних обмежень для осіб, які обіймають посади на державній службі чи службі в органах місцевого самоврядування, створення чітких правил поведінки чиновника, аби його дії завжди відповідали публічному інтересу та очікуванням суспільства.

Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) юридичних осіб та публічних діячів" [16] розкриває інформацію про кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб (фізичних осіб, які фактично контролюють компанії) при здійсненні їх державної реєстрації. Це дасть змогу запобігти утворенню фіктивних компаній, у тому числі в офшорах, із метою відмивання одержаних злочинним шляхом доходів. Таким чином корупціонери будуть позбавлені ще одного механізму, який дає змогу використовувати отримані в незаконний спосіб прибутки.

До пакета антикорупційних законів належіть також *проект Закону України від 14 липня 2014 року № 4284а "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки"* [17].

Проекти законів розроблено Міністерством юстиції спільно з експертами громадської ініціативи "Реанімаційний пакет реформ" за кращими іноземними зразками, ці документи отримали схвальні відгуки міжнародних та вітчизняних експертів.

Виходячи з викладеного вище, можемо зробити висновок, що питання економічної безпеки не залишається поза увагою як органів влади, так і науковців. Чимало робиться в законодавчому напрямі та науковому пошуку нових засобів підвищення економічної безпеки держави або вдосконаленню вже існуючих засобів боротьби з корупцією, відмиванням коштів, тіньовою економікою тощо. Та для ефективнішого вирішення проблеми держава повинна проводити комплексну роботу зі створення ринку послуг економічної безпеки та боротьби з корупцією і відмиванням грошей. Політико-економічні передумови безпеки національної економіки мають забезпечити її функціонування без таких ганебних явищ, як корупція, хабарництво, рейдерство та інша економічна злочинність.

Глобалізація світової економіки потребує посилення антикорупційних

зусиль із метою залучення іноземних інвесторів, для яких необхідність давати хабара і мати справу з корупцією неприйнятні. Зниження рівня корупції є ефективнішим шляхом поліпшення економічного стану країни, ніж зниження податків, оскільки це не зменшує державних доходів. Корупція значно підвищує ймовірність макроекономічної нестабільності в умовах глобалізації. Збільшується розрив між країнами, які можуть управляти корупцією та мати вигоду з глобалізації, і тими, які не лише не роблять цього, а й піддаються великим загрозам від негативних наслідків глобалізації, наприклад, таких, як мінливість міжнародних потоків капіталу або валютно-фінансові кризи. Саме тому для подальшого розвитку держави необхідно приділяти велику увагу боротьбі з корупцією та своєчасно виявляти фактори, які підривають стійкість і соціально-економічну безпеку держави. Вирішення цих проблем є важливими для суспільного прогресу, нормального життя та запобігання іншим викликам і загрозам. ❑

Список використаних джерел

1. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf. – (Ukrainian source).

2. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 148 с. – (Ukrainian source).

3. Користін О. Є. Економічна безпека: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2010. – 306 с. – (Ukrainian source).

4. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 28 листопада 2002 року № 249- IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

5. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

6. Чапран О. М. Корупція – загроза національній безпеці // V Международная научно-практическая Интернет-конференция "Альянс наук: ученый – ученому" (20 марта 2009 г.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com /2009_03_18/ek8_chapran.php. – (Ukrainian source).

7. Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/system/files/research/zvit_0.pdf. – (Ukrainian source).

8. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році. Міністерство юстиції. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/21885. – (Ukrainian source).

9. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2013 році. Міністерство юстиції. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/section/421. – (Ukrainian source).

10. Засідання Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань економічної безпеки (м. Київ, вересень 2012). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua. – (Ukrainian source).

11. Указ Президента України № 105 від 12 лютого 2007 р. "Про Стратегію національної безпеки України". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 569 від 15 серпня 2012 р. "Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

13. Указ Президента України № 1001 від 21 жовтня 2011 р. "Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

14. Проект Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

15. Проект Закону України "Про запобігання корупції". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

16. Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) юридичних осіб та публічних діячів". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

17. Проект Закону України від 14 липня 2014 року № 4284а "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua. – (Ukrainian source).

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2014 року)*

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established by the National Bank of Ukraine monthly (for November 2014)

№ п/п	Код валюти		Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти		Назва валюти	Офіційний курс
1	975 BGN	100	левів (Болгарія)	834.1994	16	434 LYD	100	лівійських динарів	1079.6735
2	986 BRL	100	бразильських реалів	538.5572	17	484 MXN	100	мексиканських песо	96.4382
3	051 AMD	10000	вірменських драмів	314.5355	18	496 MNT	10000	монгольських тугриків	69.6461
4	410 KRW	1000	вон Республіки Корея	12.2639	19	554 NZD	100	новозеландських доларів	1011.2354
5	704 VND	10000	в'єтнамських донгів	6.0916	20	586 PKR	100	пакистанських рупій	12.5704
6	981 GEL	100	грузинських ларі	738.1831	21	604 PEN	100	перуанських нових солів	443.8966
7	344 HKD	100	доларів Гонконгу	166.9833	22	946 RON	100	нових румунських леїв	369.3327
8	818 EGP	100	єгипетських фунтів	181.1259	23	682 SAR	100	саудівських ріялів	345.1951
9	376 ILS	100	ізраїльських нових шекелів	343.7565	24	760 SYP	100	сирійських фунтів	7.8608
10	356 INR	1000	індійських рупій	210.7001	25	901 TWD	100	нових тайванських доларів	42.6325
11	364 IRR	1000	іранських ріалів	0.4849	26	972 TJS	100	таджицьких сомоні	258.8325
12	368 IQD	100	іракських динарів	1.1145	27	952 XOF	1000	франків КФА	24.9189
13	417 KGS	100	киргизьких сомів	22.5825	28	152 CLP	1000	чилійських песо	22.4585
14	414 KWD	100	кувейтських динарів	4475.0117	29	191 HRK	100	хорватських кун	212.9514
15	422 LBP	1000	ліванських фунтів	8.5596	30	255	100	доларів США за розр. із Індією	1036.0547

* Курс встановлено з 01.11.2014 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies, which is established

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	01.11.2014 р.	02.11.2014 р.	03.11.2014 р.	04.11.2014 р.	05.11.2014 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1140.0511	1140.0511	1138.2914	1127.9970	1177.6712
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	2072.5701	2072.5701	2068.1561	2072.5329	2160.1433
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	1651.0306	1651.0306	1651.0385	1651.4473	1720.6798
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0121	0.0121	0.0121	0.0121	0.0126
5	208 DKK	100 данських крон	219.1470	219.1470	217.8754	217.3987	226.9298
6	840 USD	100 доларів США	1295.0684	1295.0684	1295.0746	1295.3953	1349.7012
7	352 ISK	100 ісландських крон	10.6240	10.6240	10.6258	10.5738	11.0198
8	124 CAD	100 канадських доларів	1159.2491	1159.2491	1148.6908	1147.7570	1182.2876
9	398 KZT	100 казахстанських теньге	7.1602	7.1602	7.1603	7.1620	7.4623
10	440 LTL	100 литовських литів	472.5229	472.5229	469.7496	468.7029	489.1729
11	498 MDL	100 молдовських леїв	87.7519	87.7519	87.4643	87.3337	90.8908
12	578 NOK	100 норвезьких крон	192.8405	192.8405	191.0426	191.2024	196.9124
13	985 PLN	100 польських злотих	386.9112	386.9112	384.5583	383.6013	399.7860
14	643 RUB	10 російських рублів	2.9844	2.9844	3.0863	3.0870	3.2164
15	702 SGD	100 сінгапурських доларів	1013.0563	1013.0563	1006.7354	1004.7416	1046.2839
16	949 TRY	100 турецьких лір	585.0284	585.0284	584.0871	581.3202	606.1207
17	934 TMT	100 туркменських манатів	454.4100	454.4100	454.4121	454.5247	473.5794
18	348 HUF	1000 угорських форинтів	52.8310	52.8310	52.6163	52.4345	54.6466
19	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5432	0.5432	0.5432	0.5424	0.5651
20	203 CZK	100 чеських крон	58.8383	58.8383	58.4066	58.2387	60.7822
21	752 SEK	100 шведських крон	175.9818	175.9818	175.0358	175.3345	182.3539
22	756 CHF	100 швейцарських франків	1352.9540	1352.9540	1344.1215	1342.5729	1401.0917
23	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	211.7986	211.7986	211.8564	211.6940	220.6768
24	392 JPY	1000 японських єн	118.8553	118.8553	115.7049	113.8151	118.9783
25	978 EUR	100 євро	1631.5272	1631.5272	1621.9514	1618.3373	1689.0161
26	960 XDR	100 СПЗ	1914.5355	1914.5355	1914.5447	1907.8773	1988.9086

			16.11.2014 р.	17.11.2014 р.	18.11.2014 р.	19.11.2014 р.	20.11.2014 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	1346.8294	1330.3132	1332.3869	1326.2737	1308.2687
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	2426.4038	2400.7263	2386.9221	2379.4618	2374.2381
3	944 AZN	100 азербайджанських манатів	1965.1176	1955.3250	1945.2110	1937.5539	1930.9111
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0143	0.0143	0.0142	0.0141	0.0141
5	208 DKK	100 данських крон	257.9505	256.2185	256.1883	255.5303	255.0490
6	840 USD	100 доларів США	1541.2417	1533.5614	1526.0180	1520.0110	1514.6067
7	352 ISK	100 ісландських крон	12.4334	12.3296	12.3116	12.3088	12.2869
8	124 CAD	100 канадських доларів	1360.4781	1347.3239	1349.2621	1346.1725	1334.5702
9	398 KZT	100 казахстанських теньге	8.5213	8.4788	8.4371	8.4039	8.3740
10	440 LTL	100 литовських литів	556.0040	552.3450	552.2799	550.8983	549.8608
11	498 MDL	100 молдовських леїв	103.0483	102.3616	101.5085	100.5671	100.3430
12	578 NOK	100 норвезьких крон	227.0172	225.6166	225.8304	225.6664	223.5440
13	985 PLN	100 польських злотих	454.0397	450.9131	451.4684	451.3756	450.0663
14	643 RUB	10 російських рублів	3.3416	3.2359	3.2240	3.2355	3.2206
15	702 SGD	100 сінгапурських доларів	1193.4419	1180.3051	1175.8723	1171.2696	1161.4116
16	949 TRY	100 турецьких лір	684.3126	683.4392	684.6098	683.7563	678.0327
17	934 TMT	100 туркменських манатів	540.7866	538.0917	535.4449	533.3372	531.4409
18	348 HUF	1000 угорських форинтів	62.6639	62.3003	62.3154	62.2551	62.2887
19	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.6442	0.6410	0.6367	0.6342	0.6319
20	203 CZK	100 чеських крон	69.4462	68.9667	68.8391	68.7264	68.5821
21	752 SEK	100 шведських крон	207.6730	206.4537	206.2664	205.8862	205.0325
22	756 CHF	100 швейцарських франків	1597.4128	1587.2967	1587.3738	1583.4028	1580.2892
23	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	251.5456	250.1819	249.1946	248.3052	247.4983
24	392 JPY	1000 японських єн	133.4379	131.5811	131.2396	130.3640	128.7595
25	978 EUR	100 євро	1919.7707	1907.1370	1906.9121	1902.1418	1898.5595
26	960 XDR	100 СПЗ	2260.3989	2245.2887	2237.1071	2229.9224	2222.2777

Національним банком України щоденно (за листопад 2014 року)
by the National Bank of Ukraine daily (for November 2014)

Офіційний курс									
06.11.2014 р.	07.11.2014 р.	08.11.2014 р.	09.11.2014 р.	10.11.2014 р.	11.11.2014 р.	12.11.2014 р.	13.11.2014 р.	14.11.2014 р.	15.11.2014 р.
1201.6475	1246.5881	1246.5881	1246.5881	1272.4980	1366.9390	1360.1649	1354.8437	1346.8294	1346.8294
2220.6654	2304.0037	2304.0037	2304.0037	2341.9551	2507.9118	2497.1073	2461.7579	2426.4038	2426.4038
1779.1525	1844.8062	1844.8062	1844.8062	1887.3311	2010.6276	2007.8562	1983.9347	1965.1176	1965.1176
0.0130	0.0135	0.0135	0.0135	0.0138	0.0147	0.0147	0.0145	0.0143	0.0143
234.0134	243.4402	243.4402	243.4402	246.6442	264.7253	262.9983	260.6785	257.9505	257.9505
1395.5672	1447.0660	1447.0660	1447.0660	1480.4225	1577.1363	1574.9624	1556.0000	1541.2417	1541.2417
11.3535	11.7390	11.7390	11.7390	11.9264	12.7786	12.6574	12.5524	12.4334	12.4334
1219.5700	1268.3233	1268.3233	1268.3233	1294.9517	1394.2314	1382.8504	1374.9133	1360.4781	1360.4781
7.7159	8.0006	8.0006	8.0006	8.1850	8.7197	8.7077	8.6029	8.5213	8.5213
504.4219	524.5866	524.5866	524.5866	531.3623	570.3233	566.7091	561.8238	556.0040	556.0040
93.8632	97.4094	97.4094	97.4094	99.5175	105.9355	105.7277	104.2316	103.0483	103.0483
203.1336	212.6804	212.6804	212.6804	215.9345	233.7760	230.5701	229.8010	227.0172	227.0172
411.3917	429.0739	429.0739	429.0739	433.8964	467.2248	463.2966	459.7709	454.0397	454.0397
3.1432	3.2025	3.2025	3.2025	3.0921	3.4366	3.4274	3.3579	3.3416	3.3416
1077.0982	1120.0869	1120.0869	1120.0869	1142.6804	1223.3412	1217.1010	1206.3838	1193.4419	1193.4419
623.8289	646.4284	646.4284	646.4284	650.8523	700.9869	695.4307	688.3837	684.3126	684.3126
489.6727	507.7425	507.7425	507.7425	519.4465	553.3812	552.6184	545.9649	540.7866	540.7866
56.3555	58.4250	58.4250	58.4250	59.2140	64.1354	63.6150	63.1138	62.6639	62.6639
0.5843	0.6059	0.6059	0.6059	0.6199	0.6592	0.6583	0.6504	0.6442	0.6442
62.5981	65.2271	65.2271	65.2271	66.2223	71.3871	70.9167	70.2773	69.4462	69.4462
188.9749	196.8219	196.8219	196.8219	199.1520	213.8728	212.9013	210.2083	207.6730	207.6730
1446.2076	1503.7713	1503.7713	1503.7713	1523.8269	1637.1902	1627.3564	1613.4619	1597.4128	1597.4128
228.2359	236.7053	236.7053	236.7053	241.8008	257.7065	257.2043	253.9689	251.5456	251.5456
121.6164	126.3722	126.3722	126.3722	128.3986	138.1322	135.9976	135.0599	133.4379	133.4379
1741.6679	1811.2925	1811.2925	1811.2925	1834.6876	1969.2124	1956.7333	1939.8652	1919.7707	1919.7707
2050.7817	2130.2374	2130.2374	2130.2374	2168.8122	2319.3113	2308.1952	2283.9294	2260.3989	2260.3989

21.11.2014 р.	22.11.2014 р.	23.11.2014 р.	24.11.2014 р.	25.11.2014 р.	26.11.2014 р.	27.11.2014 р.	28.11.2014 р.	29.11.2014 р.	30.11.2014 р.
1299.6344	1299.6344	1299.6344	1312.2339	1294.5606	1277.3832	1273.0067	1283.0802	1283.0802	1283.0802
2369.4048	2369.4048	2369.4048	2361.8884	2352.8100	2346.1385	2360.6030	2358.7939	2358.7939	2358.7939
1924.5589	1924.5589	1924.5589	1920.0400	1913.3009	1908.8554	1908.0680	1908.3719	1908.3719	1908.3719
0.0140	0.0140	0.0140	0.0140	0.0139	0.0139	0.0139	0.0139	0.0139	0.0139
254.2979	254.2979	254.2979	251.4146	250.3339	250.0508	250.9703	251.1075	251.1075	251.1075
1509.6240	1509.6240	1509.6240	1506.0794	1500.7932	1497.3062	1496.6885	1496.9269	1496.9269	1496.9269
12.2475	12.2475	12.2475	12.1970	12.0837	12.0653	12.0984	12.1140	12.1140	12.1140
1333.0405	1333.0405	1333.0405	1337.5648	1334.0623	1328.4676	1328.2485	1330.6965	1330.6965	1330.6965
8.3465	8.3465	8.3465	8.3269	8.2976	8.2784	8.2749	8.2763	8.2763	8.2763
548.2268	548.2268	548.2268	541.8361	539.4128	538.7666	540.7550	541.0579	541.0579	541.0579
100.1515	100.1515	100.1515	99.9502	99.6496	99.6683	99.9378	99.9764	99.9764	99.9764
222.9060	222.9060	222.9060	222.6674	221.5397	219.8101	219.4029	217.3043	217.3043	217.3043
449.1973	449.1973	449.1973	444.9430	444.0513	444.3138	446.6685	446.9508	446.9508	446.9508
3.2323	3.2323	3.2323	3.2889	3.3511	3.3291	3.2239	3.1407	3.1407	3.1407
1159.3787	1159.3787	1159.3787	1161.0823	1151.1740	1148.8718	1150.1287	1153.0458	1153.0458	1153.0458
677.1544	677.1544	677.1544	677.9677	673.6173	672.1782	674.3666	675.3054	675.3054	675.3054
529.6926	529.6926	529.6926	528.4489	526.5941	525.3706	525.1539	525.2375	525.2375	525.2375
62.1403	62.1403	62.1403	61.4280	61.1132	60.8284	60.8976	60.8245	60.8245	60.8245
0.6299	0.6299	0.6299	0.6284	0.6250	0.6236	0.6233	0.6234	0.6234	0.6234
68.4426	68.4426	68.4426	67.6374	67.5009	67.4420	67.7007	67.6651	67.6651	67.6651
204.0002	204.0002	204.0002	202.7035	201.5763	200.7569	201.8201	201.7173	201.7173	201.7173
1575.5931	1575.5931	1575.5931	1555.9313	1548.5860	1546.3452	1552.5685	1553.9551	1553.9551	1553.9551
246.3966	246.3966	246.3966	245.7992	244.3820	243.9676	243.8192	243.8539	243.8539	243.8539
127.6842	127.6842	127.6842	127.7381	126.8549	126.8412	127.0927	127.3720	127.3720	127.3720
1892.9175	1892.9175	1892.9175	1870.8518	1862.4844	1860.2532	1867.1189	1868.1648	1868.1648	1868.1648
2214.3496	2214.3496	2214.3496	2201.9349	2193.3212	2189.7933	2191.5117	2191.8607	2191.8607	2191.8607

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2014 року
Basic indices of banks of Ukraine activities as of 1 December 2014

№ п/п	Назва показника	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.01. 2013 р.	01.01. 2014 р.	01.12. 2014 р.
1	Кількість банків, що мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	180*	165*
1.1	*Із них: з іноземним капіталом;*	47	53	51	55	53	53	49	51
1.1.1	*у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом*	17	17	18	20	22	22	19	19
2	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.2
	Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 317 270
1.1	*Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)*	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 493 797
2	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	36 390	26 880
3	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	47 222	25 396
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	78 106	88 265
5	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 880
5.1	*У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;*	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	698 777	789 540
5.2	*кредити, надані фізичним особам*	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	167 773	180 262
6	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1.3	2.3	9.4	11.2	9.6	8.9	7.7	12.3
7	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	138 287	155 474
8	Резерви за активними операціями банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	177 517
	Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 317 270
2	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	154 426
2.1	*У тому числі: статутний капітал*	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239	181 506
3	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 162 844
3.1	*У тому числі кошти суб'єктів господарювання;*	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	252 261
3.1.1	*із них строкові кошти суб'єктів господарювання*	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	104 722	95 232
3.2	*Кошти фізичних осіб;*	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	417 242
3.2.1	*із них строкові кошти фізичних осіб*	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	350 779	322 282
	Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	169 493
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2), %	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	18.26	14.03
3	Доходи, млн. грн.	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	191 741
4	Витрати, млн. грн.	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	214 160
5	Результат діяльності, млн. грн.	6 620	7 304	–38 450	–13 027	–7 708	4 899	1 436	–22 419
6	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	–4.38	–1.45	–0.76	0.45	0.12	–1.88
7	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	–32.52	–10.19	–5.27	3.03	0.81	–13.90

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

Матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника Національного банку України"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2014 року
Main parameters of the monetary market of Ukraine in November 2014

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2014 р.* (в розрізі інструментів)

Відсотки

Показники	2014 р.	У тому числі за листопад
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
– кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	35.12	85.69
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	25.91	14.31
– операції прямого РЕПО	9.97	–
– інші короткострокові кредити	12.85	–
– інші кредити під програми фінансового оздоровлення	16.14	–

* З урахуванням округлення до сотих.

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2014 р.

Відсотки річні

Показники	2014 р.	У тому числі за листопад
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	15.00	17.82
У тому числі за:		
– кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	14.43	17.50
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	15.30	19.76
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	6.53	–
– іншими короткостроковими кредитами	19.87	–
– іншими кредитами під програми фінансового оздоровлення	17.25	–

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у листопаді 2014 р.**

Відсотки річні

Показники		Листопад 2014 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам ***	16.50
	за депозитами, розміщеними в інших банках	1.77
Фізичним та юридичним особам:		
	за кредитами ***	16.65
	за депозитами	10.45

** За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.
*** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у 2014 р.[1]

Агрегати грошової маси	01.07.2014 р.		01.08.2014 р.		01.09.2014 р.		01.10.2014 р.		01.11.2014 р.		01.12.2014 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками												
М0, до початку року	122.0	52 225.6	121.8	51 736.5	121.8	51 909.4	121.5	51 193.6	118.4	43 863.5	118.8	44 664.7
М0 + переказані кошти в національній валюті												
М1, до початку року	112.7	48 843.7	113.3	50 938.5	115.3	58 829.2	120.1	77 050.6	112.9	49 454.3	113.5	51 724.6
М1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти												
М2, до початку року	104.3	39 419.2	104.0	36 397.9	111.6	104 903.9	109.5	85 814.7	105.6	50 558.3	106.9	62 919.5
М2 + цінні папери власного боргу банків												
М3, до початку року	104.4	39 850.2	104.0	36 341.3	111.5	104 825.6	109.4	85 336.1	105.5	49 929.0	106.8	62 182.6

[1] Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні – червні 2014 року опубліковано у № 8 (2014 р.) на стор. 53.

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України в 2010–2014 рр.

Відсотки річні

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки
13.11.2014 р.	14.0
17.07.2014 р.	12.5
15.04.2014 р.	9.5
13.08.2013 р.	6.5
10.06.2013 р.	7.0
23.03.2012 р.	7.5
10.08.2010 р.	7.75
08.07.2010 р.	8.5
08.06.2010 р.	9.5

Примітка. Відповідно до постанови Правління НБУ від 08.08.2014 р. № 480 з 19 серпня 2014 року встановлено, що банки України формують і зберігають кошти обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **0**; кошти вкладів (депозитів) юридичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **10**; кошти вкладів (депозитів) фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – **15**; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – **0**; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – **10**; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – **7**; кошти, залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів у національній валюті, – **0**; кошти, залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів в іноземній валюті, – **5**.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 19.05.2014 р. № 287 з 31 травня 2014 року обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менш як **40%** від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

З 30 вересня 2013 року банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що мають формуватися та зберігатися на кореспондентському рахунку в Національному банку України:

придбані ними облігації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті, у розмірі **10%** від їхньої балансової вартості в гривневому еквіваленті; придбані ними довгострокові облігації внутрішніх державних позик у національній валюті з терміном обігу (відповідно до умов первинного випуску) понад 3 600 днів у розмірі **100%** від їхньої балансової вартості; залишки коштів, які перебувають на рахунках банку № 1500 "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках" та № 1502 "Кошти банків у розрахунках", відкритих у ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ", у розмірі 100% (постанова Правління НБУ від 19.09.2013 р. № 371).

З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі **30%** від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

Звертаємо увагу, що Правлінням Національного банку України прийнято постанову від 18.08.2014 р. № 500 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 19 вересня 2013 року № 371 (зі змінами)", підготовлену Генеральним департаментом банківського нагляду, згідно з якою з 19 серпня 2014 року банки, віднесені до категорії проблемних, а також банки, які мають заборгованість перед Національним банком України (за кредитами для підтримки ліквідності / стабілізаційними кредитами під програми фінансового оздоровлення, кредитами для збереження ліквідності) та до яких застосована процедура особливого режиму контролю шляхом призначення куратора банку, під час розрахунку нормативів обов'язкового резервування для формування ними обов'язкових резервів та порядку формування і зберігання обов'язкових резервів, керуються вимогами пунктів 1 і 2 постанови Правління НБУ від 19.09.2013 р. № 371 (зі змінами), без урахування змін, унесених постановою Правління НБУ від 08.08.2014 р. № 480 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 19 вересня 2013 року № 371 (зі змінами)".

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики і департаменту статистики, аналізу та прогнозування Національного банку України.

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у листопаді 2014 року

Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщень						
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Загальна сума розміщення ОВДП, тис. грн.				Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньо-зважений рівень дохідності облігацій, %
							Усього	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій	Інші	ОВДП, випущені для відшкодування сум податку на додану вартість		
205	05.11.2014 р.	–	1 000	–	19.10.2016 р.	–	–	–	–	–	–	–
206	05.11.2014 р.	–	1 000	–	09.10.2019 р.	–	–	–	–	–	–	–
207	05.11.2014 р.	–	1 000	–	02.10.2024 р.	–	–	–	–	–	–	–
208	06.11.2014 р.	936 000	1 000	82.60	02.11.2016 р.	936 000	936 411.84	936 411.84	–	–	16.52	16.52
209	07.11.2014 р.	1 000 000	1 000	–	02.10.2024 р.	1 000 000	1 009 480.00	1 009 480.00	–	–	15.50	15.50
210	11.11.2014 р.	1 500 000	1 000	–	09.10.2024 р.	1 500 000	1 512 360.00	1 512 360.00	–	–	15.50	15.50
211	13.11.2014 р.	5 979	1 000	82.60	02.11.2016 р.	5 979	5 999.87	5 999.87	–	–	16.52	16.52
212	14.11.2014 р.	1 500 000	1 000	88.00	09.11.2016 р.	1 500 000	1 501 395.00	1 501 395.00	–	–	17.60	17.60
Постанова КМУ від 17.09.2014 р. № 456	14.11.2014 р.	–	1 000	62.50	27.10.2028 р.	3 250 000	3 250 000.00	–	3 250 000.00	–	12.50	12.50
	14.11.2014 р.	–	1 000	62.50	27.04.2029 р.	3 250 000	3 250 000.00	–	3 250 000.00	–	12.50	12.50
213	19.11.2014 р.	795 000	1 000	88.00	09.11.2016 р.	795 000	797 583.75	797 583.75	–	–	17.60	17.60
214	19.11.2014 р.	720 000	1 000	71.25	09.10.2019 р.	720 000	729 590.40	729 590.40	–	–	14.25	14.25
215	21.11.2014 р.	200 000	1 000	88.00	16.11.2016 р.	200 000	200 186.00	200 186.00	–	–	17.60	17.60
216	26.11.2014 р.	8 570	1 000	88.00	16.11.2016 р.	8 570	8 597.85	8 597.85	–	–	17.60	17.60
217	27.11.2014 р.	600 000	1 000	88.00	16.11.2016 р.	600 000	602 226.00	602 226.00	–	–	17.60	17.60
Разом						**13 765 549**	**13 803 830.71**	**7 303 830.71**	**6 500 000.00**	**–**		

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик у 2014 році*

Період	Результати розміщення ОВДП, номінованих у гривні				Результати розміщення ОВДП, номінованих в іноземній валюті (долари США)		Результати розміщення ОВДП, номінованих в іноземній валюті (євро)	
	Кількість розміщених облігацій, номінованих у гривні, шт.	Обсяг розміщених облігацій, тис. грн.			Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. дол. США	Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. євро
		Усього	Із них:					
			залучено коштів до державного бюджету	ОВДП, випущені для відшкодування сум податку на додану вартість				
Січень	3 683 335	3 653 835.72	3 653 835.72	0	200 274	199 727.25	0	0
Лютий	17 670 113	17 685 435.54	6 619 035.54	0	0	0	0	0
Березень	3 962 080	3 940 088.88	3 940 088.88	0	0	0	0	0
I квартал	25 315 528	25 279 360.14	14 212 960.14	0	200 274	199 727.25	0	0
Квітень	7 104 733	7 076 176.89	7 076 176.89	0	0	0	0	0
Травень	12 334 426	12 344 908.22	2 344 908.22	0	255 000	254 730.35	0	0
Червень	6 383 970	6 365 834.40	4 565 834.40	0	0	0	0	0
II квартал	25 823 129	25 786 919.50	13 986 919.50	0	255 000	254 730.35	0	0
I півріччя	51 138 657	51 066 279.64	28 199 879.64	0	455 274	454 457.60	0	0
Липень	12 375 104	12 270 300.37	5 422 372.37	5 747 928.00	200 000	200 086.00	0	0
Серпень	52 288 334	52 199 658.73	4 544 849.73	954 809.00	0	0	0	0
Вересень	27 768 024	27 687 762.95	1 744 586.95	0	8 000	8 014.00	0	0
III квартал	92 431 462	92 157 722.05	11 711 809.05	6 702 737.00	208 000	208 100.00	0	0
Жовтень	12 617 107	12 504 855.50	11 379 541.50	125 314.00	0	0	40 000	40 016.00
Листопад	13 765 549	13 803 830.71	7 303 830.71	0	0	0	0	0
Грудень								
IV квартал	26 382 656	26 308 686.21	18 683 372.21	125 314.00	0	0	40 000	40 016
Усього з початку року	**169 952 775**	**169 532 687.90**	**58 595 060.90**	**6 828 051.00**	**663 274**	**662 557.60**	**40 000**	**40 016.00**

*Станом на 01.12.2014 р.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 грудня 2014 року)

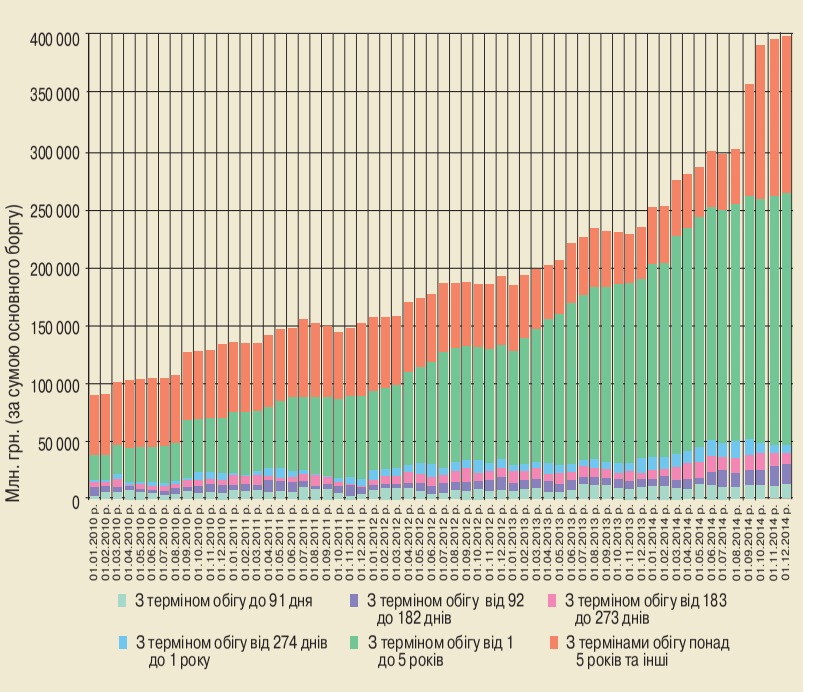

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Хроніка найважливіших подій і рішень. Листопад 2014 року
Chronicle of the most important events and resolutions. November 2014

3 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 699 "Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони "Крим".

Зокрема, нормами постанови визначено, що особа, місцезнаходженням якої є територія Криму, прирівнюється до нерезидента, а за інвестиційними операціями – до іноземного інвестора. Договори, укладені між суб'єктами Криму та суб'єктами материкової території України, прирівнюються до зовнішньоекономічних договорів.Також нормами постанови заборонено резидентам України здійснювати інвестиції в об'єкти, розташовані чи зареєстровані на території Криму. Постанова набула чинності 05.11.2014 р.

5 листопада

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 31 жовтня 2014 року № 696 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України".

Постановою внесено зміни до Положення про порядок організації та проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Зокрема, встановлено, що планова виїзна перевірка банку проводиться не рідше одного разу на три роки. Раніше така перевірка проводилася не рідше одного разу на два роки. Крім того, строк проведення виїзних перевірок було збільшено з 14 до 20 днів.

5 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 705 "Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів".

Постановою затверджено Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням. Зазначене положення встановлює загальні вимоги Національного банку до емісії банками-резидентами, філіями іноземних банків електронних платіжних засобів і визначає порядок здійснення операцій з їх використанням. Постанова набула чинності 12.11.2014 р.

6 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 712 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України".

Змінами було пом'якшено умови ведення діяльності для інвесторів (представництв іноземних інвесторів на території України) за угодами про розподіл продукції. Зокрема, було спрощено умови розрахунків за експортно-імпортними операціями, умови кредитування чи отримання позик в іноземній валюті, використання іноземної валюти як засобу платежу та розміщення валютних цінностей на рахунках за межами України. Постанова набула чинності 08.11.2014 р.

12 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 719 "Про регулювання грошово-кредитного ринку".

Нормами постанови з 13 листопада 2014 року збільшено облікову ставку з 12.5% до 14.0%. Застосування інструментів процентної політики з метою збільшення внутрішньої вартості гривні посилило стабілізаційні заходи, вжиті Національним банком України з метою уповільнення відпливу депозитних вкладів, що відбувався у липні – жовтні цього року.

12 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 722 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 29 серпня 2014 року № 540".

Зокрема, нормами постанови знято обмеження на дострокове погашення кредитів і позик від нерезидентів в іноземній валюті на умовах субординованого боргу за умови спрямування цих коштів на збільшення статутного капіталу уповноваженого банку-позичальника та отримання відповідного дозволу Національного банку України. Також було скасовано штрафні санкції, що застосовувалися до банків у випадку окремих порушень порядку та умов торгівлі іноземною валютою. Постанова набула чинності 15.11.2014 р.

17 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 723 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні".

Зокрема, нормами постанови передбачено поступове збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу банку зі 120 млн. грн. до 500 млн. грн. Рішення прийнято з метою збільшення рівня капіталізації та зміцнення їхньої стійкості до негативних змін на ринку, захисту інтересів вкладників і кредиторів. Зазначені зміни набули чинності 18.12.2014 р.

19 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 727 "Про внесення зміни до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями".

Нормами постанови банкам надано право класифікувати іпотечні кредити за категорією якості, визначеною на дату початку тимчасової окупації території України. Зазначені зміни спрямовані на пом'якшення негативного впливу тимчасової окупації частини території України на фінансовий стан банків-кредиторів. Постанова набула чинності 22.11.2014 р.

20 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 734 "Про врегулювання ситуації на валютному ринку України".

Нормами постанови визначено процедуру використання тимчасових інструментів регулювання валютного ринку. Зокрема, встановлено, що розрахунки за операціями з експорту й імпорту товарів здійснюються у строк, що не перевищує 90 календарних днів. Також установлено вимогу обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті у розмірі 75%. Постанову прийнято з метою забезпечення врівноваженого стану валютного ринку України та недопущення використання фінансової системи України для відмивання грошей і фінансування тероризму. Постанова набула чинності 22.11.2014 р. та діяла до 02.12.2014 р. включно.

25 листопада

Національний банк України ввів в обіг пам'ятні біметалеві монети номіналом 5 гривень, присвячені 75-й річниці заснування п'яти західних областей України.

Зокрема, серію "Області України" продовжили такі монети: *"75 років Тернопільській області"*, – присвячена краю з унікальними і неповторними пейзажами, гірськими рельєфами, річками, водоспадами, печерами; *"75 років Львівській області"*, – присвячена одному з найбільших культурних, освітніх та промислово-аграрних регіонів на заході України; *"75 років Рівненській області"*, – присвячена краю, який налічує понад 600 розвіданих мінеральних родовищ, унікальними серед яких є поклади базальту і бурштину; *"75 років Волинській області"*, – присвячена краю віковічних лісів, сотень небесно-чистих рік і озер, до яких належить найглибше озеро України – Світязь; *"75 років Івано-Франківській області"*, – присвячена мальовничому краю, багатому на ліси, лікувальні мінеральні води, природні ресурси (паливно-енергетичні, хімічні, будівельні), з різноманітними рослинним і тваринним світом.

27 листопада

Правління Національного банку України прийняло Постанову № 746 "Про внесення зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні".

Нормами постанови було доповнено зазначену інструкцію, зокрема визначено, що мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що втратив статус перехідного банку, має відповідати вимогам мінімального розміру регулятивного капіталу банку, які визначені цією інструкцією. Постанова набула чинності 18.12.2014 р.

27 листопада

Національний банк України ввів в обіг пам'ятну монету "Василь Липківський".

Монета номіналом 2 гривні виготовлена з нейзильберу, вона продовжує серію "Видатні особистості України" та присвячена 150-річчю від дня народження церковного й освітнього діяча, реформатора, першого митрополита Української автокефальної православної церкви, талановитого проповідника, публіциста, письменника і перекладача – Василя Костянтиновича Липківського.

Огляд підготовлено департаментом офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Національного банку України.